

KARS YÖRESİ HALK İNANIŞLARI

Hazırlayan: Özge KARA

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Oğuz DOĞAN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İĞDIR/2023

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARS YÖRESİ HALK İNANIŞLARI

Özge KARA

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İĞDIR/2023

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Özge KARA

ÖZET

KARS YÖRESİ HALK İNANIŞLARI

KARA, Özge

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Oğuz DOĞAN

Şubat-2023/168 Sayfa

Kars’da varlığını devam ettiren halk inanışlarının kökenine bakıldığı zaman çoğunun Eski Türk inanışlarına kadar dayandığı görülür. Türklerin nesiller boyunca birçok dinin ve inanın tesiri altında kalarak yeni bir dine geçerken de eski din ve kültürlerle arasında olan ilişkilerini kaybetmediklerini gösterir. Toplumları inanışları ve kültürel değerleri olmadan incelemek bir yanılgıya neden olabileceği için bütün halinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu bakımdan dolayı yapılan bu çalışmada Kars yöresi etrafında şekillenip bütünleşen inanışlar derlenip sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırma konusuyla ilgili genel bilgiler, inanç ve inanış kavramları, çalışmanın konusu, amacı, kapsam ve sınırları, metodu ile birlikte araştırma alanı hakkında bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Kars yöresi geçiş dönemleriyle ilgili inanışlar hakkında bilgiler verilmiş ve sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler doğrudan aktarılmıştır. İkinci bölüm olan Kars yöresinde tabiat unsurları ve hayvanlarla ilgili inanışlar önce yazılı daha sonra sözlü kaynaklardan edinilen bilgilerle aktarılmıştır. Üçüncü ve son bölüm olan ziyaret, türbe, yatır ve nazardan korunma nesneleriyle ilgili inanışlar hakkında bilgi verilip derleme yapılmıştır. Derlemeler kaynak kişilerden alındığı gibi doğrudan aktarılmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucunda Kars yöresinin ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğuna ve bu kültürün içerisinde yer alan inanış ve uygulamaların geçmişten günümüze kadar devam ettiği görülmüştür. Çalışmanın son kısmında ise sonuç kaynakça ve ekler kısmına yer verilerek bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kars, Halk İnanışları, Geçiş dönemleri, Nazar, Gelenek ve Görenekler, Tabiat Unsurları

ABSTRACT

FOLK BELIEFS OF THE KARS REGION

KARA, Ozge

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Asst. Prof.Dr. Oğuz DOĞAN

February-2023/ 168 Pages

When we look at the origins of the folk beliefs that continue to exist in Kars, it is seen that most of them are based on Ancient Turkish beliefs. It shows that the Turks have remained under the influence of many religions and beliefs for generations and that they have not lost their relations with the old religions and cultures while Deciphering a new religion. It is necessary to evaluate societies in their entirety, as examining them without their beliefs and cultural values can cause a misconception. For this reason, in this study, the beliefs that have been formed and integrated around the Kars region have been compiled and tried to be presented.

The study consists of an introduction and three parts. In the introduction section, general information about the research topic, concepts of belief and belief, subject, purpose, scope and limits of the study, method, as well as information about the research area are included. In the first part of the study, information about beliefs related to the transition periods of the Kars region was given and information compiled from oral sources was directly transmitted. In the second part, the beliefs about the elements of nature and animals in the Kars region were transmitted first with the information obtained from written and then oral sources. The third and final part, the visit, the tomb, the deposit and the beliefs related to the protection objects from the evil eye were given information and compiled. The compilations were transferred directly as they were received from the source people.

As a result of this study, it was seen how rich the culture of the Kars region has, and the beliefs and practices contained in this culture have continued from the past to the present. In the last part of the study, the result was completed by including the bibliography and Oc tober section.

Keywords: Kars, Folk Beliefs, Transition periods, Evil Eye, Traditions and Customs, Elements of Nature

ÖN SÖZ

Tarihsel ve toplumsal olaylar içinde meydana gelen inanışlar ve bunları gelecek kuşaklara aktarmada kullanılan araç ve gereçler geleneklerin, göreneklerin ve kültürün önemli bir bölümünü oluşturur. Toplumlar tarafından kabul edilen ve sürekliliğini koruyan halk inanışları ait oldukları toplumun kültürel değerlerini ortaya çıkaran önemli bir etmendir.

Halk inanışları bir milleti başka milletlerin kültürlerinden ayıran önemli ve değerli bir olgudur. Öte yandan farklı dili konuşup farklı dini inançlara sahip olsalar bile aynı ortak payda da toplanırlar. Halk inanışları toplumların kendi ihtiyaçlarından doğan manevi ve kutsal bir olgu olmakla birlikte kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olup sürekliliğini devam ettirmiştir. Gelenek ve görenekler bir toplumu oluşturan ve o toplumun ayakta kalmasını sağlayan önemli iki unsurdur. Bu gelenek ve göreneklerin içerisinde bulunan adetler, inanışlar ve ritüeller toplumdan topluma farklılık gösterse de amacı insan saygınlığını korumak ve artırmaktır.

Halkbilim çalışmaları açısından çok zengin bir konu olan Halk inanışları derlemelerle gün yüzüne çıkan ve basit gibi görünen uygulamaların kökeninin Şamanizm'e ya da Göktegricilik'e kadar hatta en eski medeniyetlere kadar gidildiği düşünülmektedir. Kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olan halk inanışları teknolojinin gelişmesiyle yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu değerlerin kaybolmamasını sağlamak için toplumun bütün fertlerine özellikle bu konu da çalışma yapan araştırmacılara büyük görevler düşmektedir.

Kars yöresi Halk inanışları çalışmamız giriş ve üç ana başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırma konusuyla ilgili genel bilgiler, inanç ve inanış kavramları, çalışmanın konusu, amacı, kapsam-sınırlılıklar, materyal-yöntemiyle birlikte araştırma alanının tarihi, coğrafi ve sosyoekonomik özellikleri ve Kars halkbilimiyle ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölüm olan Kars yöresi geçiş dönemleriyle ilgili inanışlar, ikinci bölüm olan tabiat unsurları ve hayvanlarla ilgili inanışlar, üçüncü ve son bölüm olan ziyaret, türbe, yatır ve nazardan korunma nesneleriyle ilgili inanışlardır. Önce yazılı kaynaklardan edinilen ve toplanan bilgilerle daha sonra sözlü kaynaklardan derlenen bilgi ve uygulamalarla doğrudan kaynak kişilerden alındığı gibi aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde ise çalışmayla ilgili genel bir değerlendirilme yapılmıştır. Tez sonunda ise kaynakçaya, kaynak kişilerin listesine ve derlemeler sırasında çektiğimiz fotoğrafların yer aldığı ekler kısmına yer verilerek sonlandırılmıştır.

TEŞEKKÜR

Çalışmam boyunca maddi manevi her türlü desteğini benden esirgemeyen aileme özellikle babam Oktay KARA'ya, saha çalışmaları sırasında yardımlarını esirgemeyen akrabalarım ve arkadaşlarıma özellikle de halam Menendi ŞENGÜL'e hoşgörü ve misafirperverlikleriyle beni ağırlayan, sorularıma içtenlikle ve samimiyetle cevap veren kaynak kişilerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca, yönlendirme ve yorumlarıyla desteğini eksiltmeyip yakından ilgilenen, değerli bilgi ve birikimleriyle bana yol gösteren saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Oğuz DOĞAN'a ve değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İsmail ABALI'ya sonsuz teşekkür ve minnetimi sunarım.

Özge KARA
İĞDIR/2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
I. GİRİŞ.....	1
I.I. Araştırma Konusuyla İlgili Genel Bilgiler	1
I.I.I. İnanç ve İnanış Kavramları Nedir.....	1
I.I.II. Halk İnançları Nedir.....	2
I.II. Araştırmanın Konusu, Amacı Metot ve Kapsamı	2
I.II.I. Araştırmanın Konusu	2
I.II.II. Araştırmanın Amacı Ve Önemi	3
I.II.III. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	3
I.II.IV. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem	3
I.III. Kars İlinin Tarihi, Sosyo-Ekonomik ve Coğrafi Durumu.....	4
I.III.I. Kars İlinin Tarihi Durumu	4
I.III.II. Kars İlinin Coğrafi Durumu.....	5
I.III.III. Kars İlinin Sosyo- Ekonomik Durumu.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KARS YÖRESİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR

1.1. Doğum ile İlgili İnanışlar	8
1.1.1. Doğum Öncesi	8
1.1.1.1. Kısırlılığı Giderme	9
1.1.1.2. Gebelikten Korunma	12
1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması	13
1.1.1.4. Aşerme	15
1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme.....	16

1.1.2. Doğum Sırası	19
1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum Olayı.....	20
1.1.2.2. Göbek Kesme\Yıkama\Tuzlama	22
1.1.3. Doğum Sonrası	25
1.1.3.1. Lohusa Bakımı ve Lohusa Ziyareti.....	25
1.1.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme / İlk Giydirme.....	27
1.1.3.3. Albastı	28
1.1.3.4. Kırk Basması.....	32
1.1.3.5. Kırklama	34
1.1.3.6. Ad Koyma	36
1.1.3.7. Diş Çıkarma/Tırnak Kesme/Saç Kesme	38
1.2. Sünnet ile İlgili İnanışlar	41
1.2.1. Sünnet Öncesi	41
1.2.2. Sünnet Sırası	42
1.2.3. Sünnet Sonrası	44
1.3. Askerlik	45
1.4. Evlenme.....	46
1.4.1. Evlenme Biçimleri	47
1.4.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme	49
1.4.3. Evlilik Öncesi	51
1.4.3.1. Gelin- Güvey Seçimi.....	51
1.4.3.2. Kısmet Açma	53
1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme	54
1.4.3.4. Söz Kesme	55
1.4.3.5. Başlık	56
1.4.3.6. Çeyiz Hazırlama/Çeyiz Serme	57
1.4.3.6.1. Gelin Görme	59
1.4.3.7. Nişan/Nişanlılık	59
1.4.3.8. Düğün Sırası.....	61
1.4.3.8.1. Düğüne Hazırlık	61
1.4.3.8.3. Şah Bezeme	63

1.4.3.8.4. Kına	64
1.4.3.8.5. Gelin Alma	67
1.4.3.8.6. Gelin İndirme	69
1.4.3.8.7. Nikâh ve Gerdek.....	71
1.4.3.9. Düğün Sonrası.....	72
1.4.3.9.1. Pürçek ya da Gelinin Ayağını Açma.....	73
1.5. Ölüm.....	73
1.5.1. Ölüm Öncesi	74
1.5.1.1. Ölümü Düşündüren bazı Etmenler.....	74
1.5.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Belirtiler	74
1.5.1.1.2. Ev, Eşya, Araç-Gereç ve Yiyeceklerle İlgili Belirtiler.....	75
1.5.1.1.3. Rüayla İlgili Belirtiler	77
1.5.1.1.4. Hastadaki Fizyolojik ve Psikolojik Belirtiler	78
1.5.2. Ölüm Sırası	79
1.5.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan Uygulamalar	79
1.5.3. Ölüm Sonrası	80
1.5.3.1. Ölüm Haberinin Duyurulması.....	81
1.5.3.2. Ölünün Yıkanması ve Keflenmesi	81
1.5.3.3. Cenaze Namazı ve Defin	83
1.5.3.4. Taziye Evi ve Cenaze Yemeği	85
1.5.3.5. Yas Tutulması	87

İKİNCİ BÖLÜM

KARS YÖRESİNDE TABİAT UNSURLARI VE HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

2.1. Tabiat Unsurlarıyla İlgili İnanışlar	89
2.1.1. Su Kültüyle İlgili İnanışlar	89
2.1.1.1. Veyis'in Gözesi.....	91
2.1.1.2. Güllüca.....	91
2.1.1.3. Şifalı Çermik.....	92
2.1.1.4. Şaho'nun Çayırı	92
2.1.1.5. Cırcırık	93

2.1.2. Ateş Kültüyle İlgili İnanışlar.....	93
2.1.3. Dağ Kültüyle İlgili İnanışlar.....	95
2.1.4. Toprak Kültüyle İlgili İnanışlar.....	97
2.1.5. Ağaç Kültüyle İlgili İnanışlar.....	100
2.1.6. Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar.....	101
2.1.7. Mevsim Bayramlarıyla İlgili İnanışlar	104
2.1.7.1. Nevruz.....	104
2.1.7.2. Hıdırellez.....	106
2.1.8. Yağmur Duası.....	109
2.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARS YÖRESİ ZİYARET, TÜRBE, YATIR VE NAZARDAN KORUNMA NESNELERİYLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

3.1. Ziyaret, Türbe ve Yatırlarla İlgili İnanışlar.....	117
3.1.1. Ziyaret ve Yatırlarla İlgili İnanışlar.....	117
3.1.1.1. Çoban Tepesi	117
3.1.1.2. Samet'in Ziyareti	118
3.1.1.3. Keloğlan.....	119
3.1.1.4. Ali Taşı.....	120
3.1.1.5. Küçük Ziyaret	121
3.1.1.6. Üç Ağaç	121
3.1.1.7. Sarı Balık	121
3.1.2. Türbelerle İlgili İnanışlar.....	122
3.1.2.1. Ebu'l Hasan Harakani	122
3.1.2.2. Celal Baba Türbesi.....	123
3.1.2.3. Üçler Şehitliği	123
3.1.2.4. Sal Baba(Sarı Evliya) Türbesi	124
3.1.2.5. Arap Baba Türbesi	124
3.1.2.6. Halil ve Tefvik Şehitliği.....	124
3.2. Nazardan Korunma Nesneleriyle İlgili İnanışlar.....	124
3.2.1. Üzerlik Otu	125

3.2.2. Kurşun Dökme.....	126
3.2.3. İğne	126
3.2.4. Bıçak.....	127
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	155
ÖZGEÇMİŞ.....	169

KISALTMALAR DİZİNİ

Age	Adı geçen eser
Agm	Adı geçen makale
Bkz	Bakınız
C.	Cilt
K.	Kaynak kişi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
s.	Sayfa
S.	Sayı
Vb.	Ve benzeri

I. GİRİŞ

I.I. Araştırma Konusuyla İlgili Genel Bilgiler

I.I.I. İnanç ve İnanış Kavramları Nedir

İnanç, bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan ve bunu günlük hayatına aktaran düşünce varlığıdır.¹ İnanç, bireylerin kendi iç dünyalarının doğrultusu ile kavrayışlarının ortaya çıkardığı, sürekli ve düzenli duygular bütünüdür. Bilgi, kanaat, fikir, duygu ve imanı kapsayan psikolojik bir olaydır. Bireyin kendi isteği yönünde elde ettiği edinimler, tutum ve hareketleri meydana getirmek, ihtiyaç duyulan veya istenmeyen olarak görülen tutum ve davranışlarla ortaya çıkan manevi değerlerin bütünüdür.²

TDK sözlüğünde “inanç” kelimesinin anlamını şu şekilde ifade etmiştir: Birincisi bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, ikincisi de birine duyulan güven, inanma duygusu ve son olarak da Tanrı’ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat anlamlarını ihtiva etmektedir.³

Osmanlı Türkçesi Sözlüğüne göre İnanç: Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, inanma, birine duyulan güven inanma duygusu şeklindedir.⁴

Halk inanışları, insanların benimsediği dinin buyrukları ve kuralları dışında kalan; ancak halk arasında kapsamlı ve geniş bir şekilde varlığını sürdüren bir sonraki nesillere aktarılan inanmalardır. Milletler; yaşantılarını oldukça derinlemesine etkileyen inanış, adet ve geleneklerini yeni bir dine ya da farklı bir kültüre girdiklerinde onları terk etmezler aksine onları yeni dinin, kültürün özelliklerine eski inanış, adet ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları sosyal yaşantımızda teknik uygulamalardan, doğuma, ölüme, evlenmeye kadar, her türlü faaliyette mevcuttur. Bu nedenle inanış ve inanç arasındaki en temel fark; İnancın, bir dinin mensupları tarafından kabul edilerek iman temeline dayanan bir takım uygulamalar içerisinde yer

¹ İsmet Z., Eyuboğlu, *Anadolu İnançları*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998, İstanbul, s.37.

² Salih, Almaz, *Dişarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2019, s.1.

³ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 2005, s. 965.

⁴ İsmail, Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı yayınları, 2014, Ankara, s. 737.

alması; inanının ise hiçbir inanç düzeni içerisinde olmayan, daha çok geleneğe ve göreneğe dayanan sonraki kuşaklara aktarılan bir ibare olmasıdır.⁵

I.I.II. Halk İnançları Nedir

İnanç sözcüğünün anlamını Boratav “kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” şeklinde ifade etmiştir.⁶

İnanışlar, toplumların bünyesinde dağılmış bir şekilde yer almayıp sarsılmaz bir bütün olarak bulunmaktadır. İnsanların yaşamlarını çeşitli yönleriyle kapsamaktadır. İnanışlar, insanların doğumundan başlayıp evlenmesine, ölümüne, hatta ahretine kadar onlara hep eşlik etmektedir. Başka bir deyişle insanoğlunun hem evren ve dünya ile hem de ahiret ile olan münasebetlerine yön vermektedir.⁷

Halk inanışlarının en önemli ve belirgin özelliği kendine has ve milli olmasıdır. İster dini mevzularda olsun isterse de din dışı olaylarda, toplumların inanış ilkeleri zaman geçtikçe aşımaya uğrar. Kendi bünyesinde bu görüşleri ortadan kaldıran toplumlar ona kendilerine has damgalarını vururlar. Onu kendi kalıplarına göre yerleştirirler.⁸

İnanç kavramı, sözlük anlamı ile insan düşüncesinin çok geniş bir bölümünü içine alır: din, politika, ahlâk vs. Halk inançları bünyesinde o toplumun getirisi olan gelenek, görenek, örf ve adetlerini değiştirmeden olduğu gibi kabullenmek ve bu inançları farklı alanlarda uygulamaktır.⁹

I.II. Araştırmanın Konusu, Amacı Metot ve Kapsamı

I.II.I. Araştırmanın Konusu

Yapılan bu çalışmada Anadolu’nun her köşesinde nesilden nesile aktarılacak sürekliliğini devam ettirmiş olan halk inanışlarının Kars yöresindeki varlığı tespit edilmiştir.

⁵ Salih, Almaz, *Dişarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Dinbilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2019, s.2.

⁶ Pertev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, 1984, İstanbul, s.7.

⁷ Salih, Almaz, *Dişarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Dinbilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2019, s.2-3.

⁸ Tuğba, Karabüber, *Tosya Halk İnanışları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, 2017, s.30.

⁹ Pertev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, 1984, İstanbul, s.7.

I.II.II. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Çalışmamızın amacı Kars yöresi halk kültüründeki halk inanışlarını ve bu inanışlar neticesinde gerçekleşen örf, adet, gelenek ve görenek gibi uygulamaları tespit etmek ve nasıl uyguladıklarını görmektir. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan ve geniş bir coğrafyayı içine alan inanç sistemlerinin, kültürlerinin ve değerlerinin izlerini taşıyan halk inanışlarını tespit etmek, bunları yazıya aktararak kaybolmamasını sağlamak çalışmamızın amaçlarından biridir.

I.II.III. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Çalışmayı Kars ve ilçe köyleri oluşturmaktadır. Bu sınırlar içerisinde yaşları belli bir seviyeye gelmiş ve hala bu inanış ve uygulamaları yapan kadın ve erkeklerden bilgiler alınmış ve derlemeler yapılmıştır.

Kars yöresinin bütün köylerine gidilmesi ve o köydeki bütün insanlarla konuşmak imkânsızdır. Bunun yerine önceden araştırılmış ve halk inanışlarının canlı bir şekilde görüldüğü Kars merkez köyleri ve ilçelerdeki belli başlı köyler örneklem alınmıştır. Çalışmamızda Kars Halkının çok kültürlü yapısı ve özellikleri göz önüne alınarak derleme işlemi yalnız bir grup üzerinde toplanmamış; halk inanışlarını farklı inanç ve etnik gruplardan derlemeler yapılmıştır.

I.II.IV. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Kars yöresi halk inanışları ile ilgili yapılan bu çalışmada alan araştırması olarak, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Gözlem, görüşme ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle Kars yöresine ait halk inanışları derlenmeye çalışılmıştır. Gözlem tekniklerinden “katılımlı gözlem” yapılarak sağlıklı ve doğru bilgilere ulaşılmıştır. Görüşme tekniğinde sorular önceden hazırlanarak kaynak kişiyi mümkün olduğu kadarıyla sıkmadan sohbet havasında samimi ve içtenlik içerisinde sorular sorulmaya ve cevapları alınmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşılmasında yörede bilgili olan kişilerden yararlanılmıştır. Derleme aşamasında ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi, kamera ve cep telefonu kullanılarak konuşmalar ve görüntüler kaydedilmeye çalışılmıştır. Ancak bazı kaynak kişiler fotoğraflarının ve seslerinin kayıt altına alınmasından rahatsızlık duydukları için not alınarak devam edilmiştir. Yazılı kaynaklar olarak ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezi'nden, Kars halk kütüphanesinden yararlanılmıştır.

I.III. Kars İlinin Tarihi, Sosyo-Ekonomik ve Coğrafi Durumu

I.III.I. Kars İlinin Tarihi Durumu

Kars çayı platolardan ayrılmış oldukça yüksek bir tepenin eteklerinde yer alır. Bir birinden tamamen farklı iki bölümden oluşan şehir Kars çayının kenarında bulunan eski bölüm ve yeni mahalle ve sokaklardan oluşan yeni bölümüdür.¹⁰ Oldukça stratejik bir yerde bulunan Kars Doğu Anadolu, Kuzeybatı İran ve Güney Kafkasya bölgeleri arasında yer almaktadır. Bu stratejik durumu bakımından önemli ticaret yollarına da sahiptir.¹¹ Kars bölgesinin yazıyla nasıl tanıştığı Urartu Krallığı döneminin Kars adının ne anlama geldiği çivi yazılı belgelerin eksik olması bakımından bilinmemektedir. Kars kalesi Urartu Krallığı'ndan önce bölgede hâkimiyet süren Diauehi Ülkesinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Bununla beraber Kars bölgesinin İlk adının M.Ö.12. yy ilk çeyreğinden Asur belgelerinde Daiaeni, M.Ö. 9. yy. ilk çeyreğine ait çivi yazılı Urartu Belgelerinde Diauehi olarak geçmektedir.¹²

Eskiçağ 'da Kars bölgesi ile ilgili genel bilgilere coğrafyacı Strabon'un (M.Ö.64- M.S.19) Geographika adlı eserinde rastlanılmaktadır. Strabonun 17 kitaptan oluşan Evrensel Coğrafya adlı ünlü eserinde, Kars Bölgesi "Corzene" olarak tanımlanmaktadır. Bu deyim daha sonra anıtsal olarak görülen kaleye verilecek olan "Kars" kelimesinin ilk benzeri olması bakımından çok büyük bir öneme sahiptir. Bugünkü Kars adı ile bütünleşen "Charsa", "Chorsa" adları, ilk kez 2. yüzyılda antik devrin son büyük coğrafya yazarı Ptolemaios'un Geographike Hyphegeseis (Coğrafya Kılavuzu) adlı eserinde görülmektedir.¹³

Demir Çağı'nda ve Milattan Önceki I. binde Kars, Mitanniler, Hurriler, Urartular, Hattiler, Kimmerler, Helenler, Persler, Selevkoslar ve İskitlerin Karsak ve Arsak kolları tarafından idare edilmiş, Miladi yıllara doğru Roma toprakları içinde kalmıştır. Romalıları Bizans yönetimi takip ederken bu arada ortaya çıkan Kamsarakanlar, Bağratlılar gibi Bizans himayesinde küçük krallıklar yörede hâkimiyet kurmuşlardır¹⁴

¹⁰<https://karsogretmenevi.com.tr>

¹¹ Oktay, Belli, *Kars Adının Kökeni*, Kars Ardahan Iğdır Kalkınma Vakfı Dergisi: KARS, 2013, S.5, s.10-11.

¹² Oktay, Belli, *Kars Bölgesinde Kaz Kültürü ve Kaz Etinden Yapılan Geleneksel Yemekler*, Atölye Ofset Matbaacılık, 2012, İstanbul, s. 27.

¹³ Oktay, Belli, *"12000 Yıllık Kent: KARS"* Kars Ardahan Iğdır Kalkınma Vakfı Dergisi: KARS, İstanbul: 2010, S.1, s. 35

¹⁴ Hamza, Gündoğdu, *"XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubun Yansıması"*, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, C.0, S.18, s.81.

9. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Selçuklu hâkimiyetine giren Kars ve çevresi, 1206 yılına kadar Büyük Selçuklulara bağlı Şeddatoğullarının yönetimi içerisinde kalmıştır. Bir dönem Gürcü yönetimine giren Kars ve çevresi, 1236 yılından 1330'a kadar Moğollar ve onların takipçisi olan İlhanlılar tarafından yönetilmiştir. 1330'dan Osmanlı hâkimiyetine girdiği 16. yüzyıl ortalarına kadar Timurlular, Kara ve Akkoyunlular ve Safeviler egemenliği altında bulunan Kars ve çevresi, 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar Osmanlıların elinde bulunmuştur. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda bir dönem Ruslar eline geçen Kars'ın, 5 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşmasıyla Türklere iade edildiği bilinmektedir. 1854- 1855 Kırım Savaşı sırasında da kısa bir süre Rus yönetimine giren şehrin, uzun süre Rus yönetiminde kalması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonradır. Bu savaşın sonundan 1917'ye kadar 40 yıl Rus yönetiminde kalan Kars'ın, 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra tekrar Türklerin eline geçtiği bilmektedir. Günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusundaki serhat şehirlerimizden biri olma özelliğini göstermektedir.¹⁵

I.III.II. Kars İlinin Coğrafi Durumu

Kars ili Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kesimlerinde yer almaktadır. Nüfusu 281.077'dir. Doğusunda Ermenistan, güneydoğusunda Iğdır, güneyde Ağrı, batıda Erzurum, kuzeyde ise Ardahan illeriyle çevrilidir. Yüzölçümü 10.127 km² olan il, ülke alanının yüzde 1,2' sini kaplamaktadır. İl, 420 10' ve 440 49' doğu meridyenleri, 390 22've 410 37' kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. Karsa bağlı 8 ilçe 1 belde ve toplam 381 köy bulunmaktadır.¹⁶

Karsta “ Doğu Anadolu yüksek yayla iklimi” görülür. Kışları uzun ve sert yazları serin ve ılıman geçer. Kış soğuklarının en fazla tesir ettiği şehirdir. Kışın sıcaklık -39 dereceye kadar düşmektedir.

Türkiye'nin doğusunda yer alan Kars şehri yüksek platoların ve dağlık kesimlerin geniş yer kapladığı bir bölgede yer almış olup jeolojik yapısı ve iklim özellikleri nedeniyle belli başlı tarımın yapıldığı zengin ve verimli topraklara sahiptir.

¹⁵ Gündoğdu, Agm., s.81-82.

¹⁶ <https://tr.wikipedia.org> >

I.III.III. Kars İlinin Sosyo- Ekonomik Durumu

Kars ili bulunduğu konum ve coğrafi özellikleri bakımından önemli bir ekonomik stratejiye sahiptir. Kars ilinin başlıca geçim kaynağı hayvancılık ve tarımdır. Özellikle büyük baş hayvancılığa verilen değer son günlerde artış göstermiştir. Kışları çok sert ve uzun geçmesi yazları da serin olması bakımında belli başlı tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Yörede yetiştirilen ve önemli birer tarım ürünleri olan şeker pancarı ve ağırlıklı olan yem bitkileri arpa, buğday ve yulaf gibi ürünlerin fabrikalarda işlenerek insanlara geri dönüşüm sağlanmaktadır. Bununla beraber Kağızman ve Digor ilçelerinde ceviz, elma ve kaysı gibi ürünlerinde yetiştirildiği bilinmektedir.

Kars ili bünyesinde barındırdığı şeker fabrikası, un fabrikası, çimento fabrikası ve deri fabrikasını işlek bir şekilde kullanmaya devam etmektedir. Bu fabrikalarda üretilen ürünlerinde ihracat ve ithalata önemli ölçüde katkı sağladığı bilinmektedir.

Karsın önemli gelir kaynaklarından biride turizmdir. Hem kış turizmi hem de Kültür turizmi şehre önemli açıdan ekonomik destek sağlamaktadır. Kış turizmin yanında Kültürel turizmde de önemli yerlere sahiptir. Kış turizmin başında gelen son dönemlerde popüler olan Doğu ekspresi, Allahuekber dağlarının olduğu Sarıkamış ve kışın buz tutan Çıldır Gölü gelmektedir. Kültür Turizmi bakımından Ani Harabeleri, Kars Kalesi, Kaz Evleri, Taş Köprü ve Arkeoloji müzesi de insanların ziyaret ettiği kültürel yerlerdendir.

Doğu ekspresiyle özellikle kışın yataklı vagonlarla seyahat etmek isteyenler için her türlü imkânı sunmaktadır. Dağların arasından, ormanların içerisinde ve nehirlerin arasından geçen Doğu ekspresi fotoğraf tutkunları içinde vazgeçilmez güzellikler sunmaktadır. Sarıkamış'ta bulunan ve Türkiye'de sadece Allahuekber dağlarında bulunan kristal kar yine kayak yapan turistler için vaz geçilmez bir yer haline gelmiştir. Kışın buz tutan Çıldır Gölü ve o buzun içerisinde ilkel yollarla çıkarılan sarıbalıkta yine kış turizmi için önemli yere sahiptir. Kültür turizmi açısından bakıldığında zaman Ani Harabeleri ve Kars kalesi önde gelmektedir. Ani antik şehri M. Ö. Üç bin ve beş bin yılları arasında varlığını sürdürmüştür. 1064'te Sultan Alparslan Ani'yi fethedip Anadolu'nun kapılarını açmıştır. Bu kentte 22 medeniyet yaşamış ve ipek yolu ticaretinin merkezi haline gelmiştir. Daha sonra Moğol istilas ve depremlerle beraber şehir terk edilmiş, deniz ulaşımı başlamış ve ipek yolu önemini yitirmiştir. Kars

yöresinde yetiştirilmiş ve Kars’la özdeşleşmiş diğer bir kültür ise tandırda Kars kazıdır. Tandırda pişen ve yer sofrasında ellerle yenilen bu yemek yine turistlerin ilgisini çekmekte ve kışın Kars iline gelmelerini sağlamaktadır. Kars kaşarı ve Kars gravyeri hem Türkiye hem de dünyaya gönderilen ve Kars denilince akla kaşar gelmesini sağlayan en önemli üründür.¹⁷

Kars ili gerek turizm gerek tarım gerekse de hayvancılık bakımından Türkiye’nin önde gelen bir şehridir.

¹⁷ Oktay, Belli, *Kars Adının Kökeni*, Kars Ardahan İğdır Kalkınma Vakfı Dergisi: KARS, 2013, S.5, s.20-28.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARS YÖRESİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR

1.1. Doğum ile İlgili İnanışlar

İnsan yaşamında üç önemli geçiş dönemi vardır. Doğum, bu geçiş dönemlerinin ilk aşamasıdır. Aile, toplumu ayakta tutan temel bir olgudur. Bireyler, bu kurumu kurduktan sonra, ailelerini güçlendirmek için çocuk sahibi olmak ister. Doğum ile birlikte ailenin bağları güçlenir, akrabalık ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı birlik, beraberlik ve dayanışma pekişir.¹⁸

1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum halk kültüründe ailenin varlığının ilk aşaması ve önemli bir ögesidir. İnsan ve hayvan neslinin devamlılığı üreme yani doğum ile olmaktadır. Soy devamlılığı, aile kurma ve hatta sülale kurmanın en temel taşı geçiş dönemlerinden biri olan doğum ile gerçekleşmektedir. *Doğum, toplumun belleğinden süzölmüş çoğu şeyin vücut bulduğu, temel kaygının var olma güdüsü olduğu, geçmiş çağlar öncesine dayalı sosyokültürel, sosyoekonomik gerçeklerle örönlü toplumsal yapının bireysel göröünen olgusudur.*¹⁹ Türklerde çocuk sahibi olmak çok büyük bir erdem olarak nitelendirilir. Çocuk sahibi olmak özellikle erkek çocuğı sahibi olmak hem soyun devamlılığı hem de toplum içinde statünün yükselmesi olarak görölmektedir. Çocuk sahibi olmaya duyulan istek ve hassasiyetin ardındaki temel nedenlerden biri de tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların bilek gücüne duyulan ihtiyaçtır. Doğan her çocuğın kız ya da erkek fark etmeksizin aileye katacağı gücün ve soyun devamlılığı için doğum olayı önemli geçiş dönemidir.²⁰ Çocuk sahibi olmak ailenin saygınlığını artırır. Eski toplumlarda ailenin soyunu devam ettirebilmesi için evlilikler yapılmıştır. Yapılan bu evlilikler neticesinde kadının dünyaya bir çocuk getirmesi beklenmiştir. Ancak erkek ya da kadından kaynaklanan bir durumdan dolayı çocuk sahibi olamayan insanlar çeşitli inanışlara ve ilkel metotlara eğilim göstermeye başlamışlardır. Eski çağlarda Türklere çocuk sahibi

¹⁸ Yavuz, Çoban, *Konya İli Kulu İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011, Adana, s.9.

¹⁹ Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s.21.

²⁰ Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s.19.

olmak için Umay Ana' ya adak adayıp dua eder daha sonra da doğan çocuklarını koruması için Umay Ana' ya verdikleri düşünülmektedir.²¹

1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Yaşam her daim çoğalmak ve büyümek üzerine kuruludur. İnsanlar soylarını sürdürmek ve genlerini geleceğe aktarmak ister. Nitekim soyun devam ettirilmesi Türk toplumlarında önemli bir yere sahiptir. *Doğurma imkânı olmayan insan ya da diğer canlıların döl vermeyen anlamında kullanılan kısırlık, daha çok kadınların noksanlığı olarak görülür.*²² Kısır olan kadınların kusurlu olduğu düşünüldüğü için eski dönemlerden beri kısırlığı gidermek için birçok yöntem ve metot uygulanır. Eski toplumlarda çocuk sahibi olamayan ailelerin toplum içerisinde saygınlığı ve itibarı yoktur. Türk toplum ve kültürünü bizlere çok iyi bir şekilde sunan Dede Korkut Hikâyelerinde bile Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için onu dışlayıp hor görmüşlerdir.²³ Gök Tanrı inancına sahip olan eski Türk toplumları çocuk sahibi olmak için Ak Şaman'a gider²⁴ yine bu toplumlarda çocuk sahibi olabilmek için Umay Ana, şaman vasıtasıyla yapılan bir törende sağlıklı bir bebeğin ruhu nakledilerek kısır bir kadının çocuk sahibi olması sağlanmaya çalışılırdı²⁵. Anadolu'da da kısırlığı gidermek için birçok yöntem ve metot uygulanır. Bitlis yöresinde Ebegümeci Zeytinyağı ile pişirilip kadının rahmine bağlanır, bunun kadının rahmindeki iltihabı alıp çocuk doğurmasını sağlayacağına inanılır.²⁶ Çorum ilinde çocuğu olmayan kadına erken hasat edilmiş erik yedirilir.²⁷ Tunceli'de Munzur Dağı'ndan çıkan Munzur Çay'ı suyunun çocuğu olmayan kadınlar üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bu yüzden içindeki balık yenmez içerisine girip kirlenmez.²⁸ Tortum' un Uzundere bucağı Dikyer Köyünde Bacı Kardeş Ziyareti denen ve Kılı Dağı'nın yamacında bulunan bir kaya vardır, bu kayanın ortasından su çıkmaktadır, kayanın yanında bulunan ceviz ağacının gövdesi deliktir ve çocuğu

²¹ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.119.

²² Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.125.

²³ Muharrem, Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.78-79.

²⁴ İsmail, Abalı, *Koçarlı Halk Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2011, s.10.

²⁵ Yaşar, Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s.57.

²⁶ Ramazan, Ergöz, *Bitlis'te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.103.

²⁷ Feyza Nur, Yıldız, *Halk İnanışlarında Dinin Etkisi; Çorum İli Örneği*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2019, s.17.

²⁸ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.129.

olmayan kadınların bu ağacın gövdesindeki delikten yedi kez geçerek çocuk sahibi olacağına inanılır.²⁹ Kars yöresinde de kısırlığı gidermek için birçok uygulama yapılır. Yapılan bu uygulamaları bazı kaynak kişiler şu şekilde aktardı.

Çocuğu olmayan kadınlar için bir parça yaban tezeğinin üzerine tuz serpilir, Zegerek denen bir bitkiden çıkan bezir yağı dökülür ve yakılır. Daha sonra teneke bir kovaya koyulur, kadını bu dumanın üzerine oturtup bekletirler, bu uygulamayı yaptıktan sonra kadının çocuğu olacağına inanılır **(K1,K2,K3,K4,K5)**. Yaban tezeği hayvanın meralarda ve çayırarda yediği çeşitli bitki ve otların birleşimiyle oluşan ve doğada güneşin etkisiyle kuruyan hiçbir katkı maddesi kullanılmadan oluşan bir maddedir. Bunun içerisinde bulunan bitki özlerinin kadının rahminde oluşan iltihapları gidereceğine ve hamile kalacağına inanılır **(K1,K2,K5)**. Aynı zamanda tuzun bu yörede kutsal bir yeri olduğuna inanılır. Tuzu bütün nimetlerin başı olarak görür ve hemen her şeyde kullanırlar. Kars yöresinde kısırlığı gidermek için yapılan diğer uygulamalar ve inanışlar şu şekildedir:

- Isırgan otu, Ebegümece ve Kekik gibi şifalı olduğuna inanılan bitkiler kaynatılır ve çocuğu olmayan kadınlar kaynatılan suyun içerisinde iki ya da üç saat bekletilir, böylece hamile kalınacağına inanılır **(K1,K3,K5,K13,K14,15)**.
- Tubuluk denen bitkinin iki ucu bir araya getirilip çember yapılır, çocuğu olmayan kadın o bitkinin içinden yedi kez geçer böylece çocuğu olacağına inanılır **(K17,K18,19)**.
- Soğan, Isırgan otu ve Gülhatun otu kaynatılıp çocuğu olmayan kadına verilir ve kısırlığının giderileceğine inanılır **(K1,K2,K3,K5,K18,K20)**.
- Çocuğu olmayan kadınlar Allahuekber Dağları'na çıkıp, oradan topladıkları ince çubuklardan beşik yaparlar ve o beşiği herkesin görebileceği bir yere koyarlar. Daha sonra o beşik sallanırsa beşiği yapan kadının çocuğu olacağına inanılır **(K62)**.
- Çocuğu olmayan kadınlar arpa buharına oturtulur **(K1,K2,K6,K9,K14,K17)**.
- Saman buharına oturtulan kadınların çocuğu olacağına inanılır **(K50,K52)**.

Kars yöresinde kısır kadınlara yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şu şekilde aktarmıştır:

²⁹ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.125.

Gıssır olduğıni düşündüğümüz garıları ,sağlıklı bir büyük baş ğayvan kesildiği zaman o garıyı önce gaynar suda çimdendirip daha sonra o hayvanın iç yağlarıyla barabar o ğayvanın derisine sarar onu beş ya da altı sahat orda behletirik (K5).

(Kısır olduğunu düşündüğümüz kadınları, sağlıklı bir büyük baş hayvan kesildiği zaman o kadını önce kaynar suda banyo yaptırıp daha sonra o hayvanın iç yağlarıyla beraber o hayvanın derisine sarıp onu beş ya da altı saat orda bekletiriz.)

Konuyla alakalı derlediğimiz diğer inanışlar şu şekildedir:

- Kadını sıcak suyla banyo yaptırılıp, ayağına ve sırtına koyunyününden yapılmış keçe giydirilir (K2,K5).
- Kadına yeşil ceviz yetirtilir (K7,K11,K22).
- Kurban bayramında kesilen sağlıklı bir koçun derisi hiç bıçak vurulmadan çıkarılır ve kuyruk yağıyla birlikte alınır. Daha sonra bu kuyruk yağı kadının karın kısmına sarılır ve çıkan deri kadının üzerine geçirilir. Kadın derinin içerisinde beş saat kadar bekletilir. Bu işleme Tuluğa Koyma denir (K2,K5,K24,K27).
- Ziyaret, yatır ve türbelere adaklar adanır (K1,K2,K3,K4,K5,K6,K10,K17,K20,K23,K24,K67,K69,K75,K76,K89,K98,K99).
- Çocuğı olmayan kadınlar koyun yününden yapılmış keçenin üzerine yumurta sarısı koyup bu keçeyi rahimlerinde bekletirler. Bu işlem üç gün üst üste yapılır (K2,K5,K11,K22).
- Bir hocaya 40 tane arpa tanesi okutulup suya atılır, çocuğı olmayan kadın o suyla banyo yapar (K5,K7,K10,K16).
- Kutsal olarak gördükleri ağaca bez bağlayıp dua ederler (K4,K12,K13,K14).
- Çocuğı olmayan kadınlara al elma yedirilir (K22).

Elmanın Türk halk edebiyatında ve Türk halk kültüründe çok büyük bir yeri ve önemi vardır. Elma bereketin, çoğalmanın, gençliğin ve güzelliğin simgesi olmuş, geçmişten bugüne kadar da ebediliğini devam ettirmiştir. Elma, Türk toplumunda doğurganlığı temsil ettiği için gebe olmayan kadınlara elma yedirilir ya da bereket ve bolluğı temsil ettiği için gelinin başına elma atılır. Bu ve buna benzeyen gelenekler günümüze kadar hala kendini devam ettirmektedir.³⁰

Değerlendirme

³⁰ Esma, Şimşek, “Ölümsüzlük İlacı Elma” Turkish Studies, C.3, 2008 s.194-195.

Kısırlığı gidermek için yapılan büyüsel işlemlerin yanı sıra çeşitli deneyimlerden meydana gelen halk hekimliği uygulamalarının da yapıldığı görülmektedir. Kısır kadının zıplatılması, saman buharında oturtulması, yeşil ceviz yettirilmesi, çeşitli bitki karışımlarının suyunun içirilmesi ve şifalı gördükleri otların buharında kalması gibi işlemleri hastaneye gitmeyen veya gitmek istemeyen halkın kendi olanakları ölçüsünde geliştirdiği yöntem ve metotlardır. Kısır kadına elma yedirilmesi de yine eski Türk inançlarında elmanın bereketi ve doğurganlığı sembol ettiğiyle ilgilidir. Kısırlığı gidermek için yapılan bu uygulamaların ve metotların eski Türk inançlarının izlerinin olduğunun bir göstergesidir.

1.1.1.2. Gebelikten Korunma

Geçmiş zamanlarda ekonomik zorluklar ve dönemin şartları göz önüne alındığı zaman fazla çocuk sahibi olmakta aileler için bir dönemden sonra sorun haline gelmeye başlar. Dolayısıyla bu nedenlerden ötürü tıbbın henüz bu kadar gelişmediği dönemlerde kadınlar, düşük yapmak ya da çocuğu aldirmek için birçok ilkel metot ve yöntemlere başvururlar. Bunlar kimi zaman dini kimi zaman da fiziki yöntemler olarak uygulanır. Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan bu yöntemler, genellikle kadınları kısırlaştırmak ya da kadınlara düşük yaptırmak için yapılan işlemlerdir. İnebolu'da istenmeyen bir gebeliğe son vermek için kolonyalı pamuk rahme konur ve böylece bebeğin öleceğine inanılır.³¹ Bitlis yöresinde istenmeyen gebeliği sonlandırmak için soğan kabuğu ve kına kaynatılıp içilir.³² Derinkuyu yöresinde ise bebek düşsün diye rahime tavuk tüyü, saç kılı ve kibrit sokulur.³³ Düzce yöresinde rahme sabun konur bebeğin düşmesi beklenir.³⁴ Selçuklu yöresinde çocuk istemeyen kadınlar rahimlerine tuz koyarlar böylece çocuk olmayacağına inanılır.³⁵

³¹ Ramazan, Ergöz, *Bitlis'te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.96.

³² Ramazan, Ergöz, *Bitlis'te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.96.

³³ Sevim, Çiftçiabaşı, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.16.

³⁴ Özlem, Türbedar, *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s.41.

³⁵ Betül, Arıcı, *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2018, s.112.

Kars yöresinde ise şu uygulamalar yapılmaktadır:

- Eski dönemlerde hamile olduğundan şüphelenen kadın önce kendini bir ebeye ya da bu işlerden anlayan bir kadına muayene ettirir. Gebe olduğu kesinleştiği zaman gebeliği sonlandırmak için beline taş bağlayıp yüksek bir yerden atlar **(K5,K8, K28)**.
- Soğan kaynatılıp kabuklarıyla beraber rahme koyulur **(K4,K11,K25)**.
- Düşük yapmak için rahme elma dalı sokulur **(K2,K3,K8,K9,K10)**.

Değerlendirme

Eski dönemlerde hastaneye gidemeyen ya da ilaç kullanamayan kadınların uyguladıkları bu yöntemler düşük yapmak ve gebeliği sonlandırmak için yapılan uygulamalardır. Yörede, gebe kalmak istemeyen kadınların uyguladıkları yukarıdaki işlemlerden soğan kaynatılıp kabuklarıyla rahme konulması yine halk hekimliği neticesindeki uygulamalara birer örnek olarak gösterilebilir.

1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Hamilelik kadar doğacak çocuğun hayatta kalması, sağlıklı bir şekilde hayatına devam etmesi de önemlidir. Dünyaya gelecek çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması ve yaşaması için birçok inanış ve yöntem uygulanır. Eski Türk inançlarında yeni doğan çocuğu kötü ruhlardan ve kötülükten korunması görevinin Umay'a verildiği inancı vardır.³⁶ “*Umayka tapınsa oğul bolur*”(Birisi Umay anaya hizmet eder hürmet gösterirse sağlıklı oğul evlat edinir.)³⁷ Hamilelik döneminde kadının çocuğunu sağlıklı bir şekilde kucağına alması için yediği içtiği şeylere, davranışlarına ve söylediği sözlerine dikkat etmesi gerektiğine inanılır. Engelli insanlar hakkında konuşmaması ve cenazelerde bulunmaması gerektiğine inanılır. Anadolu'nun birçok yerinde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için farklı inanışlar vardır. Urfa yöresinde hamile kadın tavşan ya da ayıya bakarsa çocuğun bu hayvanlara benzeyeceği inancı vardır.³⁸ Tunceli yöresinde ise çocuğu ölen kadınlar, yeni doğan çocuğuna komşularının eski ve yırtık

³⁶ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.120.

³⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.120.

³⁸ Sevim, Çifçiabaşı, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.20.

kıyafetlerini giydirebilirler.³⁹ Erzurum yöresinde Yad Taşı veya sadece Boncuk denen bir cins taş vardır. Bu taşı takan anne bebeği sağ salim dünyaya getirir ve daha sonra bu taşı bebeğine takar. Bebek büyüyünceye kadar o taşı bebekten çıkarmaz, o taşın bebeği koruyacağına inanılır.⁴⁰

Kars yöresi halk inanışları çalışmasında ise çocuğunun sağlıklı olması için kadınların yaptığı uygulamalar aşağıdaki gibidir:

- Çocuğun sağlıklı olması için yılan ya da kurbağaya bakılmaz. Eğer bakılırsa doğacak çocuğun yüzünde ya da ellerinde siğil çıkacağına inanılır **(K1,K4,K5,K6,K27,K29)**.
- Kötü haberler hamile kadına verilmez düşük yapacağına inanılır **(K25,K29)**.
- Yeni doğum yapan kadına çocuğu yaşasın, uzun ömürlü olsun diye ailede en uzun yaşayan kişinin adı koyulur **(K62,K71)**.
- Türbelere ve ziyaret yerlerine gidip dua edilir, adak adanır **(K2,K5,K11)**.
- Yeni doğum yapan kadın bebeği Ay'a göstermez. Ay tazelendiği zaman bebeğin yüzünde Ay'ın şeklinin çıkacağına inanılır. Yüzünde Ay şekli çıkan çocukların tedavi edilmesi için de gümüş bir paraya hilal şekli verilip hocaya okutulur bebeğin kundağından asılır **(K1,K2,K5,K7)**.
- Kars yöresinde bir başka inanış ise çocuğu yaşamayan kadınlara boylama yapılmasıdır. Boylama bir çarşaf ya da büyük beyaz bir kâğıdın ortasını yuvarlak şekilde kesilip, bir hoca tarafından o yuvarlağın etrafına ayetler yazılıp, yeni doğan çocuğu ve annesini o yuvarlağın içerisinden geçirip, ona dua etmesiyle yapılır. Böylece annenin ve bebeğin görünmez bir örtüyle örtünüp bütün kötülüklerden korunduğuna inanılır **(K8)**.
- Boş beşik sallanmaz uğursuzluk olacağına inanılır **(K53,K82,K94)**.

Değerlendirme

Doğacak çocuğun sağlıklı doğup yaşaması için yapılan yukarıdaki uygulamalardan türbeye gidip dua edip adak adama, hocaya muska yazdırıp boylama yaptırmak gibi eski Türk inancıyla İslamiyet'in bütünleşip kaynaşmasından meydana

³⁹ Muharrem, Parlayan, *Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, s.22.

⁴⁰ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabel yayınları, Ankara, 2006, s.129.

gelen inanışlar tüm Müslüman-Türk coğrafyasında olduğu gibi Kars yöresinde de varlığını devam ettirmektedir. Doğacak çocuğa verilen isim de oldukça önemlidir. Zira ilkel toplumlardan bu yana insanlar, çocuklarına verdikleri isimlerin çocuğun yaşamasına hatta uzun ömürlü olmasına etki edeceği inanışına sahiptirler.

1.1.1.4. Aşerme

Gebe kadınların vakitli vakitsiz herhangi bir yiyecek ya da içecek istemesine “aşerme” denilmektedir. Halk arasında aşeren kadınların istediği yiyecek ve içeceğin getirmesine çok dikkat edilir zira eğer getirilmezse doğacak çocuğun yüzünde ya da vücudunda aşerdiği şeyin resminin olacağına inanılır. Aşerme sözcüğü aslında “aş yerme” yani yiyeceği beğenmeme hazzetmemedir. Ancak zamanla halk arasında kadının hamileyken canının çektiği yiyecekler anlamına gelen bir sözcüğe dönüşmüştür.⁴¹ Hamile kadınlara her aşerdiği şeyler de verilmez. Bazı yiyecek ve içecek özellikle çok acı ya da çok tuzlu şeyler verilmez bu yiyeceklerin bebeğe zarar vereceğine inanılır. Hamile kadınların aşerme sürecinde kötü hayvanlara ya da engelli birilerine bakmaması gerektiğine eğer bakarsa bebeğin onlar gibi olacağına inanılır. Aşerme sürecinde halk arasın da canı ekşi isteyen ve kız çocuğu olacağına inanılan kadınlar için “ ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi” erkek olacağını düşündükleri ve canı tatlı isteyen kadınlar için de “ye tatlıyı, doğur Atlı’yı” sözü kullanılmaktadır. Anadolu’nun birçok yöresinde de aşermeyle ilgili farklı inanışlar mevcuttur. Rize yöresinde hamile kadın ciğer yerse doğacağı çocuğun benekli olacağına inanılır.⁴² Aşerme sözcüğünü niteleyen kelimeler şu şekilde sıralanabilir: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, başı bulanık, göynü kötü.⁴³

Kars yöresinde ise aşeren kadınlar için şu inanışlar mevcuttur:

- Gebe kadının canı ekşi isterse kızı, tatlı isterse oğlu olacağına inanılır (K1,K2,K4,K6,K8,K9,K10,K12,K59,K69,K88,K90).

⁴¹ Filiz, Güven, Kars *Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul,2021, s.34.

⁴² Feyzullah, Kabataş, *Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 2006, s.20.

⁴³ Tuğba, Karabüber, *Tosya Halk İnanışları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, 2017, s.39.

- Gebe kadın çok turşu yerse bebeğin vücudunun pul pul döküleceğine inanılır (K78,K79).
- Gebe kadın çok sıcak yemekler yemez çocuğun anne karnında eriyebileceğine inanılır (K38,K39,K55,K65).
- Gebe kadın soğan yerse doğacak çocuğun kulağının az işiteceğine inanılır (K77,K81,K96).
- Zeytin yerse doğacak çocuğun esmer olacağına inanılır (K22).

Değerlendirme

Aşeren kadının canının istediği her şeyi yiyip içmesi çok önemlidir ancak bazı istediği yiyecekler ve içecekler aşeren kadına zarar vereceği inancıyla verilmez. Aşeren kadına başta kocası olmak üzere ailesi, akrabaları yardımcı olur. Zira aşeren kadının istediği şeyler verilmezse doğacak çocukta bir sıkıntı, kalıcı bir hastalık hatta anne karnında öleceği gibi inanışlar mevcuttur.

1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Aile, toplumları ayakta tutan birlik ve beraberliği sağlayan evrensel ve kutsal bir oluşumdur. Toplumun en küçük parçası olarak görülen ve toplumları oluşturan en temel unsur ailedir. Ailenin var olmasını sağlayan en önemli etken ise doğumdur. Özellikle doğacak çocuğun erkek olması soyun devamlılığını ve gücü simgeler. Dolayısıyla hamile kalan kadınlar doğacak çocuklarının erkek olmasını isterler. Sadece anne değil aile büyükleri ve baba da doğacak çocuğun erkek olmasını ister. Erkek evlat aileyi toplumda yükseltir anne- babaya ün kazandırır. Dolayısıyla doğacak çocuğunda cinsiyetini öğrenmek için de birçok yönetime başvurulur. Hamile kalan kadın ailede çok büyük bir saygıyla karşılanır. Aile fertleri bu duruma çok mutlu olur özellikle geç hamile kalan kadına çok daha hassas bir muamele yapılır. Günümüzde teknolojik aletlerle cinsiyet hemen bilinirken eski dönmelerde bunu öğrenmek için farklı ve değişik birçok yöntem uygulanmıştır. *“Yakutlar Tanrıdan çocuk isterken bilhassa erkek çocuk isterken, ak şamana başvurur. Ak şaman, Ayısı Hatun’a yahut ak at sürüleri sahibi olan (mağan sıhlılah)tanrıya dua eder. Bu törende kanlı kurban sunulmaz. Bu Tanrılara adak olarak bir hayvan bağışlanır. Bu hayvana kimse binmez. Tanrılarda*

bunun karşılığında erkek evlat verir.⁴⁴ Bebeğin cinsiyetini öğrenmek için Anadolu'nun hemen her yerinde birçok inanış mevcuttur. Menemen yöresinde kadının kalçaları genişlemişse kızı, karnı sivrilmişse oğlu olacağına inanılır. Yine aynı yörede kadının yüzüne bir güzellik gelirse oğlu, dudağı sarkıp çirkinleşirse kızı olacağına inanılır.⁴⁵ Tunceli yöresinde hamile kadın rüyasında bıçak görürse erkek, boncuk toka görürse kızı olacağına inanılır.⁴⁶ Pamukova ilçesinde annenin yüzü çillendiği zaman kız çocuğu olacağı inancı vardır. Yine aynı yöre de annenin bir önceki hamileliğinde göbek bağı uzun ve esnekse sonraki bebeğinin kız olacağı inancı vardır.⁴⁷ Çocuğun cinsiyetini belirlemedeki en önemli uygulama şüphesiz rüya görmektir. Rüya görmek eski Türk inançlarından günümüze kadar gelen gelecekte haber verme ya da bir tür iletişim olarak görülmektedir. Nitekim rüya kavramıyla ilgili olarak halk anlatılarında çocuğu olmayan kadınların rüyasına ak saçlı, aksakallı yaşlı bir adamın gelip ona çocuk müjdesi vermesi veya başına kötü bir olay ya da iyi bir olayın geleceğinin haber verilmesi gibi olayların yine gelecekte haber verme ya da bir tür iletişim kurmayla bir bağlantısı olduğu bilinmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde Salur Kazan'ın evini, yurdunun başına gelenleri rüyasında görmesi rüyanın eski zamanlarda bir iletişim, geçmişten ya da gelecekte haber verme aracı olarak görülür.⁴⁸ Dolayısıyla hamile kadınların rüyalarında bebeğinin cinsiyetini görmesi inancı eski Türk inançlarından günümüze kadar gelmiştir. Erzurum yöresinde kadın rüyasında pahalı elbiseler, değerli mücevherler görürse oğlu; eski püskü kıyafetler, değersiz mücevherler, ucuz şeyler görürse de kızı olacağı inancı vardır.⁴⁹ Selçuklu yöresinde bir ortamda sessizlik olunca yakın bir hanede kız çocuğu dünyaya geldiği inancı vardır.⁵⁰

⁴⁴ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.170.

⁴⁵ Pınar, Akalın, *Menemen Yöresi Geçiş Dönemleri Adetleri*, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2019, s.8.

⁴⁶ Muharrem, Parlayan, *Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, s.10.

⁴⁷ M.Emin, Taşkın, *Pamukova İlçesinde Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnançlarının İzleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2004, s.15.

⁴⁸ Muharrem, Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.37-59.

⁴⁹ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabel yayınları, Ankara, 2006, s.128.

⁵⁰ Betül, Arıcı, *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2018, s.112.

Kars yöresinde de çocuğun cinsiyetini belirlemeye ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Anne rüyasında bıçak ya da büyük kılıç görürse oğlu, kırmızı gül görürse kızı olacağına inanılır **(K2,K5,K25,K33,K35)**.
- Annenin meme uçları koyu renk olunca erkek, açık renk olunca kız çocuğu olacağı inancı vardır **(K5)**.
- Hamile kadın Nevruz günü kapı dinlerse ilk önce hangi ismi duyarsa bebeğin cinsiyetinin de o olacağına inanılır. Kız ismi duyarsa kızı, oğlan ismi duyarsa oğlu olacağına inanılır **(K2,K5,K33)**.
- Hamile kadının arkasından kaynanası sırtına gizlice tuz dökerse kadın yüzünü kaşırsa oğlu, başka yerini kaşırsa kızı olacağına inanılır **(K5)**.
- İki ayrı bardağın birine arpa birine buğday ekilir. Arpa oğlanı, buğday kızı simgeler önce hangisi büyürse bebeğin cinsiyetinin de o olacağına inanılır **(K25,K35)**.
- Koyun kesildiği zaman koyunun kafasının derisini kaynanası hızlı bir şekilde çekerken et kalırsa kızı, tertemiz çıkarsa oğlu olacağına inanılır **(K2,K5)**.
- Hamile kadın rüyasında bıçak görürse oğlu, inci boncuk görürse kızı olacağına inanılır **(K1,K2,K3,K5,K7,K25,K33,K36)**.
- Hamile kadına erkek bir koç hediye edilse erkek bebek, dişi bir hayvan hediye edilse kız bebek istedikleri inancı vardır **(K25)**.
- Cuma günü henüz sala verilmeden ilk duyulan ses neyse bebeğin cinsiyeti de o olacağına inanılır. Kız sesi duyulursa bebeğin kız, erkek sesi duyulursa bebeğin erkek olacağına inanılır **(K41)**.
- Hamile kadının haberi olmaksızın iki yastık altına birine bıçak birine makas koyulur. Bıçak erkeği, makas kadını simgeler. Hamile kadın hangisinin üstüne oturursa cinsiyetinin o olacağına inanılır **(K1,K2,K5,K7,K25,K33)**.
- Hamile kadının karnı geniş ve yaygınsa kızı, yuvarlak ve tombulsa oğlu olacağına inanılır **(K11)**.
- Annenin canın tatlı çekerse oğlu, ekşi çekerse kızı olacağına inanılır **(K25,K26,K33,K34,K35,K39, K41)**.
- Hamile kadın eğer çirkinleşmişse kızı olacağına inanılır. Kızın annenin güzelliğini aldığına inanılır **(K4,K12,K13)**.

- Hamile kadın içinden bir niyet eder, dört ya da beş yaşındaki bir kız çocuğunun eline bir ayna verip aynada ne gördüğünü söylemesini ister. Kız çocuk eğer aynada erkek bebek görürse oğlu, kız bebek görürse kızı olacağına inanılır (K5).
- Hamile kadın çok uyursa kızı olacağına inanılır (K41).

Değerlendirme

Doğacak çocuğunun kız mı erkek mi olduğu aileler özellikle de anne-baba için çok önemlidir. İlkel toplumlarda teknolojinin bu denli gelişmediği zamanlarda insanlar çocuklarının cinsiyetini öğrenmek için birçok yöntem ve metotlara başvurmuşlardır. Bu yöntem ve metotların başında yine büyüsel işlemler ve halk hekimliği gibi sistemleşmiş uygulamalar gelmektedir. Yukarıdaki uygulamalarda da görüldüğü gibi küçük bir kız çocuğuna verilen aynadan ne gördüğünü söylemesi de yine büyüsel işlemlerin bir neticesi olarak görülmektedir. Annenin vücut şekillerinden, aşerdiği zaman istediği yiyeceklerden de cinsiyetinin ne olduğu bilinmek gibi çeşitli inanışlarda mevcuttur.

1.1.2. Doğum Sırası

Doğum yaklaştıkça aile büyüklerini büyük bir heyecan kaplar. Doğum zamanı gelip çatığında bütün hazırlıklar tamamlanmış olur. Türk inanç ve geleneklerinin eski zamanlardan günümüze kadar getirmiş olduğu doğum ile ilgili halk inanışlarının etkileri hala devam etmektedir. Farklı Türk coğrafyalarına bakıldığı zaman Uygurlarda çocuk ilk doğduğu zaman aile büyüklerinden biri ona kaymak ve ezilmiş ceviz verir. Bunun altında yatan sebep bebeğin koyun gibi salim olma isteğidir.⁵¹ Yakutlarda çocuk doğduğu zaman yağlı yemek yenir. Kiler, ev ve sandıkların ağzı hep açık bırakılır, ateşe yağ atıp doğum tanrısına adaklarda bulunulur, kurban kesilip kemikleri toprağa gömülür.⁵² Anadolu'da ise doğum yapan kadınların doğumunun kolay geçmesi için bir takım uygulamalar yapılır. Derinkuyu yöresinde doğum yapan kadının odasına önceden çocuğu ölmüş kadını sokmazlar. Yine aynı yörede evdeki bütün kilitler açılır, Meryem Ana otu ıslatılır ve kadına sıcak su içirilir.⁵³

⁵¹Harun, Güngör, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017.s.100.

⁵² Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.171.

⁵³ Çifcibaşı, Sevim, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.27.

1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum Olayı

Doğum sancısının başlamasıyla doğum olayı başlar. Eski dönemlerde doğum yapan kadınlara genellikle bir ebe ya da köyün ileri gelen kadınları tarafından doğum yaptırılmıştır. Doğum, Ölümle eş değerde bir zorluk olarak görülür. Bu bakımdan doğum yapacak kadına “Allah yardımcın olsun, sağ salim kucağına al, Allah bir mani keder göstermesin” gibi sözler söylenir. Doğumun gerçekleşeceği odada Kur'an okunur ve dualar edilir. Bu doğumun hem kolay geçmesi için hem de doğacak çocuk ve annesine bir şey olmaması için yapılır. Doğum sırasında doğumun kolay geçmesi için ve doğacak olan bebeği kötü ruhlardan korunması için evdeki yüklüğün üstüne bir bez atılır⁵⁴. Doğumun kolay geçmesi ve bebeğin sağlıklı olması için yatır ve ziyaretlere gidilir, kurban kesilip dua edilir. Eski dönemlerde doğum genellikle ahır odası ya da ambarlarda yapılır. Sıcak su, temiz çarşaf, şerbet ve jilet bulundurulur. Doğuma yardımcı olacak kadın ellerini yıkar ve doğum yapan kadına yardımcı olur.

Türk Coğrafyasında doğuma ve doğum yapan kadına çok önem verilir. Onu bütün kötülüklerden korumaya çalışılır. Altaylar ve Kırgızlar 'da doğum saati yaklaşınca doğumun kolay geçmesi için oba kadınları lohusanın başına toplanır. Ebe kadın çadırın tam orta yerine bir direk dikerek ona bir urgan bağlar. Bu urganın bir ucu duvara bağlanır bir ucu lohusanın koltuk altlarından geçer. Kadın çok ıstırap çekiyorsa albastı ya da kötü ruhların musallat olduğuna inanılır. Bu kötü ruhu korkutmak için obanın erkekleri bir araya gelip “hay, huy” diye haykırıp havaya ateş ederler.⁵⁵ Anadolu coğrafyasında da doğum yapan kadının doğumu kolay geçsin diye çeşitli inançlar ve uygulamalar vardır. Koçarlı yöresinde doğum yapan kadının doğumu rahat olsun diye kocasının ayaklarını yıkadığı sudan içirilir. Yine aynı yörede kadının göğsüne sabun koyulur, yörede dibek taşı dik tutulur ve kadına okunmuş su içirilir.⁵⁶ Pamukova yöresinde hamile kadının doğumu rahat geçsin diye bir çarşafa koyulur sağa sola hızlı sallanır, sırtı ve karnı ovulur.⁵⁷ Siirt yöresinde doğum yapacak kadının doğumunun

⁵⁴ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.130.

⁵⁵ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.171.

⁵⁶ İsmail, Abalı, *Koçarlı Halk Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2011, s.23.

⁵⁷ M.Emin, Taşkın, *Pamukova İlçesinde Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnançlarının İzleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Elazığ, 2004, s.17.

kolay geçmesi için bir tencereye kaynar su koyulur ve kadını bunun üzerine oturturlar böylece kolay doğum yapacağına inanırlar. Okunmuş sular içirilir eğer evde zemzem suyu varsa kadına o sudan içirtilir ki doğumu kolay geçsin.⁵⁸ Rize yöresinde ise doğumda zorluk çeken kadınların doğumu kolay geçsin diye saç örülüyse açılır. Bebek çıkmakta zorlanırsa babası dışarda silah atar.⁵⁹ Tekirdağ'da doğum sırasında teneke çalındığında, kapının arkasına demir konulduğunda, çamaşırlar tersse yüzü çevrildiğinde, elbiselerin düğmeleri açıldığında, örgülü saçlar açıldığında kolay doğum yapılacağına inanılır.⁶⁰

Kars yöresinde ise doğum kolay geçsin diye şu uygulama ve inançlar yapılır:

- Doğum yapacak kadın ılık suyla banyo yaptırılır ve doğuma hazırlanır **(K41,K42)**.
- Doğum sırasında evden hiçbir eşya dışarı çıkarılmaz **(K25)**.
- Önceden çocuğu ölmüş olan kadının doğum yapacak kadının yanına gelmesine izin verilmez **(K63,K71,K82)**.
- Doğum yapacak kadın evin eşiğinden üç kez geçirtilir **(K50)**.
- Sancısı çok olan kadını at arabasına koyup dağlardan tepelerden geçirirler ki bebek içerde oynasın **(K7,K8,K11)**.
- Hamile kadının rahminin önünde makas açılır **(K42,K45,K50)**.
- Hamile kadın doğum yapmakta zorlanırsa onun albastı tarafından götürüleceğine inanılır ve kadın doğum yapana kadar kapının eşiğine erkek at bağlanır **(K5,K41,K42,K50)**.
- Doğumu zor olan kadınların evlerinin önünde silah atılır. Evin büyükleri ezan okur **(K50)**.
- Doğum yapacak kadınların doğumu kolay geçsin diye sırtı ve karnı zeytinyağı ile ovalanır **(K62,K63)**.
- Doğum yapacak kadının karnına sabun koyulur, kolay doğum yapsın diye **(K51,K52,K53)**.

⁵⁸ İbrahim, Taşpınar, *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006, s.77.

⁵⁹ Feyzullah, Kabataş, *Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 2006, s.27.

⁶⁰ Tuğba, Karabüber, *Tosya Halk İnanışları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, 2017, s.48.

- Doğum müjdesini veren kişiye hediye ve para verilir **(K67,K68,K75,K76,K77,K78,K89,K90,K91,K92,K93,K94,K95,K96,K97,K98,K100)**.
- Baca sökme âdeti uygulanır. Doğum yapılan bir evde köyün çocukları doğum yapılan evin bacasını sökmeye çalışırlar, bebeğin babası da bacayı sökmesinler diye onlara para ve hediye verir **(K55,K56)**.
- Kuran okutulur ve dualar edilir **(K4,K5,K7,K40,K41,K42,K60,K61,K63)**.
- Lokum ve şekerleme dağıtılır **(K78,K79,K80)**.

Değerlendirme

Doğumun gerçekleştiği yere çocuğu ölen kadınların girmesi hoş karşılanmaz. Çünkü onların üzerinde bulunduğu inanılan olumsuz ve kötü ruhun doğum yapan kadını da etkileyeceğini ve o kadının da üzerine geçeceğine inanılır. Doğum yapan kadının karnına sabun koyulması ise taklit büyüüne dayanan bir uygulamadır⁶¹. Sabun nasıl ki elden kolayca kayıp gitmekte ise çocuk da aynı onun gibi anne karnından kolayca ve acı vermeden doğsun diye yapılan bir uygulamadır. Bunun yanında, doğumu kolaylaştırmak amacıyla doğuran kadın evin eşiğinden üç kez atlatılması, kadının rahminin ağzında makas açılması gibi diğer büyüsel işlemler de mevcuttur. Doğum yapacak kadının doğumu kolay geçsin diye sırtı ve karnı zeytinyağıyla ovulmasının yanı sıra dua edilip Kur-an okunması gibi dinsel işlemlerde dikkat çekmektedir. Doğum kolay bir şekilde atlatılmasından, anne ve bebeğin sağlığının iyi olmasının ardından doğum yaptıran ve ona yardım eden kadınlara hediyeler verilmesi, lokum dağıtılması gibi gelenekler Kars yöresinde hâlâ devam etmektedir.

1.1.2.2. Göbek Kesme\Yıkama\Tuzlama

Çocuğun beslenmesini sağlayan göbek kordonuna “eş, son ya da etene” denilmektedir.⁶² Çocuk dünyaya geldikten sonra çocuk ve anne ile arasındaki fiziki bağ olan göbek bağı kesilir. Son düştükten sonra temiz yıkanıp bir beze sarılıp gömülür eğer son gömülmezse bebeğin canının sonda kalacağı inancı vardır. Son düştükten sonra göbek bağı kesilir. Bu işlemi doğumu yaptıran kadın keser. Göbek bağı kesimi doğum sonrası yapılan ilk işlemdir ve çok önemlidir. Bebeğin mikrop kapması ya da hastalanmaması için çok dikkatli bir şekilde kesilmelidir. Eğer göbek bağı düzgün

⁶¹ Sedat Veysi, Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2020, s. 136-139.

⁶² Ramazan, Ergöz, *Bitlis’te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.119.

kesilmezse bebeğe kötü ruhların musallat olacağı inancı vardır. Göbek bağına gelecek herhangi bir kötü etkinin bebeğe de geçeceğine inanılır. Göbek bağı kesildikten sonra aynı işlemler yıkama ve tuzlama için de yapılır.

Kazak Türklerinde yeni doğum yapmış kadının bebekle arasındaki fizyolojik bağı sağlayan göbek bağı bıçakla keserler daha sonra o bıçağı yıkayıp toprağa gömerler. Göbek kuruyup düşünce bu göbeği eğer erkekse aygır gibi güçlü olsun diye atın, kız ise uysal olsun diye kısırağın sırtına bağlarlar.⁶³ Uygurlarda ise doğum anası çocuk doğduktan sonra, göbeği dibinden bağlar diğer kalan bölümü ise bebeğin beline bağlar birkaç gün sonra göbek düşer buna da “kindik düşmesi” denir. Düşen göbek evin bir köşesine ya da bir direğe bağlanır. Bebeğin göbeğine de keçi kılından dokunulmuş bir kilimin tozu bastırılır bu işlem sağlıklı ve güçlü olması için yapılır.⁶⁴ Ağrı, Bitlis ve Bingöl yöresinde ebe kadın bebeğin göbek bağı fırlatıp atar, göbek bağı hangi nesnenin üzerine düşerse bebeğin ileride o işi yapacağına inanılır.⁶⁵ Mardin ve çevresinde göbek bağı nereye atılırsa ilerde çocuğun o mesleği yapacağı inancı vardır.⁶⁶ Ahlat yöresinde de bebeğin göbek bağı cami duvarına gömülür eşi ise akan nehre atılır.⁶⁷

Göbek bağı kesildikten sonra bebeği yıkama ve tuzlama işlemi yapılır. Bebek doğduktan sonra ya tuzlu suda bekletilir sonra yıkanır ya da tuzlanıp bekletildikten sonra yıkanır. Bu işlem genellikle bebeğin kokmaması için yapılırsa da tuzun aslında nazara ve büyüye karşı iyi geldiği, bebeği kötü ruhlardan koruduğu inancı vardır.” *İslami anlatılara göre tuzun Halil İbrahim Peygamber tarafından bulunduğu inanılır. Halil İbrahim Peygamber Kâbe’nin inşaatını tamamlayınca Allah’ın rahmetini diler. Allah, “Fakirleri giydir, açları doyur” der. Peygamber bunu nasıl yapacağını yaratana sorar. Allah da “Kâbe binasından aratan toprakları dört bir tarafa savurmalısın” diye emreder. Halil İbrahim Peygamber denileni yapar ve toprak düştüğü yerde tuza dönüşür*”⁶⁸ Bitlis yöresinde tuz çocuk yıkanırken ateş ile beraber kullanılır. İkisinin de

⁶³ İsmail, Abalı, *Koçarlı Halk Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2011, s.24.

⁶⁴ Harun, Güngör, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017. s.101.

⁶⁵ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.137.

⁶⁶ Kalafat, age., s.137.

⁶⁷ Ramazan, Ergöz, *Bitlis’te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.120.

⁶⁸ Fikret, Türkmen, *Batı Anadolu’da Doğumdan Ölüme Bazı İnanmalar Üzerine*, Journal of Turkish Language and Literature Studies, Sayı VI, s.21.

koruyucu olduğuna inanılır.⁶⁹ Safranbolu’da ise “son”, derince bir çukura, yedi kat beze sarılarak, abdest alındıktan sonra gömülür. Eşi, kedi ya da köpek yerse çocuğun köpek gibi dırlayacağına inanılır, bu yüzden eş derine gömülür.⁷⁰ Çorum yöresinde bebeğin göbek bağını uzun keserler çünkü bu şekilde çocuğun güzel sesli olacağına inanılır. Rize yöresinde bebeğin göbek bağını iyi huylu birisi keser. Göbek bağını kim keserse bebeğinde ona çekeceğine inanılır.⁷¹

Çocuk dünyaya geldikten sonra göbek bağını kesme, terlemesi ve nazardan korunsun diye tuzlama, ılık suyla bebeği yıkama ve kundaklama işlemleri yapılır. Bu işlemlerin her birini her coğrafya farklı kültürde farklı inançta yapar. Kars yöresinde ise bu uygulamalar şu şekilde yapılır:

- Çocuk dünyaya geldikten sonra göbek bağı bir tezeğin üzerinde kesilir **(K2,K5,K6,K7,K10,K11,K26,K32,K33,K80,K86)**.
- Göbek bağı temiz bir mendile sarılıp eve gelen yaşlı ve bilgili bir kimsenin cebine gizlice konur. O kişi cebindeki mendili fark edip nereye atarsa çocuğun da ileride o yere gidip o mesleği yapacağına inanılır **(K2,K5,K33,K34)**.
- Doğan çocuk dindar olsun diye göbek bağı cami duvarının dibine gömülür **(K52, K83, K88,K87)**.
- Kız çocukları ileride zengin bir kocayla evlensin diye zengin bir ailenin evinin bahçesine göbek bağı gömülür **(K92)**.
- Erkek çocukları okusun diye göbek bağları okulun bahçesine gömülür **(K49,K50,K52,K73)**.
- Göbek bağı temiz bir çakıyla kesilir ve o çakı yıkanmadan annenin yastığının altına koyulur, bunun hem anneyi hem de çocuğu kötü ruhlardan koruyacağına inanılır **(K50,K54)**.
- Bebek ılık suya atılan tuzla yıkanır biraz bekletilip durulanır **(K36,K41)**.
- Elleri, ayakları ve vücudu kundaklanır kırk gün kundaklama işlemi devam eder **(K1,K3,K4,K15,K26,K37,K38,K40,K41,K57)**.

⁶⁹ Ramazan, Ergöz, *Bitlis’te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.121-122.

⁷⁰ Özlem, Türbedar, *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s.64.

⁷¹ Feyzullah, Kabataş, *Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 2006, s.28.

- Bebeğin eşini ayak basılmayan bir yere gömerler (K28,K29,K77,K98).

Değerlendirme

Çocuğun ileriki yaşamının nasıl olacağını şekillendirmek için yapılan bir takım uygulamaların temelinde temas büyüünün olduğu görülür. Çocuğun göbek bağının kesilip eve gelen yaşlı, bilgili ve zengin adamın cebine koyulması, zengin bir evin bahçesine gömülmesi ya da okul ve cami gibi kurumların bahçesine gömülmesi hep temas büyüüyle ilişkilendirilir. Çocuğun ileride o kimseler gibi zengin, o kimseler gibi okumuş ve kültürlü olması için yapılan uygulamalardır. Yeni doğan çocuğun tuzlanıp yıkanması da ileriki yaşamında ter ve nefes kokusunu önleyebilecek büyüsel bir işlemler olmasının yanı sıra tuzun o bebeği nazardan ve kötü ruhlardan koruyacağına olana inançlar da mevcuttur.

1.1.3. Doğum Sonrası

Bebek dünyaya geldikten sonra anne ve bebek için uzun bir dönem başlar. Hem annenin hem de bebeğin bakımı çok zor bir süreçten geçer. Belli bir zamana kadar hem anne hem de bebek yedikleri şeylere dikkat etmeli, gelebilecek kötü olaylara karşı korunmalıdır. Belli bir sürece kadar hem anne hem de bebeğin bakımını aile üyelerinden birisi üstlenir ve ikisine de yardımcı olur.

1.1.3.1. Lohusa Bakımı ve Lohusa Ziyareti

Yeni doğum yapmış kadına “lohusa”, kırk gün süren bu işleme de “Lohusalık Süreci” denilmektedir. Doğumdan sonra başlayan bu süreç anne ve bebek için çok önemli olup aynı zamanda riskli bir dönem olarak görülür. Anne ve bebeği dışardan gelebilecek kötü etkenlerden korumak için çeşitli uygulamalar yapılır. Lohusa, görmemesi gereken kişilerden, yememesi gereken yiyeceklerden uzak durup bu sürecini tamamlamaya çalışır. Anne ve bebek bu süreçte aile büyükleri tarafından koruma altına alınır. Özellikle yeni evli kadının, adetli kadının ve yeni doğum yapmış kadının anneyi görmemesi gerekir.⁷² Anadolu’nun birçok yerinde lohusayı korumak için ve ona ve bebeğine zarar gelmemesi çeşitli inanışlar uygulanmıştır. Kars yöresinde anne doğum yapar yapmaz un, şeker ve sudan oluşan “hasuda” dedikleri bir tatlı yapıp anneye yedirilir. Aydın’ın Koçarlı ilçesinde adetli kadınlar lohusanın yanına girdiğinde anneye

⁷² Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul,2021, s.47.

kötülük geleceğine inanılır.⁷³ Çorum yöresinde anne ve bebeğe kırmızı kurdele ve nazar boncuğu takılır, gelen misafirlerin nazarından korunacağına inanılır.⁷⁴ Derinkuyu yöresinde lohusanın yanına kaz koyulduğu zaman kötü ruhların ona gelmeyeceğine inanılır.⁷⁵ Erzurum’da doğum sırasında ateş küreği ya da bir tandır demiri ile kadının etrafına dua okunarak daire çizilir. Bu işlem loğusalığın kırkuncı gününe kadar devam eder. Böylece lohusanın kötü ruhlardan korunacağına inanılır.⁷⁶ Erzurum yöresinde lohusa kendini hemen toplasın diye bal, pekmez yedirilir, şerbet içirilir. Yine aynı yörede lohusayı kırk gün dışarı çıkarmazlar ve yediklerine çok dikkat edilir, özellikle yiyeceklerde kıl olmamasına özen gösterilir.⁷⁷ Pamukova yöresinde “lohusanın mezarı kırk gün açıktır” inancı yaygın olduğu için anne ve bebeğin bakımına çok önem verilir.⁷⁸

Kars yöresindeki inanışlar ise şu şekildedir:

- Lohusaya hemen şerbet yapılıp içirilir. Bunun sebebi doğum yapan kadının doğum sırasında çok kan kaybetmesidir. Bu sayede içirilen şerbetin lohusanın kendini daha çabuk toparlamasını sağlayacağına inanılır (K52,K60,K70,K71,K86).
- Lohusanın yanına önceden çocuğu ölmüş kimselerin girmesine izin verilmez (K2,K4,K5, K10,K11,K22,K25,K41).
- Adetli ya da yeni doğum yapmış kadının lohusanın yanına girmesine izin verilmez (K1,K2,K3,K4,K5,K7,K9,K10,K11,K25).
- Lohusanın sancısı olmaması için ona helva, yumurta, bulgur pilavı ve süt verilir (K25).

⁷³ İsmail, Abalı, *Koçarlı Halk Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2011, s.28.

⁷⁴ Feyza Nur, Yıldız, *Halk İnanışlarında Dinin Etkisi (Çorum İli Örneği)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2019, s.23.

⁷⁵ Sevim, Çifçibaş, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.42.

⁷⁶ Sevim, Çifçibaş, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.36.

⁷⁷ Yasin, Eriz, *Horasan İlçesinde ki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2018, s.20.

⁷⁸ M.Emin, Taşkın, *Pamukova İlçesinde Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnançlarının İzleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2004, s.22.

- Lohusayı ve bebeğini üç gün sonra kekik otuyla yıkarlar. Nazara iyi geldiğine inanılır (K22).
- Lohusa, akşamları evde yalnız bırakılmaz ve çamaşır ipinde de bebek bezi bırakılmaz. Kötü ruhların musallat olacağına inanılır (K7,K8,K9).

Değerlendirme

Doğum çok büyük bir olay olarak görüldüğü için doğum yapan kadını kutlamak ona hediyeler götürmek gerekir. Ancak kırklı ve adetli kadınların lohusanın yanına girilmesine izin verilmez inanişaya göre *doğum yapan kadının mezarı kırk gün açıktır* dolayısıyla da her türlü kötü olay ve durumlara karşı savunmasızdır. Kars yöresinde doğum yapan kadınlara tatlı yedirilmesi özellikle yöre de lohusalar için yapılan hasudanın yedirilmesi lohusa için önemli bir besin kaynağıdır. Yine lohusa için yapılan bir takım hal hekimliği ritüelleride mevcuttur.

1.1.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme / İlk Giydirme

Doğum olayı gerçekleştikten sonra annenin bebeği emzirmesi ve giydirmesi tıpkı doğum kadar önemli sayılır. Doğum yaptıktan sonra annenin sütünün gelmesi beklenir. Çok korktuğu için ya da kendini çok sıktığı için annenin bazen sütü olmaz, bunun için de anneye bir takım uygulamalar yapılır. Annenin sütü gelsin diye ona genellikle tatlı yedirilir. Anne sütünün besleyiciliği her açıdan önemli olarak görülür. Annenin yediği şeylerin çocuğa geçmesi için anne sütü çok önemlidir. Bu yüzden annenin sağlıklı beslenmesi gerekir. Bebek dünyaya geldikten sonra kız çoğuysa pembe erkek çoğuysa mavi giydirilir. Ancak çocuğun ellerinin ayaklarının düz olması için ilk kırk gün boyunca çocuk kundaklanır. Uygurlarda çocuk dünyaya gelir gelmez anne sütü yerine aile büyüklerinden bir hanım tarafından kaymak ve süt ezilerek verilir buna da “ağızlandırma” denir.⁷⁹ Erzurum yöresinde annenin sütü bol olsun diye ona bol bol süt ve çay içirilir.⁸⁰ Kars yöresinde anne doğum yaptıktan sonra sütü bol olsun diye ona hemen şerbet içirilir Bebeğe üç ezan vakti geçene kadar bir şey yedirilip içirilmez. Bebeği “höllük”⁸¹ denen bir toprağın içine koyarlar. Bu uygulama bebeği hem sıcak tutması hem de bebeğin güçlü ve kuvvetli olması için yapılan bir yöntemdir. Koydukları

⁷⁹ Harun, Güngör, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017. s.101.

⁸⁰ Ramazan, Ergöz, *Bitlis’te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.123.

⁸¹ Höllük: Kars yöresinde bebeği sıcak tutsun ve bebeğin güçlü olması için ölmüş bilgili ve eğitilmiş bir kişinin mezarından getirdikleri toprağı kavurup bebeğin altına koydukları toprağa denir.

bu toprak, güçlü ve eğitimli bir ölmüş kimsenin mezarından alınır. Bunun sebebi o kimsenin özellikleri bebeğe geçsin dıyedir. Anne yeni doğum yaptığı için onun da uyuduğı yere bu höllük denen sıcak topraktan koyulur ki hem anneyi sıcak tutsun hem de hastalıklardan korusun. Kars yöresindeki diğer inanışlar şu şekildedir:

- Annenin sütü acı geliyorsa ona rezene çayı içirilir (K2,K5,K36).
- Anneye tatlı yedirilir ve sıcak su içirilir (K41,K42,K73).
- Bebeğe ilk olarak şerbet içirtilir (K44,K45,K46).
- Bebekler kırk gün kundaklanır (K1,K2,K3,K4,K5,K21,K25,K86,K87).

Değerlendirme

Yeni doğan çocuk için anne sütü çok önemlidir. Bu yüzden belirli bir yaşa kadar anne sütü ile beslenmelidir. Bazı loğusaların ise sütü azalabilmekte bazen de hiç gelmemektedir bu sebeple sütü çoğaltmak ve sütün gelmesini sağlamak için birtakım uygulamalara başvurulmaktadır. Yukarıda isimleri söylenen yiyecek ve içeceklerin loğusa tarafından tüketilmesiyle sütünün çoğalacağı inancı mevcuttur. Yörede höllük denilen toprağa koyulan yeni doğmuş çocukların temas büyüğüyle ilişkisi mevcuttur.

1.1.3.3. Albastı

Yeni doğum yapmış anne ve bebek çok savunmasız olarak görülür. Bu yüzden anne ve bebeği korumak için aile büyükleri büyük uğraşlar verir. Anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak için çeşitli inançlara başvurulur. Kötü ruhların anneye zarar vereceğine, bebeği kaçıracağına ve anneyi öldüreceğine inanılır. Nitekim Anadolu sahası ve Türk coğrafyasında bu kötü ruh “al, albastı, al karışı, albız, albıs, alkarası” gibi isimlerle nitelendirilir⁸². Albastının daha çok lohusa kadına musallat olacağına ve onun ciğerini söküp yiyeceğine inanılır. Ya da bebek çok güzelse onun albastı tarafından kaçırılacağına inanılır. Albastı daha çok kadın olarak görünüp saç baş dağınık, çok çirkin, üstü baş yırtık bir şekilde tasvir edilir. Doğum yapan kadının çok kan kaybetmesi, bebeğin sakat doğması ya da erken doğumların hepsinin sorumlusu olarak albastı inancı görülür. Türk coğrafyasının en eski inançlarından günümüze kadar gelen bu inanışın Anadolu’nun kırsal kesimlerinde hala devam ettiğini görülür. Lohusanın ciğerini söküp kendini ve çocuğunu bununla besleyen alkarasının ateş,

⁸² Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.33.

kırmızı renk, süpürge, demir eşya, soğan, sarımsak ve ateşten korktuğuna inanılır.⁸³ Albastı sadece lohusa kadınlara değil aynı zamanda atlara da musallat olur. Atları izleyip geceleri onları çaldığına inanılır. At sahipleri ahıra geldiği zaman atların ter içinde olduğunu ve yelelerinin örülü olduğunu fark ederler, bunu da alkarısının yaptığına inanılır.⁸⁴ Alkarısı ya da albastı lohusa kadına geldiği zaman kadının göğsü daralır, nefes alamadığına inanılır. Türk dünyasının hemen her yerinde görülen ve günümüze kadar tüm etkisini sürdüren bu iye Umay koruyucu iyesinin zıddıdır. Üremenin ve çoğalmanın düşmanı olarak bilinir. Doğum yapan kadının ciğerini kamlar ve ocaklıların tekrar yerine koyabileceğine inanılır.⁸⁵

Kırgız-Kazak inanışlarına göre iki çeşit albastı olduğuna inanılır, bunlar "kara albastı" ve "sarı albastı"dır. Sarı albastılar kamlar ve hocaların okumasıyla def olup giden kötü ruhlardır ancak Kara albastılar ise kendisini görmekten korkmayan ocaklılar sayesinde def olup giderler. Kazan Türklerinde de albastı inancı diğer Türk coğrafyalarıyla benzerlik gösterir. Onlara göre albastı muhtelif suretlerle görülür yolcuların yolunu şaşırtır ve onları uykularında basarak kötü rüyalar görmelerine sebebiyet verir. Tuba-Urenha Şamani Türklerinin inançlarında ise "albas" evlenmeyen bir kızıdan türemiştir. Kumsal yerler ve kayalarda bulunur. Keçi gibi bağırır, evlenen ve doğum yapan kadınları kıskanan, onların ciğerlerini sökmeye çalışan bir ruh olduğuna inanılır.⁸⁶ Anadolu coğrafyasında da "albastı" ya da "Alkarısı" inancıyla ilgili birçok inanış vardır. Urfa yöresinde yeni doğum yapmış kadın yalnız bırakılacağı zaman başucuna süpürge koyulur, yastığının altına çuvaldız batırılır ve genellikle mavi yorgan kullanılır. Bunları yaptıktan sonra Alkarısının anneyi rahatsız etmeyeceğine inanılır.⁸⁷ Tokat yöresinde albastının anne ve bebeği öldüreceğine inanılır. Aynı zamanda onu

⁸³ Elvan, Saltaş, *Ardahan'ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2006, s.29.

⁸⁴ Pertev Naili, Boratav, *Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenisten Türklerinin Mitolojisi*, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2012, s.32.

⁸⁵ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.33.

⁸⁶ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.172.

⁸⁷ Sevim, Çifcibaş, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.40.

yakalayan ve esir eden kimselerin ona çeşitli işler yaptırdığına, elinin çok bereketli olduğuna ve pişirdiği ekmeğin bitmediğine inanılır.⁸⁸

Derleme yapılan Kars yöresi Ani köyünde de tıpkı bu inanışa benzeyen bir inanışı kaynak kişiler şu şekilde aktarır:

Benim çok güçlü ve hiçbir şeyden korkmayan bir dedem vardı, herkes ona Yusuf Dede derdi. Bir gün dedem ahıra gittiğinde atların çok terlediğini ve yelelerinin örülü olduğunu görmüş. “Bu atları gece kesin birileri götürüyor” dedi, biz çocuk olduğumuz için dedeme çok inanmadık. Bir gece uyurken ahırdan atların bir aşağı bir yukarı doğru koştuğunu zannedip ahıra gittik, atlar yine terlemişti ama kimse yoktu. Daha sonra dedemle birlikte atların sırtına katran döktük ve kozda beklemeye başladık. Tam sabaha karşı atın üstünde çirkin, üstü başı yırtık, saçları dağınık bir kadını katrana yapışmış bir şekilde bulduk. Dedem bunun Alkarısı olduğunu düşünüp üstüne yedi tane çuvaldız batırdı. İsmi de Meryem koydu. Meryem bizim evin işlerini yapıp, ekmeği pişirirdi. Bir gün Meryem suyun kenarında oynayan çocuklara şu üzerimdeki çuvaldızları çıkarırsanız size şeker veririm demiş. Çocuklarda şekeri almak için çuvaldızları çıkarmaya başlamışlar. O sırada annem de Meryem’e bakmak için suyun kenarına gitmiş. Annem tam Meryem’e “dur!” derken çocuk sonuncu çuvaldızı çıkarmış ve Meryem suya akıp gitmiş. Aradan biraz zaman geçince evdekilerde ekmeği yapamaya başlamışlar fakat ne kadar ekmeği pişirilirse pişirilsin hamurun azalmadığını görmüşler. Daha sonra bunun Meryem’in işi olduğunu anlayıp Meryem’i aramaya başlamışlar. Bizim orada Ğaş Dere denen bir yer var. Orada yüksek kayalıklar ve mağaralar bulunur. Meryem’i o kayalıkların başında oturur vaziyette görmüşler. Annem Meryem’e seslenmiş “Meryem ekmeği bitmiyor gel bize yardımcı ol” demiş, yalvarıp yakarmış. Meryem de “ekmek hamurunu koparıp leğenin içine geri atın o zaman ekmeği biter” demiş. Giderken de “evinizin zibili eksik olmasın” diye beddua etmiş ve ortandan kaybolmuş (K18).

Pozantı yöresinde al basmasın diye annenin yastığının altına tuz, soğan kabukları ve makas koyulur. Aynı zaman da bebeğin beşiğinin üstüne al renginde bir tülbent örtülür. Bu işlemlerin hem anneyi hem de bebeği Alkarısından koruyacağına inanılır.⁸⁹ Elazığ ve Ağrı yörelerinde Alkarısından korunmak için iğne, mavi boncuk ve erkek at bulundurulur. Bunların anneyi ve bebeğini koruduğuna inanırlar.⁹⁰ Alkarısının yeni doğum yapmış kadınlara, kocalarının ya da kaynanalarının sesleriyle seslendiğine

⁸⁸ A. Osman, Abdurrezzak, *Mitolojik Boyutu ve Çeşitli Yönleriyle Kara İye*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale, 2020, s.106.

⁸⁹ H. Gülben, Gerek, *Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2012, s.27.

⁹⁰ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.34.

inanılır. Yine Kars yöresinin Arazoğlu köyünde derlenen halk inanışlarında kaynak kişinin anlattığı Alkarısı inanışı şöyledir:

Doğum yaptıktan beş on gün sonra kaynatamgilin evde oturmuş yün çorap örüyordum, kaynanam pencerenin önüne gelip “Ezze dışarı gel” dedi. Bende “tamam” dedim ama sesim çıkmadı. Ayağa kalkmaya çalıştım fakat kıpırdıyamadım. Daha kaynanam geldi “sana ne oldu böyle” deyince sesim çıkmaya başladı. Bende başıma gelen bu olayı anlattım. O da sana “Alkarısı gelmiş, bir daha yine öyle bir şey olursa ‘tuz eziyorum gelemem’ dersin” dedi. Yine bir gün pencerenin önünde görümcem geçerken bana seslendi “Ezze dışarı gel” dedi bende “yok Meşe tuz eziyorum” dedim. O anda sanki pencerenin önünden kara bir duman göğe yükseldi beni de ter bastı.(K2)

Alkarısının çeşitli insan ve nesnelerin kılığına girip lohusaya zarar verdiğine inanılır. Bunların en belirginleri ya aileden birilerinin kılığına girmesi ya da yiyeceklerin üzerinde kıl şekline girmesiyle lohusaya zarar vermesidir. Kars yöresinde bir kaynak kişinin anlattığı inanış şu şekildedir:

Ben küçükken amcamlar anlatırlardı. “Bizim köyde bir dönem doğum yapan kadınlar ve bebekler ölmeye başladı.” bunun sebebi olarak da Alkarısının gelip anneyi ve bebeği öldürdüğünü söylerdiler. Yine bir gün komşumuzun gelini doğum yaparken köyün ileri gelen yaşlısı lohusaya yemek vermeden önce “beni çağırın” demiş. Kadına yaptıkları hasudayı verirlerken hocayı çağırmışlar. Hoca da bu yemeğin üstünde uzunca bir kıl görmüş o kılı eliyle alıp eskiden derelerden su taşırken kullandıkları su tulumunun içerisine koyup ağzını bağlamış. Su tulumu şişmeye, hareket etmeye başlamış hoca bunun Alkarısı olduğunu söylemiş ve su tulumunun ağzını açıp yakalamaya çalışırken tulum patlamış Alkarısı da kara duman olup göğe yükselmiş.(K24)

Yine Kars yöresinden derlenen Alkarısının lohusaya zarar verdiğini anlatan bir inanışı kaynak kişi öyle aktarır:

Yusuf Dede derede atıyla gezerken beyaz giymiş bir kadının derede bir şey yıkadığını görmüş, biraz yaklaşınca bunun Alkarısı olduğu, elinde de bir ciğer olduğunu fark etmiş. Bunun yeni doğum yapmış bir annenin ciğeri olduğunu anlamış ve ona bağırarak “Alkarısı bırak o ciğeri yoksa atı üstüne sürerim” demiş ve kadın orada suya akıp kaybolmuş.(K19)

Kars yöresinde Alkarısı ile ilgili derlenen diğer inanışlar şu şekildedir:

- Alkarısından korunmak için annenin yanına üzerlik otu ve iğne koyulur (K1,K2,K3,K4,K5,K6,K7,K8,K9,K10,K11,K13,K22,K23,K35,K36,K37).
- Kırk gün boyunca anne ve bebek yalnız bırakılmaz (K56,K58,K70,K71).

- Lohusanın başucuna tarak, erkek kıyafetleri ve yaşlı kadınlardan getirdikleri boncukları koyar bunların lohusayı Alkarısından koruyacağına inanılır (K2,K5,K33,K36).
- Yemeklerin üzerinde kıl olmamasına dikkat edilir (K2,K3,K4,K5,K7,K8,K10,K11, K22,K24).
- Yeni doğmuş bebekler aynaya baktırılmaz, Alkarsının gece onları götüreceğine inanılır (K2,K5,K22,K41).
- Lohusaya yemek verilirken üç kere ağzına götürülüp geri getirilir ve yere atılır böylece Alkarısının onu içine giremeyeceğine inanılır (K24).
- Alkarısı ateşten korktuğu için evde sürekli ateş yakılır (K2,K5).
- Bebeğin beşiğine al yazma örtülür (K33,K36).
- Anne ve bebeğin üzerine kırmızı kurdele takılır. Kırmızı rengin Alkarısından koruyacağına inanılır (K61,K63).

Değerlendirme

Türk kültüründeki kötü ve zararlı ruhların geceleri ortaya çıktığı inancına eş olarak yöreden derlenen geceleri evde sürekli ateş yakılması ve bebeği geceleri aynaya baktırmamak gibi uygulamalar, albastı gibi kötü ruhların loğusaya ya da bebeğe musallat olması, zarar vermesi ve onları rahatsız etmesini engellemeye yönelik büyüsel ritüellerdir. Ayrıca yastığının altına, iğne, bıçak, boncuk, üzerlik otu vs. koymak ve kırmızı renkli kurdele ve eşarp örtmek de eski Türk inanç sistemindeki albastı ruhunu korkutan nesnelerle örtüşmektedir. Bunun yanında yemeklerde kıl olmamasına çok dikkat edilmesi Alkarısının kıl şekline girdiği ve lohusaya zarar vereceği inancı da yine taklit büyüyle ilişkilidir. Aynı zamanda Alkarısının tuzdan korktuğu inancı da mevcuttur.

1.1.3.4. Kırk Basması

Doğum yapan kadınların ya da bebeklerin kırk gün geçmeden bir araya gelmesiyle bir birlerini görmesine kırk basması denir. Çocuk gelişim göstermezse, sürekli ağlarsa ve bir şey yiyip içmezse onu bir şeyin kırkının bastığına inanılır. Aynı şekilde lohusanın sürekli sancısı olursa, kötü rüyalar görürse onu bir şeyin kırkının bastığına inanılır. Bu tür kötü olayların, nazarın anneye ve bebeğine zarar vermemesi için bir takım önlemler alınır. Bu tür önlemler Anadolu'nun hemen her yerinde alınır.

Anne ve bebeği gelen misafirlerin nazarından, kendileri gibi kırklı kadınlardan ve çocuklardan uzak tutmaya ve korumaya çalışırlar. O yüzden kırk gün geçmeden annenin yanına adetli kadın girmez o kadının kırkının anneyi basacağına inanılır. Yeni evli kadınların da anneyi ve bebeğini görmesini engellenir, evli kadının kırkının anneyi basacağına inanılır.⁹¹ Bazı yörelerde yeni doğum yapmış kadınlara kedi köpek gibi kürklü hayvanlar gösterilmez, bu hayvanların kırkının anneyi basacağına inanılır. Yine bazı yörelerde kırk bastığı düşünülen bir çocuğu alırlar, taş ocakta pişirir gibi yaparlar. Bu işleme üç gün boyunca devam ederler daha sonra çocuğu üç hafta Cuma namazlarından sonra mezarlığa götürüp bir mezarın üzerine bastırdılar, böylece çocuğun kırkının çıkacağına inanılır.⁹²

Kars yöresinde kırk basması inancıyla ilgili yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şöyle anlatır:

“Benim çocuğum olduktan sonra çok ağlıyordu, meme emmiyordu, onunla aynı zamanda doğan çocuklar büyüyordu benim çocuğum gelişmiyordu. Bir gün ebe kadın geldi ve senin oğlunu bir şeyin kırkı basmış dedi. Hemen beni ve oğlumu beyaz bir çarşafın altına sokup, okunmuş suya erittikleri mumu döktüler. O mum hangi hayvanın ya da hangi nesneni şeklini alırsa o şeyin kırkı benim oğlumu bastığını söylediler. Birkaç dua okuduktan sonra o suya erimiş mumu döktüler ve bir yılanın şeklini aldı. Bu yılanın kırkı senin oğlanı basmış dediler, bir yılan bul ve öldür o zaman senin oğlun meme emecek dediler. Ben de evin yakınlarında bulduğum bir yılanı öldürdüm daha sonra oğlum meme emmeye başladı.”(K8)

Kars yöresinde kırk basmasıyla ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Kırk basmış çocuklar geç yürür ve gelişimleri yavaş olur **(K41,K52,K64,K83)**.
- Evli kadınlar, adetli kadınlar ve çocukları ölmüş kadınlar, anne ve bebeğin yanına bırakılmaz. Onların kırkının anneyi ya da çocuğu basacağına inanılır **(K2,K5,K10,K11,K22,K25,K41,K52)**.
- Kırklı kadınların yemek yapmalarını izin verilmez, ellerinin uğursuz olduğuna inanılır **(K86,K87,K99)**.
- Çocuk uykusundan korkarak uyandığı zaman yaşlı bir kadın çocuğun beşiğinin üzerine beyaz bir çarşaf serip eline bir miktar tuz ve unu alıp karıştırır. Daha

⁹¹ Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul,2021, s.46.

⁹² Yaşar, Kalafat, *“Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da Orta Toroslar’da “Kırk Motifi”*, Milli Folklor, 1994, C.5, S. 22, s. 16.

sonra o karışımı okuyup üfler ve beşiğin üstünden tavana atar. O karışımın bebek büyüyünceye kadar onu koruyacağına inanılır (K2,K5).

- Kırk basmasın diye çocuğun üzerindeki giysilere yedi tane çengelli iğne batırılır (K5).
- Çocuk eğer annesinden korkuyorsa üzerine soba külü serpilir (K33,K36).
- Anne çocuğu kötü ruhlardan korumak için, içeriye gelen herkese tuz ezdiği söyler böylece çocuğu kırk basından koruyacağına inanır (K2).

Değerlendirme

Yeni doğum yapan kadın ve bebeği kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Çünkü kötü ruhlar loğusaya ve çocuğa musallat olup onlara zarar verebilir. Kırk basma olayı yalnızca olağanüstü varlıklardan değil insanların ve hayvanların bazı davranışlarından dolayı da ortaya çıkabilir. Adetli kadınlar, daha önceden çocuğu ölmüş kadınlar ve bir başka loğusa kadın yeni doğum yapan kadınlarla aynı ortamda bulunmazlar bu özelliklere sahip insanlar doğumdan kırk gün sonrasına kadar lohusanın odasına girmez lohusayla konuşmazlar. Ayrıca loğusanın ve çocuğun nazar boncuğu takınması da kötü ruhlara karşı alınmış büyüsel bir tedbirdir buna bağlı olarak yörede yapılan mum dökme ritüeli de yine taklit büyüyle ilişkilidir.

1.1.3.5. Kırklama

Bebek doğduktan sonra anne ve bebek kırk gün boyunca yaşanabilecek kötü olaylardan, kötü durumlardan korunmak için aile büyükleri daha çok ilgilenir. Kırk gün boyunca anne ve bebeğin korunmaya muhtaç olduğuna inanılır. Kırk günü doldurduktan sonra yapılan birkaç uygulamadan sonra bebek ve annesine artık her hangi bir şeyin zarar vermeyeceğine inanılır. Bu yapılan işlemlere ve uygulamalara “kırklama” ya da “kırkını dökme” denir. Kırk sayısı Türk halk kültüründe çokça karşımıza çıkar. İslamiyet’in etkisiyle de bu sayı çokça benimsenip kullanılmaya başlanır. Kur’an’da da insan kemaline kırk yaşında erer denmesi, Peygamber efendimize peygamberlik müjdesinin kırk yaşında verilmesi, ölünün kırkının çıkmasının beklenmesi gibi durumlarda bu sayının önemini gösterir. Nitekim doğum yapan anne ve bebeği manevi bir temizliğe kavuşturmak ve onları kötü ruhlardan arındırmak için kırklama ritüeli yapılır. Kırklama işlemi bereketi, temizliği, saflığı, arınmayı temsil ettiği için suyla

yapılır. Suyun da Türk kültür ve mitolojisinde önemli bir işlevi vardır. Dolayısıyla da doğum yapan kadınların kirinden, kanından arındırılıp tekrar temiz ve saflığına getirilmesi yine suyun temizleyici yoluyla gerçekleşir.⁹³ Anadolu'nun çeşitli yörelerinde uygulanan bu manevi arınma yani kırklanma sayesinde anne ve bebeği, kötü ruhların artık rahatsız etmeyeceğine inanılır.

Adana yöresinde bebeğin ve annenin kırkını çıkarmak için bir ibrik içerisine kırk tane küçük taş ve yedi tane yaprak atılır. Bu suyla hem bebek hem de annesi kırk gün boyunca yıkanır. Kırkıncı günün sonunda bu su evin etrafına dökülür ve böylece hem anne hem de bebek artık kötü ruhlardan arınmış olur.⁹⁴ Bafra yöresinde ise bebek kırk günlük olunca bu işi bilen bir kadın bir kovanın içerisine taş, iğne ve altın bilezik atar. Bir kaşıkla ya da bir tas ile hazırladığı bu suyu karıştırarak kırk kere bebeğin ve annesinin başına döker ve böylece onları kırklamış olur.⁹⁵

Kars yöresinde ise kırklama işlemini bir kaynak kişi şu şekilde aktarmıştır:

Yeni doğum yapmış kadın ve bebeğine zarar gelmesin Alkarısı zarar vermesin diye kırk gün sonra bebeğin kırkını dökeriz. Bunun için temiz bir suya yedi tane okunmuş arpa atarız bunu kırk kere hem annenin hem de bebeğinin başına dökeriz böylece anne ve bebeğin kırkını dökmüş oluruz. Bebeğin silineceği havlunun üzerine de ilerde terzi olsun diye makas, okuması yazması olsun diye kalem, taş gibi sağlam vücutlu olsun diye taş, altın gibi değerli olsun diye altın bilezik ve cebi hep paralı olsun diye de para koyup bebeği bu havluyla sileriz (K5).

Kars yöresindeki diğer inanışlar şu şekildedir:

- Kırk gün boyunca bebeğin yanağına gül sürülür. Büyüdüğü zaman gül gibi kırmızı yanaklı olsun diye (K22,K25).
- Kırklama işlemini yapacak kişi elini kırk kere suyu batırıp çıkarır (K62,K71,K78).
- Kırk gün boyunca bebeğin vücuduna karınca yağı sürülür büyüdüğü zaman vücudunda kıl çıkmasın diye (81,K82,K83).

Değerlendirme

⁹³ Güven, Filiz, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul,2021, s.52.

⁹⁴ Gerek, H. Gülben, *Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Adana, 2012, s.29-30.

⁹⁵ Özkan, Zekeriya, *Bafra ve Çevresi Halk inançları ve Uygulamaları*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2012, s.90.

Kars yöresinde kırklama işlemi, diğer coğrafyalarla hemen hemen aynı özellikler göstermektedir. Kars yöresinde kırklama işleminde dikkati çeken en önemli unsurlar arpa ve sudur. Okunmuş suya atılan arpalar ve o suyla yıkanan bebek maruz kalacağı kötü olaylar ve musallat olabilecek kötü ruhlardan korunmasını sağlayacağına inanılmaktadır. Bütün bu yapılan uygulamaların temelinde anne ve bebeği kötü ruhlardan koruma amacı yatmaktadır.

1.1.3.6. Ad Koyma

Çocuk dünyaya gelir gelmez yıkanır, tuzlanır ve göbek bağı kesilir. Bu işlemlerden sonra yapılan ilk iş ise bebeğe isim vermek olur. Ad verme işlemi bebeğin “eşik evresinden” çıkarak “birleşme evresine” geçtiğini gösterir.⁹⁶ Çocuğa verilecek isim ileride çocuğun kişiliğini de temsil edeceği için bu işleme çok önem verilir. Çocuğa verilecek adın seçim zamanı, çocuğa ne zaman ad verileceği, çocuğa kimin ad vereceği, çocuğa kimlerin adının verileceği, çocuğa neyin adının verileceği gibi çeşitli süreçler başlar.⁹⁷ Ad vermeyi etkileyen unsurların başında ismin büyüsel gücü ve işlevi gelir. Adın insanın bir parçası olduğuna ve parçanın bütünü etkilediğine inanılmaktadır. Bu yüzden parçanın başına gelebilecek her hangi kötü bir olayın bütünü de etkileyeceğini, ona da zarar vereceğini düşünmüşlerdir. İsmi bu büyülü yönünden yeni doğmuş bir bebeğin bütün kaderini etkileyeceğine inanılır. Ad vermeyi etkileyen bu büyülerin başında taklit ve temas büyüsü ve atalar kültü gelir.⁹⁸ Atalar kültüründe genelde bebeğe ölmüş bir akrabanın ya da ölmüş bir aile bireyinin isminin verilmesine, eğer verilmezse o ruhun onları rahatsız edeceğine inancı vardır.⁹⁹ Ad koymanın aynı zaman da temas büyüsünün bir yansıması olduğu düşünülür. Temas büyüsü insanla o insandan ayrılmış bir parçasının arasındaki büyüsel sempati uygulamasıdır.¹⁰⁰ Eski Türkler adın sihirli bir gücü temsil ettiğine aynı zamanda da kutsallığı ve kudreti içinde bulundurduğuna inanılır.

Bakıldığında Dede Korkut hikâyelerinde de “ad verme” ya da “ad alma” önemli bir yere sahiptir. Çocuğun kendi adını kendisi hak etmeli ve kendisi almalıdır. O

⁹⁶ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 491.

⁹⁷ Güven, Filiz, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s. 53.

⁹⁸ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 489.

⁹⁹ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s. 149.

¹⁰⁰ S. Veysi, Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Bilgesu Yayınları, Akara, 2020, s. 138.

zamanlarda da bir oğlan baş kesip kan akıtmadığı zaman ad verilmezdi. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde de on beş yaşına kadar gelen Boğaç'ın hala isminin verilmemesi ancak bir boğayı öldürüp kahramanlık göstermesiyle ismini hak ettiği görülür.¹⁰¹ Eski Yakutlarda bebeğe küçüklüğünde verilen ad gerçek isim olarak görülmez, çocuk büyüyüp yay çekip ok attığı zaman gerçek adı verilir.¹⁰² Çocuğun adını genellikle aile büyüklerinden okumuş, kültürlü ya da kutsal saydıkları kişilerden birinin koymasını isterler böylece o kişilerin özelliklerinin o çocuğa geçeceğine inanılır. Altay destanlarının kahramanları adlarını tanrılardan, ruhlardan alırlar. Müslüman Kırkız destanlarındaki kahramanlar ise adlarını evliyalar, aksakallılar ve peygamberlerden alırlar.¹⁰³ Uygurlarda ise çocuk doğduktan üç gün sonra ise ona yaşlı bir erkek tarafından ismi verilir. Kırk gün sonra “ad toyu” denen bir düğün yapılır ve çocuğun adı koyulur.¹⁰⁴ Anadolu yöresinde bebeğe genellikle adını aile büyüklerinde biri koyar. Bebeğin kulağına ezan okunur, kamet getirilir ve daha sonra bebeğe koyulacak isim üç kere söylenir ve böylece bebeğin adı koyulmuş olur. Tunceli yöresinde aile büyüklerinden biri bebeğin kulağına ezan okuyup sağ kulağına üç kere ismini söyleyerek ismini koyar. Eğer bebek kutsal bir günde doğmuşsa örneğin Kadir Gecesi çocuğa erkek ise Kadir, Kız ise Kadriye ismi verilir.¹⁰⁵ Erzurum ve Erzincan yöresinde çocuğu olup da yaşamayan insanlar çocuklarına genelde Yaşar, Durdu, Dursun gibi isimler verir böylece çocuklarının ölmeyeceğine inanılır.¹⁰⁶ Kars yöresinde daha önce yapılan çalışmalarda Sarıkamış'ın Başköy Köyünde yapılan çalışmada anne hamilelik döneminde aşerdiği ancak yiyemediği meyvenin adını çocuğuna koyar eğer bu ad verilmezse bebeğin engelli olacağına inanılır.¹⁰⁷

Kars yöresinde ad verme işlemini kaynak kişi şu şekilde aktarır.

Yeni doğan bebeğe üç gün adı koyulmaz. Üç gün geçtikten sonra köyün imamı gelir, bebeğin sağ kulağına ezan okur, sol kulağına kamet getirir ve tekrar sağ kulağına üç kere ismini

¹⁰¹ Muharrem, Ergin **Dede Korkut Hikayeleri** 1, TDK yayınları, Ankara , 1997, s.25-26.

¹⁰² Abdülkadir, İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s. 176.

¹⁰³ Abdülkadir, İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s. 176.

¹⁰⁴ Harun, Güngör, **Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar**, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017, s.102.

¹⁰⁵ Muharrem, Parlayan, **Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, s.14.

¹⁰⁶ Yaşar, Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s. 152.

¹⁰⁷ Filiz, Güven, **Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s.53.

söyler böylece bebeğin adını koymuş olur. Daha sonra imama hediyeler veririz ve hatim okuturuz böylece çocuğun adını koymuş oluruz (K16).

Yörede ad koymayla ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Yeni doğan çocuğa ailede ölmüş birisinin ismi verilir (K4,K6,K65,K78,K89).
- Sürekli kız çocuğu olan aileler kızlarına Tamam ismini koyar. Bir sonraki çocuğun cinsiyetinin döneceğine ve erkek olacağına inanılır (K82,K86,K87).
- Çocuğa ismini ailenin en yaşlısı ve en kültürlü kişi koyar, böylece çocuğunda onun kadar uzun ömürlü ve onun kadar kültürlü olacağına inanılır (K34,K44,K56,K58,K65,K68).

Değerlendirme

Kars yöresinde, isim verme âdetlerinde eski Türk kültürünün izlerini görülmektedir. Yörede çocuğa ismi, dini bütün ya da tahsilli, kültürlü kişiler vermektedir. Oğuz Türklerinin en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyelerinde de isim verme işlemini Dede Korkut'un kendisi yapmaktadır. Aynı eserde görülen “Adını ben verdim, yaşını Allah versin” alkışını da Kars yöresinde isim verme âdetinde görülmektedir. İslami geleneklerin ve uygulamaların da yer aldığı isim verme âdetinde çocuğun sağ kulağa ezan, sol kulağa kamet okunması da Anadolu'nun birçok yerinde görülen bir uygulamadır. Çocuğa ismini veren kişiye hediye verme âdeti de eski Türk geleneklerinden biri olarak hala devam etmektedir.

1.1.3.7. Diş Çıkarma/Tırnak Kesme/Saç Kesme

Bebek dünyaya geldikten sonra kırkı çıkana kadar saçları ve tırnakları kesilmez. Çocuğun tırnakları eğer kırkı çıkmadan kesilirse çocuğun ileride hırsız olacağına inanılır.¹⁰⁸ Çocuğun ilk tırnağı bir sakınma olarak görülmektedir. Bunun sebebi tırnağın insana ait bir parçası olması ve başkalarının eline geçmesi durumunda o tırnakla kötü şeyler yapacağı inancı olmasıdır. Yaygın olarak bilinen ve yapılan kara büyülerde tırnak ve saç kullanımında dolayı saç ve tırnak ulu orta yere atılmaz ulu orta yerde kesilmez.¹⁰⁹ Anadolu'nun birçok yöresinde tırnak kesmeyle ilgili birçok inanış ve ritüel bulunur. Bazı yörelerde çocuğun ilk tırnakları kesildiği zaman eli altın dolu bir keseye sokulur erkek çocuksa avuçladığı altın onun ileride kuracağı işin sermayesi, eğer kız çocuğuyse

¹⁰⁸ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s. 141.

¹⁰⁹ Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s.54.

avuçladığı para ileride onun çeyizi içi kullanılır.¹¹⁰ Siirt yöresinde kesilen tırnaklar hemen toprağa gömülür eğer toprağa gömülmezse bir daha uzamayacağına inanılır.¹¹¹ Derinkuyu yöresinde de geceleri tırnak kesmenin uğursuzluk olacağına inanılır.¹¹² Kars yöresinde de daha önceden yapılmış çalışmalarda tırnak kesmeyle ilgili inanışlar derlenmiştir. Çocuğun ilk tırnağı kesilmez eğer kesilirse çocuk uykusunu kaybedeceğine, çocuğun ilk tırnağının günah olduğuna inanılır.¹¹³

Bu inanışlara ek olarak;

- Çocuğun tırnağı uzadıkça yüzüne ve gözlerine zarar vereceğini düşünerek hemen kesilir (**K1,K2,K3,K4,K5,K6,K7,K10,K11,K12,K16,K22,K25,K41,K52**).
- Çocuğun tırnağı kesilerek toprağa gömülür (**K2,K5,K16**).
- Çocuk biraz büyüdükçe bir un ambarına götürülüp elleri una batırılır böylece tırnağın kendiliğinden düşeceğine inanılır (**K2,K5**).

Tırnak kesme kadar saç kesmede yeni doğmuş bebekler için önemli bir ritüeldir. Tıpkı tırnak gibi saçta kötü insanların eline geçerse kara büyü ya da temas büyüü yapılacağına inanılır. Bebeğin anne karnıyla bağının kesilmesi bakımından saçlarda önemli bir yere sahiptir. Bebeğin hala o dünyayla bağının olması ve bu dünyaya bağlanması için saçın kesilmesi ya da tıraş edilmesi önemlidir. Bir bakıma yeni doğmuş bebeklerin saçları çok güçsüz ve cansız olduğu için kesilen saçlardan sonra daha sert ve gür saçlar çıkacağına inanılır. Menemen yöresinde bebeğin ilk saç kesimi berberler tarafından yapılır. Bebeğin babası çocuğu berbere götürür, berber saçını kestiği zaman bebeğin babası bir havlunun içerisine para koyup berbere verir.¹¹⁴ Kars yöresinde daha önce yapılan çalışmalarda bebeğin saçları kesilip yere atılırsa ve o saçlara basılırsa bebeğin ileride başının ağrıyacağına inanılır. Kız çocuklarının saçının

¹¹⁰ Petev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, 1984, İstanbul, s.155.

¹¹¹ İbrahim, Taşpınar, *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006, s.45.

¹¹² Sevim, Çifçi, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2018, s.39.

¹¹³ Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s.54.

¹¹⁴ Pınar, Akalın, *Menemen Yöresi Geçiş Dönemleri Adetleri*, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2019, s.22.

kesilmesi hoş karşılanmaz bunun sebebi olarak da kız çocuklarının kızıktan kadınlığa geçmesi olarak görülür.

Kars yöresinde derlenen diğer inanışlar ise şu şekildedir.

- Kars yöresinde kesilen saçları bir terazide tartıp ağırlığı kadar para ya da altın bir fakire verilir (**K2,K5,K33,K36**).
- Bebeğin kesilen saçları etrafa atılmaz yakılır. Bunun sebebi kötü insanların ya da kötü ruhların muska ya da büyü yapmasından sakınmak için yapıldığına inanılır (**K22,K25,K41,K42,K51**).
- Bebeğin saçları tırnaklarıyla beraber toprağa gömülür (**K2,K5,K22,K25,K33,K36**).

Doğumdan sonra bebeğin ilk diş çıkarma, ilk tırnak kesme ve ilk saç kesme gibi uygulamalar bir çeşit törenlerle yapılırdı. Yapılan bu törenlerde hem yiyeceği kutsama hem de bebeğin bolluk ve bereket içinde yaşamasını sağlamak amacıyla uygulanırdı. Bunlardan bir diğeri de bebeğin ilk dişinin çıkarılmasıdır. İlk diş çıkaran bebeğe halk arasında “diş hediği”, “diş buğdayı” ya da “diş aşısı” adı verilen bir çeşit pilav hazırlanır. Çocuğun ilk dişi çıkacağı zaman yakın çevre ve akrabalar gelip hediyeler getirir bazı yörelerde çocuk tepsi içerisine koyulup başına hedik dökülür.¹¹⁵ Tosya yöresinde bebeğin ilk dişi çıktığı zaman “diş çöreği” yapılır. Bu çöreğin içerisine de madeni para koyulup akrabalara dağıtılır. Gelen misafirle bebeğe hediye getirip başından atarlar böylece bebeğin dişlerinin düzgün ve sağlam olacağına inanılır.¹¹⁶ Ağrı yöresinde de pişmiş buğdaya kuru üzüm katılarak kavrulur ve yedi eve dağıtılır dağıttıkları bu evlerde hediye olarak sabun ve bir metre bez koyarlar.¹¹⁷ Kars yöresinde de ilk dişi çıkan bebeğe diş hediği yapılır. Daha önce Kars yöresinde yapılan derleme çalışmalarında Kars’ın Selim ilçesinin Tozluca köyünde babaanne torunun çıkan ilk dişini yutar. Yine Kars yöresinde dişi çıkan bebeğe diş hediği yapıp yakın komşulara dağıtılır onlarda gönüllerinden ne geçerse o dağıttıkları kabın içerisine koyup bebeğe hediye gönderirler. Kars yöresinde derlediğimiz diş çıkarmayla ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

¹¹⁵ Sedat Veysi, Örnek, **Türk Halkbilimi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.163.

¹¹⁶ Tuğba, Karabüber, **Tosya Halk İnanışları**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, 2017, s.64.

¹¹⁷ Sedat Veysi, Örnek, **Türk Halkbilimi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.163.

- Çocuk ilk diş çıkarırken çocuğun gömleğinin önü yırtılır. Bu işlemi yapmalarında ki amaç dişin de damağı böyle hızlı parçalamasını, acısız bir şekilde çıkmasını sağlamak için yapıldığına inanılır (K4).
- Düşen ilk diş ulu orta yere atılmaz ya saklanır ya toprağa gömülür (K78,K94).

Değerlendirme

Dünya'ya yeni gelmiş bebeğin ilk saç kesimi, ilk tırnak kesimi ve ilk diş çıkarması önemli birer süreç olarak görülmüştür. Bebeğin saçının kesilmesi ve kesilen saçların ulu orta yerlere atılmaması yine kesilen tırnakların ulu orta yerlere atılmamasına çok önem verilir. Çünkü bebeğe zarar vermek isteyenlerin bu maddeleri kullanarak bebeğe büyü ya da kötü şeyler yapılacağına inanılır. O yüzden genellikle kimsenin ulaşamayacağı ya da bulamayacağı yerlere gömülürler. Yine bebeğin ilk dişi çıkarken gömleğinin önünün yırtılması taklit büyüyle ilişkilendirilir. Dişte tıpkı yırtılan bu gömlek gibi acısız ve hızlı bir şekilde damaktan çıksın bebeğe zarar vermesin.

1.2. Sünnet ile İlgili İnanışlar

İslam dininde, Peygamber'in öğütlediği şeylere uymaya sünnet denmesinden dolayı erkek çocukların cinsellik organının ucundaki deriyi kesme işlemine de halk, bu adı vermiştir. Sünnet uygulaması, İslam ve Yahudi dinlerinin prensipleri arasında yer almakla beraber bu dinlerin dışında Avustralya, Afrika ve Amerika yerlilerinin de bu işlemi yaptıkları bilinmektedir. Kimi düşünürlere bu işlemin cinsel birleşmeyi kolaylaştırdığını kimileri ise kesilen parçanın bereket tanrılarına bir kurban bir adak olarak sunulduğunu belirtmektedirler. Geleneksel kültürümüzde evlenme törenleri ile bir tutulan sünnet bugünlerde ise hastanelerde doktorlara yaptırılmaktadır.¹¹⁸

1.2.1. Sünnet Öncesi

Sünnet çok eski zamanlardan beri uygulanan hem dini hem de cerrahi bir operasyondur. Çocukluktan ergenliğe geçiş aşamasından biri olan sünnet Türk coğrafyası ve İslam âlemi için önemli bir ritüeldir. İslam dininde peygamberin yaptığı ya da yapılmasını istediği şeylere uyulmasına sünnet denir. Erkek çocuklarının erkeklik

¹¹⁸ İsmail, Abalı, *Koçarlı Halk Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2011, s.48.

organındaki derinin kesilip alınmasına sünnet olmak denilmektedir. Sünnet olmak sadece İslam âlemi için değil diğer birçok dinler içinde de önemli bir yere sahiptir.¹¹⁹ Sünnet olma ritüeli çeşitli mitoloji ve efsanelerde de karşımıza çıkmaktadır bunun yanı sıra Afrika, Avustralya ve Güneydoğu Asya kabilelerinde de karşımıza çıkan sünnet olma uygulamasının altında yatan temel sebep çocukluktan yetişkinliğe, ergenliğe geçişi temsil ettiğine inanmalarıdır.¹²⁰ Sünnet zorunluluğu İslamiyet'in temel kitabında açık bir şekilde buyurulmamış olmasına rağmen yine bu hususta İbrahim Peygamberin "şeriatına tabi ol" ayeti kabul görmektedir. Sünnet olmak Türkiye coğrafyasında çokça önem verilen bir uygulamadır. Müslüman ile Müslüman olmayanı ayıran bu uygulama çocuğun İslam topluluğuna karıştığını gösterir.¹²¹ Sünnet zamanı gelen çocuklar sünnet olacağını bildiği için hem çok heyecanlı hem de çok tedirgin olurlar. Sünnet merasimi gerçekleşmeden önce bir takım hazırlıklar yapılır. Önce davetli listesi hazırlanır daha sonra bu kişiler davet edilir. Kars yöresinde ise eskiden düğünlerle beraber sünnette yapılır. Eski zamanlarda insanların bir yerden bir yâre gelmesi zor olduğu için iki işlem de aynı gün yapılmaktadır. Ancak şimdi ulaşım kolaylıkları olduğu için sünnet düğünleri de ayrı yapılmaktadır. Sünnet olacak çocuğun odası ve yatağı önceden süslenir ve hazırlanır. Yatağına nazar boncukları, mavi tüller bağlanır. Gelen kadın ve erkek misafirler için ayrı ayrı odalar hazırlanır. Davullu zurnalı bir eğlence yapılır.

1.2.2. Sünnet Sırası

Geleneksel kültürümüzde evlenmeyle eş tutulan sünnet olma merasimi çocuğun yetişkinliğe geçtiğini gösteren bir husustur. Sünnet olacak çocuğun ne zaman ya da hangi gün yapılacağına dair kesin bir kural yoktur. Genellikle çocuğun okul çağına gelmeden ve yaz dönemlerinde yapıldığı görülmektedir. Osmanlı döneminde genellikle bu yaşa gelen çocukları berberler sünnet etmişlerdir. Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde de berber dükkânlarında çalışan yaklaşık üç yüz kişinin bu mesleği icra ettiğini görülmektedir.¹²² Ancak günümüz de bu işlemi daha çok doktorlar ya da işini bilen sünnetçiler yapmaktadır. Eski dönemlerde sünnet olacak çocuk bir gün önceden banyo yaptırılır, sağ eline kına yakılır ve at üzerinde gezdirilir. Sünnet güne geldiği zaman mavi bir entari ya da gecelik giydirilir. Nazar değmesin diye yatacağı

¹¹⁹ Petev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, 1984, İstanbul, s.159.

¹²⁰ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 542.

¹²¹ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.173.

¹²² Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 547.

yatağın etrafına çörek otları serpiştirilir.¹²³ Gelen misafirler için etli yemekler hazırlanıp sünnet çocuğu için kurbanlar kesilir. Sünnet olacak çocuğun babası yakın çevresinden ya da arkadaşlarından birinin çocuğunun kirvesi olmasını ister. Kirvelik teklif edilen kişi bunu bir onur olarak kabul eder. Kirvelik bir erkek çocuğun sünnet töreninde masrafları ailenin üzerinde alarak onlara yardımcı olması ve sünnet olacak çocuğu sünnet esnasında çırpınmasını diye tutan kişiye denir. Genellikle Doğu ve Güneydoğu da yaygın olan bu kirvelik ritüeli iki aileyi manevi bir akraba yapar. Artık bu iki aile bir birine manevi yollarla bağlanmıştır. Kirve olan iki aile birbirinden kız almaz çünkü onların da istenecek kızın kendi kızları olduğuna inanılır.¹²⁴ Anadolu'nun bir ok yerinde sünnetle ilgili birçok inanış bulunmaktadır. Ardahan yöresinde sünnet gerçekleşirken başka bir yerde de koç kesilir ve kesilen bu hayvanın kanı sünnet çocuğunun alınına sürülür. Bu işlemi yapmalarında ki amaç çocuğun ağrısız ve acısız bir şekilde sünnet olmasını sağlamaktır. Kesilen hayvanın sünnet olan çocuğun acısını aldığına inanılır.¹²⁵ Siirt yöresinde çocuk Cuma günü sünnet ettirilir. Sünnetten önce çocuğun sünnet çeyizi hazırlanır.¹²⁶ Düzce yöresinde sünnet işlemi gerçekleştirilirken çocuğun ve sünnetçinin üzerine beyaz bir bez örtülür bu işlem nazardan korunmak için yapılır. Aynı yerde anne bir oda da oklava çevirir bunu yaparak sünnetin daha kolay geçeceğine inanılır.¹²⁷

Kars yöresinde derlenen sünnet olmayla ilgili inanışları bir kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Eskiden sünnet düğünleri düğünlerle birlikte yapardık. Önceleri kışın yapardık hep sünnet düğünlerini. Arabalar olmadığı için ulaşım çok zor olurdu bizde düğünden on beş gün önce davetiye yazıp bir atlı gönderirdik. Atlı bütün davetiyeyi dağıtıp gelinceye kadar bizde düğün hazırlıklarına başlardık. Sünnet olacak çocukları önce hamam ettirip sonra serçe parmakların kına yakardık. Daha sonra yatağına beyaz çarşaf serip etrafına nazar boncukları takardık. Daha sonra üzerlik otunu yakıp o odaya yatağa dumanını verirdik. Tabi sünnet olmadan önce yakın bir ahabımızı kirve seçerdik. O kirve sünnet çocuğunun her

¹²³ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 547.

¹²⁴ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.183.

¹²⁵ Elvan, Saltaş, *Ardahan'ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2006, s.54.

¹²⁶ İbrahim, Taşpınar, *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006, s.82.

¹²⁷ Özlem, Türbedar, *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s.105.

şeyiyle ilgilenirdi. Ona hediyeler alıp sünnete kadar onunla zaman geçirirdi. Sünnet olacağı gün gelen misafire göre büyük baş hayvan keserdik yemekler hazırlardık. Sünnet çocuğuna üzerine maşallah yazan bir pelerinli mavi kıyafet giydirirdik. Sünnetçi geldiği zaman kirve çocuğu kucağına alıp kucağında sünnet ettirir. Sünnetçiye peşkeş verir. Sünnet ağrısız geçsin diye eşik dibinde anne ayaklarını soğuk suya koyar baba da bir koç keser. Köyün yaşlı kadınları ağaç tozlarını yumurta akıyla karıştırıp yaranın üzerine koyarlar hem kanaması dursun hem de yara çabuk iyileşsin diye (K5).

Kars yöresinde derlediğimiz diğer inanışlar şu şekildedir:

- Kesilen deri parçası beyaz bir beze sarılıp gömülür (K2,K5,K11).
- Düğün yerine bazen mevlit okutulur (K54,K56,K57).

1.2.3. Sünnet Sonrası

Sünnet bittikten sonra ertesi gün yine misafirler gelmeye devam eder. Sünnet çocuğuna hediyeler ve bohçala getirilir. Gelen misafirlere ev halkı yine yemek yapar. Daha sonra evin halası helva çalarak bütün komşulara dağıtır. Çocuk iyileşene kadar kirvesi her gün gelip gider. Daha sonra kirve bir bohça yaparak çocuğun yanına gelir. Aradan biraz zaman geçince sünnet yapan aile bu sefer kirveyi ve ailesini yemeğe çağırır. Onlara halk ağzında halat (hediye) verir.

- Çocuk iyileşene kadar etek giydirilir (K79,K80,K81).
- Yarası her gün kontrol edilip pansuman yapılır bunu genelde kirve yapar (K15,K19,K20,K43,K47,K54,K59,K83,K94).
- Yara mikrop kapmasın diye çocuğun fazla dışarıya çıkmasına izin verilmez (K56,K68,).
- Sünnet olduktan yedi gün sonra çocuğun dışarı çıkmasına izin verilir (K65,K66).

Değerlendirme

Kars yöresinde sünnet törenleri Anadolu coğrafyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi önemli bir olay olarak kabul edilir ve akrabalarla birlikte kutlanan bir eğlence olarak görülür. Sünnet esnasında kesilen yerin mikrop kapmaması ve çabuk iyileşmesi için ağaç kavuklarındaki tozları kullanmak tabiatın ve doğanın kutsallığını ve iyileştirme gücünü kullanılmasıyla ilgilidir. Kesilen deri parçası da çocuğun bir parçası olduğu için atılmamakta, toprağa gömülmektedir tıpkı saçları ve tırnakları gibi kötü ruhların ve kötü insanların eline geçerse o kişiye zarar vereceği inancı mevcuttur.

1.3. Askerlik

Askerlik eskilerden beri Türk toplumlarında bir yaşayış şekli olarak görülür. Sünnet olan ve askerlik çağı gelen her genç mutlaka askere gider. Öyle ki askerliğe o kadar derin anlamlar yüklenmiştir ki halk arasında “askere gitmeyene kız verilmez” ya da “askere gitmeyen adam olmaz” gibi sözler ortaya çıkmıştır. Peygambere ocağı olarak nitelendiren ve artık evlilik çağı gelen gençlerin askere gitmesi şart haline dönüşmüştür. Askere gidecek gençler iki ay öncesinden serbest bırakılır. Yemelerine, içmelerine, gezmelerine, giyim kuşamlarına karışılmaz. Eski dönemlerde askere gidecek gençleri yöre halkında herkes evlerine yemeğe davet eder onların gönüllerini hoş tutar evden ayrıldıkları zaman da onlara harçlık verirler. Askere gitmeden bir gün önce asker eğlenceleri yapılır ve asker olan gençlerin ellerine kına yakılır. Askere gidileceği gün aile büyüklerinden helallik alınır ve elleri öpülür asker olacak gençler evden çıkmadan dışarıda kurban kesilir alınlarına kan sürülüp öyle uğurlanır. Anadolu’nun birçok yerinde asker uğurlama ritüelleri ve inançları vardır. Seydişehir yöresinde de askere giden gençleri uğurlama töreleri şu inanışlar mevcuttur. Kadınlar, gidecek delikanlıya azık olarak yaptıkları çöreği üçe bölerler; bir bölümünü, kurda kuşa yem olsun diye suya atarlar; bir bölümünü, delikanlının bir gömleğine sararak sandıkta saklarlar; bir bölümünü de azıklık olarak kendisine verirler. Sandıkta saklanan çörekten bir parça, her izinli geldiğinde, askere yedirilir.¹²⁸

Kars yöresinde askerlikle ilgili inanışlar bir kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Bizim buralarda askerlik yaşı yirmidir. Yirmi yaşına gelen her genci asker gözüyle görürüz. Buralarda genelde dört beş kişi aynı anda askere gider. Onları bütün köy halkı yemeğe davet eder gönüllerini hoş tutarlar. Onlar da kalkacakları zaman büyüklerin ellerinden öper onlardan helallik ister bizde onların cebine harçlık koyarız. Askere gitmeden bir gün önce davullu zurnalı bir eğlence düzenler ellerine kına yakarız. Ertesi günde bir kurban kesip yolcu ederiz. Başına kötü bir şey gelmesin diye muska okutup atletlerinin iç kısmına takarız (K2).

Kars yöresinde derlediğimiz diğer inanışlar da şu şekildedir:

- Askere giden gençlere kına yakılır (K2,K5,K7,K10,K11).

¹²⁸ Begüm, Kurt, *Malatya İli Doğan Şehir İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2012. S.222.

- Askere giden gençlerin cebine bir parça ekmek koyulur o ekmeği gelinceye kadar cebinden çıkarmamasını tembih ederler. Ekmeğin kutsallığı askere giden genci koruyacağına inanılır (K5).
- Askere giden gençler caminin önünde toplanır hoca onlara dua okur öyle yola çıkarlar.
- Askere giden gençlere kurban kesilir alınlarına kan sürülür. Kötülükten ve nazardan korunacağına inanılır (K74,K78,K83).

Değerlendirme

Askere uğurlama âdetlerinde büyüsel uygulamaların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Adak olarak kurban kesilir ve onu koruması için alınına kan sürülür bu olay da yine temas büyüyle ilişkilendirilir. Yukarıda belirtilen cebine bir parça ekmeğin koyulması ve askerden gelinceye kadar cebinden çıkarılmaması da ekmeğin kutsallığının o kişiyi koruyacağı inancına sahiptir. Bu inanış ve ritüeller eski Türk inanışlarının günümüzdeki yansımalarına güzel birer örnek olarak gösterilmektedir.

1.4. Evlenme

İnsan hayatında bireyi etkileyen onun dönüm noktaları olan bazı hususlar vardır. Bu hususlar doğum, evlenme ve ölüm olarak adlandırılan geçiş dönemleridir. Geçiş dönemleri kapsamında adetler, gelenek ve görenekler, inanışlar gibi hususlar şekillenmeye ve kendini göstermeye başlamıştır. Bu geçiş dönemlerinde ilki doğum sonraki ise evlenmedir.¹²⁹ Ailenin toplumsal yapısının temelini oluşturan evlenme gerek kızın gerekse erkeğin belli bir yaşa geldiklerinde bir aile kurmak için birlikte yaşaması sonucu gerçekleşen olgudur. Dünyanın her yerinde bağlı olduğu kültür tipinin belirli kalıp ve kurallarına uydurarak gerçekleştirilen evlenme olayı gerek töre, gerek örf ve anane bakımında oldukça zengindir.¹³⁰ Kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi karakterize eden evlenme iki insan arasında geçse de genel olarak toplumu ilgilendiren bir husustur. Dünyanın her yerinde gerçekleşen bu olay aile kurmanın ilk adımı olarak değerlendirilir. Anadolu'nun birçok kesimi evlenme “ocak kurma, ocak tütürme, ev bark sahibi olma” gibi isimlerle adlandırılır.¹³¹ Türk coğrafyasında ev, evlilik ve çocuk sahibi olma en önemli kaidelerden biridir. Birisi evlendiği zaman toplumda statüsü artar

¹²⁹ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 423.

¹³⁰ Sedat Veysi, Örnek, *Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.185.

¹³¹ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 424.

çocuk sahibi olduğu zaman da itibar kazanır. Yaşantımızın her alanında olduğu gibi evlilik olayında da karşımıza çeşitli inanışlar çıkmaktadır. İyi ve kötü karakterli iyeler, ev iyeleri, ata ruhları iyi bir yuva kurmada, çocuk sahibi olmada önemli ölçüde yardımcı olduğuna inanılır.¹³²

1.4.1. Evlenme Biçimleri

Gelişen ve değişen kültürel değerlerimizde evlilik önceleri görücü usulü ve kız kaçırmayla yapılırken şimdilerde ise daha çok kız ve erkek arasında anlaşarak kendi aralarında yapılan bir uygulamaya dönüşmüştür. Anadolu toplumlarında değişimin büyük oranda gerçekleştiği kentlerde tanışıp karar vererek evlenmenin yanı sıra gelenekçiliğin hala devam ettiği bazı yörelerde görücü usulüyle evlenme, beşik kertmesi, kaçarak evlenme ve berdel evlenme şekilleri de mevcuttur.¹³³ Görücü usulüyle evlilik günümüzde çok az miktarda yapılsa da geçmiş dönemlerde çok yaygın olarak kullanılan bir evlenme şekliydi. Görücü usulüyle evlenme doğrudan doğruya evlenecek olan gencin annesinin, babasının ya da akrabalarının kız bakıp beğenmesiyle gerçekleşir. Beğendikleri kızı hem detaylı görmek hem de ailenin rızasının olup olmadığını anlamak için kızın evine gidilir. Buna “kız bakma, görücüye çıkma, dünür gezme” gibi adlarda verilir. Oğlan tarafı kızı beğenirse açık açık niyetini belli edip bir daha kız evine gelmez ta ki kızın babası çağırana kadar.¹³⁴ Anadolu’nun birçok yerinde görücü usulüyle evlilik yapılmaktadır. Düzce yöresinde görücü usulüyle evlilik yapmak için oğlanın annesi düğünlere ve toplu yapılan organizasyonlara katılıp orada oğluna kız beğenir.¹³⁵ Kars yöresinde görücü usulüyle evliliklerde erkek tarafı düğünlerde, çeşme başlarında ya da toplu yapılan organizasyonlarda oğullarına kız beğenirler, beğendikleri kızı sorup sorduğuktan sonra oğlanın annesi bir bahaneyle kızın evine gidip kızın annesini durumu söyler. Kızın annesi de babasına söyler eğer uygun bulurlarsa gelip söz takılır.

¹³² Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Eabil yayınları, Ankara, 2006, s. 156.

¹³³ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 430.

¹³⁴ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.185.

¹³⁵ Özlem, Türbedar, *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s.115.

Kars yöresinde görücü usulüyle evlilikte bir kaynak kişi kendi başından geçen olayı şöyle aktarır:

Ben daha genç kızken bizim buralarda su akmazdı biz de dereden omuzluklarla su taşırdık. Belli bir yaştan sonra saçımızı örterdik bende on iki yaşında saçımı örttüm. Yine bir gün dereden su getirirken kaynatamı gördüm hemen eşarbımı düzeltip yamuşak aldım başımı önüme eğip geçip gittim. Kaynatam beni görmüş hemen karısına demiş Ayser'i bizim oğlana alacağım ben böyle terbiyeli, çalışkan kız görmedim. Böylece gelip beni babamdan istediler babam vermedi çok gelip gittiler sonra babam razı oldu (K16). Görücü usulüyle evliliklerde kız ve erkekten ziyade ailelerin rolü daha fazladır.

Anadolu kültüründe görülen bir diğer evlilik biçimi de” kız kaçırmadır. Toplumsal bir olay olan ve genellikle kız ve erkeğin aralarında anlaşarak evlenmeye karar vermesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Kız kaçırma sonucuyla evlenmeye karar veren gençlerin durumu göz önüne alındığı zaman sosyoekonomik ve diğer sebeplerle kız tarafının engellenmesi sonucu ortaya çıkmıştır.¹³⁶ Eski Türk coğrafyasında da karşımıza çıkan kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler görülür. Yakutlarda kız kaçırmaya giden gençlere şaman tarafından bir ayin yapılır. Bu ayin yapıldıktan sonra gençler, kız kaçırmaya çıkarlar. Altaylılarda kız kaçırma kızın rızasıyla hatta anne ve babasının haberi olarak gerçekleşir. Kız razı olduğunu belli etmek için mendil ya da yüzük verir.¹³⁷ Anadolu'nun bazı kesimlerinde özellikle aralarında kan davası olan iki ailenin onurunu kırmak için de kız kaçırma durumu görülür. Genel de başlık parası yüzünden de kız kaçırma yoluyla evlilikler yapılır. Kız babasının fazla para istemesi ve erkek ailesinin bu paraya gücü yetmediği için kız kaçırma durumu yaşanmaktadır. Bazı yöreler de bu durum bir namus meselesi haline gelip kan dökülmektedir. Hakkâri yöresinde kızın başına bağladığı başörtüsünü çeşme başında ya da her hangi bir yerde zorla alınır ya da kaçırılırsa o kızın kaçmış olduğuna inanılır.¹³⁸ Kars yöresinde kaçarak evlenme kız ailesi için bir leke, onur kırıcı bir olay olarak değerlendirilir. Kaçan kızla yıllarca konuşulmaz, eve çağırılmaz. Aradan zaman geçer torun dünyaya gelir o zaman bütün buzlar erir ve iki aile yakınlaşmaya başlar. Bir diğer evlenme biçimi olan “beşik

¹³⁶ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 430.

¹³⁷ Abdül Kadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.169.

¹³⁸ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s. 169.

kertme” aynı gün doğan iki çocuğun evliliklerini güvence altına almasıyla ortaya çıkmıştır. Birbirine yakın iki akraba ya da iki dosttun çocukları hala beşikteyken onları birbirine kertme(işaret) vurarak kız ve oğlanın haberi olmadan evlendiren bir evlilik biçimidir.¹³⁹ Dede Korkut hikâyelerinde karşımıza çıkan “beşik kertmesi” evlenme biçimi Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde de Pay Püre Bey ve Pay Piçen Bey’in çocukları Bamsı ve Banu Çiçek’in beşik kertmesi olarak dünyaya gelmesi görülür.¹⁴⁰ Temelinde düşman olan iki ailenin hasımlığını bitirmek ya da sosyoekonomik bakımından iki ailenin birleşmesini sağlayan bu evlilik biçimi çocuklar daha bebekken beşikte kertilir ki adını da buradan alır, daha sonra çocuklar ergen yaşlarına geldikleri zaman başkalarıyla konuşmaz görüşmez vakti geldiği zaman da birbiriyle evlenir.¹⁴¹ Kırgızlarda çocuk çok küçükken hatta bazen doğmadan söz keser, dünür olurlardı buna “bel kuda (bel dünür) denir.”¹⁴² Kars yöresinde beşik kertme yoluyla yapılan evlilikler çok az olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni doğmuş iki bebeğin aileleri bir biriyle hısımlık yapmak istedikleri zaman bu iki çocuğun beşiğine bir parça ekmek koyarla böylece bu iki çocuk bir birine kertilmiş olur. Ergenlik yaşlarına geldikleri zaman da bir biriyle evlendirilir.(K1,K2,K23,K27,K39). Bir diğer evlenme biçimi evlenecek iki erkek evlilik çağındaki kız kardeşlerini bir birleriyle değiştirme yoluyla yapılan Hakkâri yöresinde “kepir” Denizli yöresinde “değişik yapma” Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu da “berder/berdel” olarak adlandırılan evlilik biçimidir. Berdel evliliği yapmış bir kişinin evliliği bozması durumunda diğerlerinin de evliliği bozması durumu gerekmektedir. Bu evliliğin en zor kısmı da budur.¹⁴³

1.4.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

Toplumumuzda kız ve erkeğin evlenme çağının geldiğini gösteren bir takım etkenler vardır. Bunların başında kızın ve erkeğin ergenlik dönemine girmesi ve buna bağlı olarak vücutlarındaki fizyolojik ve biyolojik açıdan değişimleri gelmektedir. Genellikle on dört ve on beş yaşlarında ergenliğe giren kızlara artık evlenilecek kız gözüyle bakılmaktadır. Ergenliğe girmiş olan gençler bir takım sosyoekonomik faaliyetlerde bulunur. Kızlar genellikle annelerine temizlikte ve yemekte yardım edip

¹³⁹ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 430.

¹⁴⁰ Muharrem, Ergin, , *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 2019, İstanbul, s.64.

¹⁴¹ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.187.

¹⁴² Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s. 157.

¹⁴³ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 430.

gelen misafirleri ağırlamakta, erkekler ise evin ekonomisine yardım edip eğer kırsal alanda yaşıyorsa tarlada çalışmaya ya da kentsel alanda yaşıyorsa fabrika gibi yerleşkelerde çalışmaya daha ağır işlerin altına girmeye başlar. Bu faaliyetlerden anlaşılacağı üzere kızın ve erkeğin evlilik çağlarının geldiği görülür. Kırsal kesimde evlenme daha erken yaşlarda görülmeye başlar.¹⁴⁴ Kars yöresinde evlilik çağı on dört ve on beş yaş arasında olmaktadır. En eski döneme bakıldığı zaman on iki ve on üç yaş arasında da evlilikler yapıldığı da görülür. Evlilik yaşı gelen kız ve erkekler evlenme isteklerini doğrudan ailelerine söylemezler bunun bir ayıp olduğunu düşünürler. Dolayısıyla bu nedenlerden ötürü evlilik isteğini belli eden bir takım inanışlar ortaya çıkar. Anadolu’da erkeklerin yaptığı en yaygın inanışlar; babasının ayakkabısını eşiğe çivilemek, pilava kaşığı saplamak, eve geç gelmek, sebepsiz yere hırçınlaşıp küsmek gibi davranışlar erkeklerin evlenme isteğini ortaya çıkarır. Kızlarda ise bu istek sık sık kendiyile konuşmak, sürekli su getirmeye gitmek, kendine sürekli beddua etmek gibi davranışlarda kızların evlenme isteğini gösterir.¹⁴⁵ Bingöl yöresinde evlenmek isteyen kızlar ağaca çaput bağlar, sonrasında gelip çaputu açan oğlanla evleneceğine ikisinin kaderinin bir olduğuna inanılır.¹⁴⁶ Bitlis yöresinde genç kızlar evlenmek isteğini belli etmek için bir tepeye çıkar ve aşağı bir mendil bırakırlar o mendili kim yakalarsa onunla evleneceğine inanılır.¹⁴⁷

Kars yöresinde evlilik isteğini belli etmek için şu yöntem ve inanışlar uygulanır:

- Erkekler çok agresif olur, sürekli kendinden küçük kardeşlerine bağırıp eşyalara zarar verir (**K2,K5,K7,K11**).
- Kızlar bulaşık yıkarken ya da yemek koyarken tabakları ve bardakları çok sert bir şekilde koyar (**K4**).
- Kızlar evlenme isteğini belli etmek için yengelerine bu konu hakkında sorular sorar (**K22,K25,K41,K52**).
- Erkekler evlenme isteğini belli etmek için düğünlerde halaylardan çıkmaz, kendilerini kızlara göstermeye çalışırlar (**K17,K19,K20,K21,K48**).

¹⁴⁴ Sedat Veysi, Örnek, **Türk Halkbilimi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.189.

¹⁴⁵ Özlem, Güzel, **Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller**, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 431.

¹⁴⁶ Güler, Anıışhan, **Bingöl Geleneksel Kültüründe Evlenme**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek Lisans Tezi, 2013, Gaziantep, s.42.

¹⁴⁷ Ramazan, Ergöz, **Bitlis’te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm**, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.161.

- Kızlar evleneme isteğini göstermek için uğurlu gördükleri ağaçlara çaput bağlayıp dilek dilerler (**K44,K50,K86,K87**).
- Türbelere ve kutsal yerlere gidip dua edilir (**K1,K2,K3,K4,K5,K6,K7,K10,K11,K16,K22,K25,K33,K36,K41,K42,K52,K86**).
- Evin bacasına bayrak dikilir bu evde bekâr kız ya da oğlan var olduğu anlamına gelir (**K1,K5**).

Değerlendirme

Kars yöresinde, evlenme yaş ortalaması geçmiş dönem ve günümüz arasında oldukça büyük bir fark vardır. Geçmiş dönemde on iki ya da on beş yaşında evlilikler yapılırken bu sayı günümüzde on sekiz ve yirmi dört arasında değişmektedir. Belli bir yaşa gelen, eli ekmek tutan ve askerliğini yapan gençlerin artık evlenmelerinin önünde bir engel kalmadığı düşünülmektedir. Aynı olay kız çocukları içinde gerçekleşmektedir belli bir yaşa gelen ve artık okula gönderilmeyen kızların evlenmelerinde bir engel olmadığı düşünülmektedir. Yörede, gençlerin evlilik isteklerini belli etme şekilleri Anadolu'nun bütün bölgelerinde tespit edilen âdetlerle benzerlik gösterdiği açıkça görülmektedir. Gençler evlenme isteklerini sözlerine, hal ve hareketlerine yansıtmaktadırlar. Her zamanki davranışlarından uzaklaşıp genellikle asi, huysuz ve mutsuz tavırlar sergilerler.

1.4.3. Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi dönem, iki ailenin bir birini daha yakından tanınması için önemli bir süreçtir. Evlilik gibi ciddi bir konuyu her iki aile de kendilerine yakışan bir şekilde hazırlıklarını tamamlayıp çocuklarının mutlu bir yuva kurmasını sağlamaya çalışırlar.

1.4.3.1. Gelin- Güvey Seçimi

Evlenecek genç kız ve erkekler için evleneceği insanın hem fiziksel hem de huy olarak kendilerine yakışmasını isterler. Oğlunu evlendirecek aileler için özellikle kızların güzel ve terbiyeli olması, vücudunda her hangi bir yerinde kusur olmaması, elinden her iş gelmesi ve en önemlisi de hamarat olması gibi özellikler aranır. Aynı şekilde kızlarını evlendirecek aileler içinde evlendirecekleri erkeğin özellikle askerliğini yapmış olması, belirli bir seviyede eğitiminin olması, kendine ait bir işinin olması, kötü alışkanlıklarının olmaması, ailesine ve çevresine karşı saygılı olması ve vücudunun her

hangi bir yerinde bir kusur olamaması gibi özellikler aranmaktadır. Ancak değişen kültürümüzde artık her iki ailede okumuş gelin ve okumuş damat istemekte her ikisinin de işinin olması, kız aileleri erkekten kendine ait ev ve arabasının olmasını istemesi gibi adetler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bingöl yöresinde evlenilecek kızda aranan özellikler kızın iffetli ve namuslu olması, ailesine ve akrabalarına nasıl davrandığı, temizliği ve becerikliliğe bakılır iyice araştırılıp öyle istenir.¹⁴⁸

Kars yöresi halk inanışları derlemesinde evlenecek olan kız ve erkekte şu özellikler aranır:

- Öncelikle kızın hamaratlı olması ve elinden her işin geliyor olmasına bakılır **(K1,K5,K11)**.
- Kızın terbiyesine, hal ve hareketlerine, davranışlarına bakılıp iyice araştırılır **(K61,K62)**.
- Erkeklerin askerliğini yapmış olması ve elinin ekmek tutmasına bakılır **(K68,K70,K87)**.
- Erkeklerin kötü alışkanlıklarının olmamasına, ailesine ve eşine sağdık olup olmadığına bakılır **(K98)**.
- Erkek ve kızın ailelerinin soylu olmasına bakılır **(K74,K78)**.
- Erkek ve kızın bir birine uyumuna bakılır **(K34,K36,K57,K59)**.
- Kızın daha önce başka bir oğlanla adının çıkıp çıkmadığına bakılır **(K22,K59)**.

Değerlendirme

Yörede, gelin ve damat olarak seçilecek gençlerin fiziki yönlerinden ziyade manevi yönlerinin güzel olup olmadığına bakılmaktadır. Gençlerin yetenekli, temiz ve güzel ahlaklı, dini bütün, namuslu, terbiyeli ve iyi bir aileye sahip olmaları gelin ve damat seçecek anne-babaların tercihlerinde büyük bir öneme sahiptir. Evlenecek gençlerin de birbirlerine uygun olup olmamaları da ailelerin dikkat ettikleri önemli meselelerdendir. Bunların yanında seçilecek kızın eşyalarının temiz olup olmadığını, konuşma üslubunun nasıl olduğunu inceleme gibi eski yöntem ve usullerin hâlâ devam ediyor olması yöredeki kültürel canlılığın en açık göstergesidir.

¹⁴⁸ Güler, Ankişhan, *Bingöl Geleneksel Kültüründe Evlenme*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek Lisans Tezi, 2013, Gaziantep, s.69.

1.4.3.2. Kısmet Açma

Evlenip yuva kurmak her gencin isteyeceği bir olaydır. Ancak çeşitli sebeplerden ötürü evlenemeyen genç kız ya da erkeklerin kısmetlerinin bağlandığına onlara büyü yapıldığına inanılır. Ve kısmetlerinin açılması için bir takım yollara başvurulur. Yaşı evlilik yaşını geçmiş kızlara genelde evde kalmış muamelesi yapılır. Onlara “kız kurusu” denir. Evlenemeyen erkekler ise kendini toplum içinde hep hem bir dışlanmış hisseder. Muş yöresinde kısmetinin bağlandığını düşünen kız arka arkaya üç çarşamba, bir oklava alıp oklavaya ata biner gibi yapıp minareye çıkar ve orda şerefeden üç kere “Kırnavinız ve âdetiniz batsın, it babaliler” diye bağırır ve böylece kısmetinin açılacağına inanılır.¹⁴⁹ Bitlis yöresinde dört yapraklı yoncaı yastığının altına koyan kişi o gece rüyasında evleneceği kişiyi göreceğine inanılır.¹⁵⁰

Kars yöresinde kısmet açmayla ilgili olarak derlenen inanışlar şu şekildedir:

- Evlenmemiş kız ya da oğlanlar kısmetinin açılması için yedi tane hiç kullanılmamış yeni kilit alıp caminin kapısına yedisini de takıp daha sonra tekrar yedisini de açarak kısmetlerinin açıldığına inanılır (K23).
- Kutsal gördükleri ağaçların altına gidip çaput bağlayıp orda iki rekât namaz kılıp dua ederler böylece kısmetlerinin açıldığına inanılır (K4).
- Kısmetleri bağlı olan gençlere büyü yapıldığına inanılır bunu çözmek için de hocaya gidilip muska yaptırılır böylece kısmetlerinin açıldığına inanılır (K41,K42).
- Ziyaret yerlerine gidilip oradaki topraktan bir parça yenir kısmeti bağlı olanların kısmetinin açıldığına inanılır (K4,K13,K14).
- Nişanlamış bir çiftin nişan kurdelesinden bir parça yutanların kısmetinin açıldığına inanılır (K5).
- Genç kız, yedi gece gökyüzünde yıldız sayar. Sonra iki rekât istihare namazı kılar ve kimseyle konuşmadan dileğini tutarak uyur. Böylece rüyasında kırmızı ya da siyah renkte bir şey görürse dileğinin olmayacağına, beyaz ya da yeşil bir renk görürse dileğinin olacağına inanılır (K41).

¹⁴⁹ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s. 158.

¹⁵⁰ Ramazan, Ergöz, *Bitlis’te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.157.

Değerlendirme

Yörede, kısmet açma ile ilgili yapılan uygulamaların büyük bir kısmında büyüsel ritüeller dikkat çekmektedir. Nişan kurdelelerinden bir parça yutulması temas büyüğü ile açıklanabilmektedir. Nişanlanmış birinden alınan kurdelenin diğer bekâr kişinin de nişanlanmasına vesile olacağı inancına dayanan bu uygulama ve inanış Anadolu'nun birçok yöresinde karşılaşılmaktadır. Kilit açma uygulamasında ise taklit büyüğü söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Kilit açılınca o kişinin de kapalı olan kısmetinin açılacağı inanılmaktadır. Yedi rakamının da *formülistik* rakam olduğu görülmektedir. Kutsal gördükleri yerlere çaput bağlama, dua etme, namaz kılma gibi uygulamaların yapılması da dinsel bir inanış olarak görülmüştür. Yapılan bu uygulama ve ritüeller Anadolu'nun birçok yerinde devam ettiği gibi Kars yöresinde de hala devam etmektedir.

1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme

Evlenecek çağı gelmiş kız ve erkekler için artık eş bakmaya başlanır. Erkek ailesi oğullarına kız bakmaya başlar. Beğendiği kızı daha yakından tanımak için kızın evine gider ve orada misafir olur bu olaya halk arasında “görücülük” denilmektedir. Aynı şekilde kız ailesi de evlenecek yaşa gelmiş kızlarını düğüne ya da toplu yerlere götürür ki bu da yine halk arasında “görücüye çıkma” şeklinde ifade edilir. Oğlan ailesi beğendiği kızı daha yakından tanımak için çevresinde bir araştırma yapar. Kızın kimin kızı olduğu, nereli olduğu, huyunun suyunun nasıl olduğunu iyice araştırdıktan sonra bir bahaneyle kızın evin gider. Eğer kızı beğendilerse durumu kızın annesine açarlar. Kızın annesi durumu babasına söyler baba da oğlan ailesini iyice bir araştırır çevreden topladığı bilgilerle oğlan ailesinin kızı gelip istemelerinde bir sakınca görmez. Daha sonra oğlan ailesi genellikle Perşembe ya da Cuma gibi kutsal olan günlerde gelip kızı, isteyeceklerini söyler. Kız istemeye oğlan götürülmez gelen misafirlere kız başı önü eğik bir şekilde gelip hoş geldin eder ve kendini gelen misafirler gösterir. Daha sonra aile büyükleri kızı ailenin büyüğünden ister. Kız ailesi usule uygun olarak “bir kızımıza da soralım onun da gönlü var mı” der. Eğer kız istemezse annesine ya da yengesine durumu söyler. Eğer olumlu bakıyorsa “babam nasıl uygun görürse” der. Böylece babası kızında razı olduğunu anlar ve “Allah hayırlı uğurlu etsin” der. Böylece oğlan tarafı ne zaman gelip tatlılık yemelerini, söz kesmelerini sorar kız ailesi de “biz size haber ederiz” der.

Kars yöresinde bir kaynak kişi kendi kız isteme olayını şu şekilde aktarır:

Ben daha on altı yaşındaydım evlenme nedir bilmezdim bir gün evde otururken kapı çaldı içeriye bir kadın ve yaşlı bir adam girdi. Ben onlara hoş geldin ettim annem beni hemen kovdu odadan sonra içerde annemle tartışmaya başladılar annem bağılıyor, kızılıyordu sonra misafirler gitti annem beni çağırdı bunlar seni istemeye gelmişler dedi. Ben de ağlamaya başladım istemiyorum diye. Sonra aradan biraz zaman geçti aynı kişiler bu sefer daha kalabalık geldiler bu sefer babam kızıyor “benim kızım küçük olmaz” diyordu sürekli eve birilerini gönderiyorlardı en sonunda annem beni kaçırlar diye korktu ve razı oldu tamam dedi. Benim yine bir şeyden haberim yok kalktık evi falan temizledik baktım bir büyük otobüs misafir geldi. Annem bana bir eşarp getirdi ve saçlarını ört dedi ben de ağlamaya başladım yok örtmem diye sonra saçlarımı örttüm ve bana şerbet yap dediler ben de şerbet yapıp gelen misafirlere verdim. Sonra annem seni bu gelen misafirlerin oğluna verdik dedi ben yine ağlamaya başladım ama o zamanlar kimse bizim sözümüzü dinlemezdi (K60).

Değerlendirme

Kars yöresinde görücü usulü ile kız yöntemi Anadolu’nun başka yörelerinde olduğu gibi her iki tarafı tanıyan bir aracı liderliğinde yapılmaktadır. Perşembe günü cumanın akşamı olduğu için uğurlu sayılır, genellikle kız isteme Perşembe günü yapılmaktadır. Yörede kızın oğlanı beğenmediği zaman ayakkabıları ters çevirme ya da gelen görüçülere kendini göstermemek gibi eski usullerin yörede hala devam ettiği görülmektedir.

1.4.3.4. Söz Kesme

Evlilik aşamalarının önemli bir ilkesi ailelerin anlaşmasıdır. Aileler anlaştıktan sonra söz kesimi merasimi olur. Oğlan tarafı kız tarafına ne zaman geleceklerini sorar kız tarafı uygun bir gün belirledikten sonra kızı ve oğlanı alış verişe götürüp yüzük seçerler. Kıza kıyafet alırlar, kuaföre götürürler. Eski dönemlerde kız ve oğlan bir birinin yüzünü sadece gerdek gecesi görürdü. Ancak değişen zaman içerisinde bu olay yavaş yavaş ortadan kalmış günümüzde neredeyse yok olmuş sayılır. Oğlan tarafı kız evine tatlı götürür, çerez hazırlar, ev halkına hediyeler alır. Kız ailesi de yakın akrabalarına, aile büyüklerine akşam kızımızın sözü var buyurun gelin diye haber eder. Oğlan ailesi de akrabalarına, yakın çevresine haber edip kız evine gelirler. Kız gelen bütün misafirlere hoş geldin eder. Daha sonra gelen tatlılarla beraber çay ikramı yapılır. Kızı tekrar ailesinden isterler ve babası da tekrar kızı veriri daha sonra bütün ailenin

toplandığı yerde kız ve oğlanın yüzükleri takılır yüzüğü takan kişi bir dua okur ve yüzük kurdelesini keser. Böylece kız ve oğlan artık sözlenmiş olur.

Derleme yapılan Kars yöresinde söz kesimiyle ilgili inanışlar şu şekildedir.

- Yüzük kurdelesini kesen kişiye, yüzükleri tutan kişi makas kesmiyor der ve makası vermez yüzüğü takan kişi de ne kadara keser diye sorar ve peşkeş verir **(K1,K5,K11)**.
- Kız, yüzükler takıldıktan sonra gelen bütün misafirlerin elini öper ve onlarda kıza takı takarlar **(K7,K8,K10,K22,K24,K25)**.
- Gelen bütün misafirlere çay damada tuzlu kahve ikram edilir **(K41)**.

Değerlendirme

Söz kesme, evlenecek olan iki gencin beraberliklerine bir nevi meşruiyet kazandırmak için yakın akrabaların da katılımıyla yapılan küçük bir merasimdir. Söz yüzükleri de bu iki gencin birbirlerine ait olduklarını gösteren sembollerdir. Söz kesme töreni nişanın da küçük bir provası olarak da görülmektedir.

1.4.3.5. Başlık

Evlenme sırasın da ya da öncesin de evlenecek olan erkeğin kızın ailesine para ya da belli bir mal varlığı vermesine “başlık” adı verilir. Bir başka deyişle evlenecek erkeğin ya da ailesinin kız tarafına verdiği paradır. Başlığa din tarihi açısından bakıldığında zaman da çok eski bir kökeninin olduğu görülmektedir.¹⁵¹ Anadolu’nun bazı kesimlerinde kız çocuklarına önemli bazı işler düşmektedir. Hem içerde hem de dışarda bütün işlere yardımcı olan kız çocukları evlenip gittikleri zaman ailenin iş gücü kaybına sebebiyet vermektedirler. Dolayısıyla bu kaybı kapatmak için ekonomik açıdan evleneceği kişinin ailesinden “başlık parası” istenmektedir. Başlık parası Anadolu’nun bazı yörelerinde “süt hakkı”, “ağırlık”, “kalın”, ya da “ana yolluğu” gibi adlarla adlandırılmaktadır. Başlık evlenecek olan genç kızın yaşı, güzelliği, ailenin maddi durumu gibi çeşitli sebeplere bakılarak verilmektedir.¹⁵² Başlık parası daha çok kızın çeyizi ve düğünü için harcanır. Günümüz de bu uygulama yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Başlığın ortadan kalması bir nevi şekil değiştirmesi karşımıza kız için oğlan tarafından altın istemesi olarak çıkmaktadır. Bazı yörelerde hala başlık

¹⁵¹ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s.200.

¹⁵² Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 433.

parası istenmektedir. Mutki yöresinde bazı düğünlerde damat evi başlık parası yerine evde bekâr bir kız varsa onu da onlara vermek şartıyla berdel uygulaması yapmaktadır.¹⁵³ Kars yöresinde bu daha çok anne dokuz ay karnında taşıması, büyütmesi bakımından anneye verilen “süt hakkı” olarak geçmektedir. Kars yöresinde söz kesimi yapıldığı zaman “kesim” dedikleri kıza ne alıp ne almayacaklarını gösteren bir uygulama yapılmaktadır. Bu uygulamayı erkek ailesinin önde gelen kişisi bir deftere yazar. Başlık almayan aileler erkek tarafından kıza daha çok altın bilezikler, daha çok altın kolyeler ister ama başlık alan aileler kıza kendileri ne isterlerse onu getirmelerini söylerler. Bu uygulama da kız tarafının ve erkek tarafının ne alıp ne almayacağını göstermek amacıyla yapılmaktadır.

Değerlendirme

Başlık uygulaması Kars yöresinin belli başlı yerlerinde hala devam ettiği görülmektedir. Erkek ailesinin kız ailesine verdiği aslında kızın annesine verdiği belli bir miktar paraya süt hakkı denilmektedir. Kız için alınan bu para yine kızın ihtiyaçları için harcanılır.

1.4.3.6. Çeyiz Hazırlama/Çeyiz Serme

Gelinin çeyizi bölge ve ekonomik koşullara göre çeşitlilik gösterebilir. Günümüz de hala varlığını devam ettiren bu uygulamanın kökeninin çok eski dönemlere kadar uzandığını bilinmektedir. Yeni evlenecek olan çiftlerin evlerinde kullanabileceği her türlü eşyayı içerisinde barındır çeyiz daha çok genç kızlar tarafından hazırlanmaktadır. İçerisinde küçük ev aletleri, yatak, yastık, yorgan, lif, patik, iğne oyaları, seccadeler, danteller gibi eşyaların bulunduğu çeyizi evlenecek kız sandıklarına besmeleyle yerleştirir. Büyük ev aletlerinin olduğu eşyaları da genellikle erkek tarafı hazırlar. Düğünden birkaç gün önce çeyiz serilir ve komşular çeyizi görmek için davet edilir. Bu uygulamaya Kars yöresinde “saçı” denmektedir. Saçıya çağırılan misafirler çeyizi gördükten sonra evlenecek olan kıza hediyeler verirler genel olarak daha çok para verilir **(K1,K2,K3,K4,K5,K6,K23,K26,K28,K67,K68)**. Çeyiz toplanıp kırmızı tüllere sarılır ve erkek tarafından birilerinin gelip alması beklenir. Erkek tarafından birileri gelip çeyizi götürmeye geldiği zaman kızın varsa küçük kardeşi yoksa abisi gelin sandığına oturur ve peşkeş ister. Çeyiz, arabalara yüklenip oğlan evine götürüldüğü zaman

¹⁵³ Ramazan, Ergöz, *Bitlis'te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.164.

indirirken de oğlanın babası getirenlere para annesi ise onlara hediyeler verir. Bingöl yöresinde gelinin çeyizi evden çıkarken çevredekilerden biri çeyizde hazırlanmış olan yastıklardan bir tanesini çalar. Sonra gidip sağdıç ya da damadı bulur ve peşkeş karşılığında yastığı geri verir.¹⁵⁴

Kars yöresinde çeyizle ilgili inanışlar bir kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Bizim aile çok zengin ve büyüktür. Beni de yabancıya gitmeyim diye amcamın oğluna verdiler. Kendi akrabamız olduğu için bir birimizin her şeyini bilirdik. Kız isteme oldu tatlılık yeyildikten sonra düğüne az bir zaman kala saçı yaptım. Kaynatımgil de çok zengindi babam da bana her şey aldılar iğneye varıncaya kadar her şeyimi saçıda gösterdim. Ayriyeten benim gizli bir sandığım vardı o sandığı hiç kimseye göstermedim içerisinde mendillerim, kocama aldığım hediyeler, kocamın bana gizlin aldığı hediyeler, kendi paramla biriktirip aldığım altınlarım vardı. Babam çok sordu o sandıkta ne var ne götürüyorsun diye ona bile söylemedim. Çeyizimi götürmeye geldikleri zaman benden bir küçük kardeşim var o sandığımın üstüne oturdu ve peşkeş aldı. Çeyizim arabaya yüklendiği zaman o gizli sandığı sadece kocama verdim o da arabaya koyup götürdü. İçindekileri sadece kocam gördü (K5).

Kars yöresinde çeyizle ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Çeyizde kız tarafı oğlan tarafı ne almışsa bir bir deftere yazılır. İlerde bir karışıklık çıkmasın diye de bu defter ömür boyunca saklanır (K4,K5,K33,K36).
- Çeyizi getiren kişilere hediyeler verilir (K1,K2,K5,K6,K10,K11).
- Çeyiz bir hafta serili kalır (K1,K2,K3,K22,K41,K56,K78,K89,K92).

Değerlendirme

Çeyiz hazırlanması ve serilmesi yörede evlenecek olan genç kızlar için önemli bir uygulama olup bu uygulamaya da saç denilmektedir. Bu uygulamada evlenecek olan kızın kendi evi için neler hazırladığını göstermek amacıyla bulundukları yerdeki herkese haber gönderip evine davet eder. Gelen kişiler kızın saçısındaki eşyaların çokluğuna bakarak ne kadar marifetli ve hamaratlı olduğunu idrak ederler. Bu saçıda özellikle el işiyle yapılan lif, patik, havlu kenarı ve yapılan dantellerin kızın el becerisinin ne kadar güzel ve marifetli olduğunu gösterir.

¹⁵⁴ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 435.

1.4.3.6.1. Gelin Görme

Evlilik süreci iki kişinin bir yuva kurması için ailelerinin ve akrabalarının göstermiş olduğu örf ve adetleri uygulayan bir geçiş dönemidir. Bu geçiş dönemini her yöre kendi adetlerine göre yapmaktadır. Kars yöresinde de bu geçiş dönemi farklı örf ve adetlerle yapılmaktadır. Bunlardan biride kız istenip, yüzükler takılınca evlilik sürecine giren iki aileden oğlan tarafına daha fazla iş düşmektedir. Bu süre boyunca oğlan ailesi sürekli kız evine ziyaretlerde bulunmakta ve evlilik süresi boyunca ne kadar bayram varsa oğlan tarafı bütün bu bayramlarda, yeni yılda sürekli kızın evine gidip kıza hediyeler götürür bu olaya genelde Kars ve çevresinde “gelin görme” denir.¹⁵⁵ Bayramlıklar özel olarak hazırlanır ve oğlan ailesinin genelde kadınları bu bayramlıkları kız evine götürür. Eğer düğün kurban bayramına denk geliyorsa kız evine bir tane koç ve koçun boynuna asılı bir altın götürülür.

Kars yöresinde bu inanış bir kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Ben nişanlıyken hiç kocamın yüzünü görmedim ama kaynanam her gün bize gelirdi bizim buralarda Ramazan Bayramına Şeker Bayramı denir. Şeker Bayramının arifesi kaynanam babamdan izin alıp beni alışverişe götürdü. O zaman kocamda gelmişti orda ilk defa kocamın yüzünü gördüm. Bana bayramlık aldılar hediyeler aldılar sonra getirip eve bıraktılar. Bayram gününde bayramlık getirdiler. Anneme, babama, kardeşlerime hediyeler getirdiler, şekerleme getirdiler, bizim zamanımızda baklava falan gibi tatlılar yoktu kaynanam irmik helvası, yirmi tane kete ve üzerinde bir altın getirmişti (K60).

Değerlendirme

Gelin görme uygulaması özellikle kaynana ve kayın pederin bayramlarda, yılbaşında ve önemli gördükleri günlerde geline götürdükleri hediyelerdir. Bunlar genellikle yiyecek ve altın takılardır.

1.4.3.7. Nişan/Nişanlılık

Söz kesiminden sonra aileler nişan hazırlıklarına başlar. Söz kesiminde nişanın günü, düğünün günü hep aile büyükleri tarafından belirlenir. Nişan akrabaların dışında çevre köylerin ve insanların bu iki kişinin sözlendiğini artık evleneceğini göstermek için yapılan bir uygulamadır. Nişan tarihi belli olduğu için hazırlıklar başlar genellikle nişanı kız tarafı yapar. Önceden geleneksel kesimde kız ve erkeğin bir arada durması hoş karşılanmazdı. Erkekler ayrı yerde kadınlar ayrı yerde oturtulurdu. Nişan merasimi

¹⁵⁵ Metin, Turan, *Kars Halk Kültürü ve Edebiyatı*, Ürün yayınları, Ankara, 2020, s.40.

geldiği zaman kız, erkeklerin olduğu yere gider ve orda önceden hazırlanmış olan yüzükler bir aile büyüğü tarafından takılırdı. Nişanda kesin ve katı kurallar yoktur ailelerin durumlarına göre süresi uzatılıp kısaltılabilir.¹⁵⁶ Her ne kadar nişanı kız tarafı yapsa da nişan ağırlığının büyük kısmını oğlan tarafı karşılamaktadır. Oğlan tarafı kızı alıp nişan alış verişine götürür nişanlılık kıyafetler alır. Kızın çeyizlerini koymasına için sandık nişan zamanı alınır. Nişanın amacı görücü usulüyle birbirlerine sözlenen iki gencin bir birlerini daha yakından tanımaları ve bir birleriyle iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla yapılır. Ancak eski dönemlerde nişanlı kimselerin görüşmesine ve konuşmasına izin verilmez. Kars yöresinde çeşitli sebeplerden ötürü evleneceği kızı görmeye gelen damada “nişan bazlığa gelmiş” ifadeleri kullanılır.¹⁵⁷ Anadolu’nun birçok yöresinde nişan ve nişanlılıkla ilgili birçok inanış ve uygulamalar vardır. Derinkuyu yöresinde nişan da şerbet içilirken şerbet tepsisine bozuk para atma gibi bir inanış vardır. Düğünün kazasız belasız geçmesi için bir temenni olarak görülür.¹⁵⁸ Pozantı yöresinde nişan için okuntular hazırlanır okuntu davetiye yerine geçmektedir. Nişana çağırılan kimselere bu okuntular dağıtılır okuntuluk olarak çağırılan misafirlere çorap, mendil, boncuk, bardak, patık vb. gibi şerhler verilir.¹⁵⁹ Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Malatya ve Tunceli’de nişan günü yanan bir mumun üzerine leğen konur gelin bu mumun üzerine oturur eğer mum sönmezse evliliğin uzun ve hayırlı olacağına inanılır.¹⁶⁰

Kars yöresinde nişan ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Nişanı kız tarafı yapar, erkek tarafı nişanlı kıza kıyafetler alır. Kız tarafı erkek tarafına bir şey almaz (K5,K6,K16,K17,K18,K20,K24,K36).
- Nişan mutlaka yemekli olur et, pilav ve salatadan oluşur (K50,K52,K56).
- Nişan kurdelesini kesilip küçük parçalar halinde bekâr kızlara dağıtılır (K60).
- Nişan tepsisini tutan kişi yüzükler için peşkeş ister (K30,K33,K36).
- Nişana gelen kişilere düğünden sonra hediyeler hazırlanıp götürülür (K56,K80).

¹⁵⁶ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.193.

¹⁵⁷ Metin, Turan, *Kars Halk Kültürü ve Edebiyatı*, Ürün yayınları, Ankara, 2020, s.42.

¹⁵⁸ Turgay, Kabak, *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2011, s.74.

¹⁵⁹ Gerek, H. Gülben, *Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2012, s.48.

¹⁶⁰ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 439.

- Erkek tarafı kız için aldığı takıları nişanda takar (K36,K45,K57,100).

Değerlendirme

Tespit edilen âdetler sonucunda yörede, eskiden nişanlıların hiç görüştürülmediği ama bu uygulamanın zaman içinde yok olduğunu görülmektedir. Çeşitli teknolojik araçların her türlü mekânlara dahi girebildiği bu dönemde eski âdetlerin değiştiğinin herkes farkındadır. Kars yöresinde her ne kadar nişanlıların görüşmesinde bir sorun yok gibi dursa da büyüklerin yanında yan yana gelinmez ailelerin yanında konuşulmaz bununda daha çok saygıdan dolayı olduğu görülür.

1.4.3.8. Düğün Sırası

Geçiş dönemleri arasında üzerinde en çok durulan evlenme dönemidir. Çok fazla örf, adet, gelenek görenek, töre gibi unsurları içinde barındıran en kapsamlı geçiş dönemidir. İki insanın yaşamlarını birleştirme açısından kişisel davranışları, yeni hısımlık kurulması, aileler arasında kurulan bağların iki tarafında akraba, konu komşuların katılımıyla büyük bir coşku ve mutlulukla kutlanmasına düğün denir.¹⁶¹

1.4.3.8.1. Düğüne Hazırlık

Düğün toplumsal bir olaydır. İki gencin birlikte bir yuva kuracağını tüm eşe dosta duyurmak amacıyla düğün yapılır. Kız isteme, söz kesme ve nişanın ardın artık düğün için bir engel kalmamıştır. Düğün için çokça hazırlıklar yapılır. Bazı yörelerde kız istendikten hemen sonra düğün hazırlıkları başlanır. Düğünlere davet etmek için eski dönemlerde kullanılan ok şimdi “okuntu” olarak kendine yer bulmuştur. Ancak değişen dönemlerde bu yerini davetiyelere ya da cep telefonla arayıp çağırmaya bırakmıştır¹⁶². Horasan ve çevresinde düğünlere çok önem verilir. Düğün sahipleri üç gün öncesinden bütün misafirlerini düğüne davet edilir.¹⁶³ Düzce yöresinde düğünün ne zaman yapılacağına oğlanın ekonomik durumu ve kızın çeyizinin ne zaman biteceği karar verir. Aile eğer tarımla uğraşıyorsa düğünde sonbaharda yapılır.¹⁶⁴ Giresun’da,

¹⁶¹ Petev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, 1984, İstanbul, s.167.

¹⁶² Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 441-442.

¹⁶³ Yasin, Eriz, *Horasan İlçesindeki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2018, s.35.

¹⁶⁴ Özlem, Türbedar, *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s.122.

düğün tarihi kararlaştırıldıktan sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Düğüne bir hafta kala çarşıya çıkılır, gelinlik alınır.¹⁶⁵ Yozgat ve köylerinde düğünden önce ki gün yeni kurulacak ocağın bolluk ve bereket getirmesi için komşulara katmer dağıtılır.¹⁶⁶

Kars yöresinde yapılan düğün hazırlıkları şu şekildedir.

Bizim buralarda düğün eskiden üç gün yapılırdı. Eskiden kimsenin vesaiti yoktu bizde düğüne on beş yirmi gün kala bir atlı tutardık uzak köylere o athyla davetiye gönderirdik gelen misafirlere de atlının davetini aldığı için atlı derdik. Atlı davetiyeleri dağıtmaya başladığı zaman bizde başlardık elli-yüz kete yapardık, bin tane lavaş ya da gagala ekmeği yapardık tabi bunları tek başımıza yapmazdık yakın akrabalarımızı komşularımızı çağırırdık yardım ederlerdi. Keteler piştikten, ekmekler hazır olduktan sonra sıra düğün yemeğinin hazırlığına gelirdi. Eskiden kendi beslediğimiz hayvanları keserdik. Düğünden hemen önce toy babası seçilirdi. Toy babası genelde oğlan sünnet olduğu zaman ona kirvelik yapan kişi kimse o seçilirdi. Gelen misafirlerle, ne kadar yemek yapıp ne kadar yapılmayacağına hep Toy Babası karar verir her şeyle o ilgilenirdi. Geline ve damadı halaya ilk Toy Babası çıkarır, düğünde onların başında göğse silahı ilk Toy Babası atardı. Düğün çok kalabalık olacaksa iki tane ya da üç tane hayvan keserdik bunları da önceden doğrar, hazırlardık. Etin yanına pirinç pilavı yapardık pirinçleri de düğünden önce kaynar suda ıslatırdık. Düğünleri eskiden kışın yapardık düğünden önce iki tane ahır temizler, duvarlarına kireç vurur, yere de temiz halı ve kilim sererdik. Düğün günü köyün camisinden bütün köye duyuru yapıp herkesi düğüne çağırırdık. Bu iki hazırlanan ahırların birinde yaşlılar için âşıklar gelirdi, diğerinde ise gençler için halay çeksinler diye davulcu getirilirdi, deve dedikleri bir oyun oynatılır. Uzak köylerden gelen atlıları köy halkı evine misafir olarak götürürdü. Köy halkı misafir ettikleri bu atlıları evinde çok iyi ağırlamaya özen ve önem gösterirdi (K1, K2, K3, K4,K5, K6, K7, K8, K22,K33,K35,K36).

Kars yöresinde derlediğimiz diğer inanışlar şu şekildedir:

- Arazoğlu köyünde misafirleri çağırma için davetiye yerine kibrit verilir (K15).
- Hem kızın hem de erkeğin sağdıçı vardır. İkisi de sağdıçların evinde hazırlanır (K2,K5,K22,K25,K41,K52,K65,K80).
- Erkek sağdıçı şah bezer ve düğüne damatla beraber getirir (K57).
- Aileler düğünden önce kılık kıyafet almak için alış verişe çıkar (K2,K5,K10,K11,K25).

¹⁶⁵Erden, Menteşeoğlu, *Giresun'da Köy Düğünü*, Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri, Mega Basım Yayın, İstanbul, 1998, s. 373.

¹⁶⁶ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 441.

- Düğün yemeğinin piştiği kazanın kapağını kim önce açarsa peşkeş vermek zorundadır.
- Düğün günü düğün sahibinin genç kızları salata ve ayran yapar **(K16,K17,K33,K36,K41L61,K69)**.
- Düğün genelde üç gün sürer bu yüzden düğüne gelen âşıklar düğün sahibinin evinde kalırdı **(K1,K2,K3,K5,K7,K11,K12,K14,K18,K20,K30,K33,K36,K40,K41,K67)**.
- Evlerin kapılarına ya da pencerelere bayrak asılır **(K7,K8,K57)**.
- Düğünden önce evlerin bacalarında ocak tütürülür **(K80,K96)**.

Değerlendirme

Kars yöresinde tespit edilen düğün hazırlıkları evlenecek olan çiftin hayatlarının yeni bir dönemine en mutlu şekilde girmeleri amacıyla yapılan bir dizi uygulamadan meydana gelmektedir. Düğünde giyilecek olan kıyafetler ve gelen misafirlere ikram edilecek yiyecekler ile düğünde yapılacak bütün hazırlıklar düğün öncesinde yapılmış vaziyette olur. Yörede eskiden düğünler kışın yapılmaktadır gelen misafirler at arabalarıyla gelip düğün sahibinde ya da düğün sahibinin akrabalarına misafir olurlar bu kişilere atlı denilmektedir. Ayrıca yörede düğünlerin eskiden hafta içi yapılırken şimdilerde ise hafta sonları yapıldığını görülmektedir bunun sebebi çalışan insanların hafta sonu müsait olmasından dolayıdır.

1.4.3.8.3. Şah Bezeme

Toplumun bilincinde yer eden mitler kökeni bakımından tam olarak bilinmese de hayatımızın her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Bunun en belirgin özelliğini de evlenme, ölüm ve doğum gibi geçiş dönmlerinde görmekteyiz. Geçiş dönmlerinden biri olan evlenme birçok yörede birçok örf ve adetlerle yapılsa da geçmişten bugüne kültürel birikimimizi içermektedir. Bunun en belirgin özelliği hala bazı yörelerde devam eden Şah Kaldırma kültürüdür. Geleneğin kökeni bakımından incelendiği zaman eski Türk kültüründe “Kagan Kaldırma” âdetiyle büyük benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Şah Kaldırma bugün Kendilerine Karapapak ya da Terekeme denen Türk soylarının yaşattığı bir kültürüdür. Günümüz de daha çok Ardahan, Kars, Ağrı, Muş gibi yörelerde yaşayan Karapapaklar hala şah kaldırma adetlerini yapmaktadır. Ancak değişen ve gelişen şartlarda köy düğünlerinde yapılan bu uygulama yavaş yavaş

yok olamaya yüz tutmuştur. Köy düğünlerinin bile şehirde salonda yapıldığı dönmede bu ve bunun gibi adetler yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştır.¹⁶⁷

Kars yöresin de Göldalı köyünde yapılan Şah Kaldırma inanışını kaynak kişi şu şekilde aktarır:

Biz Terekemeler de Şah Kaldırma kültürü çok eskiden beri vardır. Hem oğlan evinde hem de kız evinde ayrı ayrı Şah bezenir. En son düğün kimin evinde olduysa Şahta orda kalır. Bir sonraki düğüne hazırlanmak için o evden alınır. Şah'ı gelinin yengesinin evinde süslerler. Yenge başına genç kızları ve gelini toplar hem nasıl süslendiğini anlatır hem de geline nasihatlerde bulunur. Dokuz tane daldan oluşan Şah'ın dallarına elma takılır, kuru yemiş ve şekerleme koyulur en son olarak da üzerine kırmızı vala örtülür. Kına gecesi oğlanın sağdıçları Şah'ı almak için kızın evine davulla zurnayla gelir. Şah'ı alan sağdıçlar içindeki meyve ve çerezleri şahı onlarla almaya gelenlere verir birazını da damada ayırır (25).

Şah kaldırmayla ilgili yine Kars'ın Esenkent köyünde bir kaynak kişi şöyle aktardı:

Şah'ı oğlanın sağdıçları hazırlar. Kına gecesinden bir gün önce sağdıçlar damadın başına toplanıp Şah'ı hazırlamaya başlarlar. Çok büyük ve görkemli bir Şah bezerler. İçerisine çerez, çikolata, şekerleme, elma koyarlar ve kırmızı tüllerle süslerler (K57).

Değerlendirme

Kendilerine Karapapak ya da Terekeme diyen Türk soylarının devam ettirdiği bu geleneğin temelinde yine atalar kültüründe atalara saçı sunmak amacıyla yapılan bir ritüel yatmaktadır. Hem gelinin hem de damadın şahı olur erkek şahı daha heybetli ve gösterişli bir şekilde yapıp düğün alayının içerisine getirilir. İçerisine koyulan elma yine Türk kültüründeki elma motifiyle açılanabilir. Elma bolluk ve bereketi aynı zamanda doğurganlığı temsil eder. Dolayısıyla evlenecek gençlerin mutlu mesut, bolluk içinde yaşaması ve tez elden çocuk sahibi olması için şahın içerisine koyulur.

1.4.3.8.4. Kına

Geçiş dönmelerinden biri olan evlenme ritüeli için birçok yörede farklı inanış ve uygulamalar mevcuttur. Kız istemeden başlayıp düğün sonrasına kadar uzanan bu uygulamada düğünden bir gün önce kız evinde yapılan kına gecesi bu geçiş döneminde

¹⁶⁷ Ergin, Altunsabak, "Karapapak Türklerinde Şah Kaldırma Geleneğinin Mitik Çözümlemesi", Milli Folklor, 2016, C.28, S.12, s.121.

önemli bir yere sahiptir. Eski Türk toplumlarının inançlarında kına seçilmiş, adak edilmiş kişiye yakılır. O işareti taşıyan canlı ya da cansız varlıkların kutsallığına inanılır. Bu işareti taşıyan nesnelere yapılan saygısızlık uğursuzluk ve felaketi getireceğine inanılmaktadır. Günümüze kadar hala kendisini devam ettiren kına yakma inancı bugün düğünlerde, asker eğlencelerinde sünnetlerde ve kurban bayramında yakılmaya devam etmektedir.¹⁶⁸ Kına gecesi kızın ailesiyle geçireceği son gecedir ve Anadolu da birçok isimle anılmaktadır. Evliliğin önemli bir tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkan kına gecesi düğünden önce kız evinde kadınların toplanmasıyla yapılan kızın eline kına yakılıp ağıtlar ve türküler söylenen bir tür eğlencedir.¹⁶⁹ Türk toplumun da özellikle kadınların kına yakması çok eskiye dayanmaktadır. Dede korkut kitabında da geçen kına yakmak kadınlar mutlu günlerin de süslenmek için uyguladıkları bir yöntem olarak geçmektedir.¹⁷⁰ Düğünden bir gün önce yapılan kına gecesinde genelde erkekler bulunmaz kadınlar arasında geçen kına gecesini gelinin sağdıcı organize eder. Eski zamanlarda gelinin evine toplanıp türküler ve ağıtlar söylenerek gerçekleştirilen kına gecesi günümüzde daha modern ve farklı adetlerle gerçekleştirilmektedir. Anadolu'nun farklı kültürlerinde kına gecesiyile ilgili birçok inanış mevcuttur. Tosya yöresinde geline kınayı yakan kişinin bekâr ya da mutlu bir evliliği olan bir kadın olması gerekir. Boşanmış ya da dul kadınlara kına yaktırılmaz. Eğer onlar kına yakarlarsa kına yaktığı geline de onların kaderinin geçeceğine inanılır.¹⁷¹ Düzce yöresinde geline kına yakmadan önce gelin abdest alıp iki rekât namaz kılar daha sonra bir sandalyenin üzerine oturup başına kırmızı duvak örtülerek kınası yakılır.¹⁷²

Kars yöresinde kına yakma işlemi kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Amcamın düğünün de yengemi Arpaçay'ın bir köyünden aldık. Ben o zamanları çok küçüktüm ama hatırlıyorum. Atlı kâğıdı dağıtıldıktan sonra kız evinde de tıpkı düğün

¹⁶⁸ Fikret, Memişoğlu, “*Harput'ta Oğlan Evinde Erkekler için Kına Gecesi*”, Türk Folklor Araştırmaları, 1956, S.75, s. 75.

¹⁶⁹ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 444.

¹⁷⁰ H. Gülben, Gerek, *Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2012, s.60.

¹⁷¹ Tuğba, Karabüber, *Tosya Halk İnanışları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, 2017, s.94.

¹⁷² Özlem, Türbedar, *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s.128.

olacaktı gibi hazırlıklar yapıldı. Dedeme kızın babası sordu kaç kişi geleceksiniz diye. Dedem yüz kişi geleceğiz dedi gelinin babası da kendi misafirleriyle birlikte kaç kişi olacaklarsa ona göre hazırlık yapmaya başladı. Kına gecesinde de tıpkı düğünde olduğu gibi yemek veriliyordu. Yemek masraflarını hep biz karşıladık yemek kız evin de pişti. O zaman çok soğuktu o yüzden kına gecesi ahırlarda oldu. İki tane ahır süslemişlerdi birinde erkekler birinde de kadınlar oturmaktaydı. Kadınların olduğu yerde kızın sağdıçı kına ezmış ve gelinin başına toplanmış kınasını yakıyordu. Eskiden hem düğünlerde hem de kınalarda gelinlik giyilirdi. Erkeklerin tarafında ise deve dedikleri bir orta oyunu oynatılır, âşıklar türkü söyleyip atışmalar yapıyor, davul ve zurnayla halay çekiliyordu. Kına gecesi erkekler kadınların yanına gitmezdi. Erkeğin sağdıçı gelinin sağdıçıdan kına tepsisini alır ve damadın serçe parmağına kına yakardı. Geline kına yakılacağı zaman başına al duvak örtülür ve ağıtlar yakılırdı. Daha sonra kınayı gelinin yengesi yakardı. Gelin avucunu açmadığı zaman kaynanası eline bir altın koyardı. Kına gecesi damat sağdıçının evinde kalırdı. Kızın yengesi de kızın yanında kalırdı. Gelen misafirleri de köy halkı evine götürürdü (K14).

Kars'ın Arazoğlu köyünde bir kaynak kişi kına gecesiyile ilgili inanışları şu şekilde aktarmaktadır:

Abimin düğününde biz Alaca köyüne atlı olarak gitmek için babam onlara eniştemi gönderdi. Bizim buralarda kız evine gönderilen adama tilki denir. Tilki kız evinden bilgi toplayıp oğlan evine haber vermek için gönderilir. Biz tilki olarak eniştemi gönderdik. Kız evi de adetleri gereği bu tilkiyi kalın iplerle direğe bağlamışlar. Daha sonra gelinin babası babamı aradı “bizde bir emanetiniz var gelin onu alın” dedi. Babam da hazırlığını yapıp kız evine gitti. Köyün dışına da bizim gönderdiğimiz tilkiyi asmışlardı. Tilkiyi indirmek için babamdan bahşiş aldılar babam da tilkiyi bağladıkları ipleri tek tek bıçağıyla kesti (K5).

Kars'ın Ani köyünde bir kaynak kişi kına gecesiyile ilgili inanışları şöyle aktarır:

Bizim burada kına gecesi imam nikâhı kıyılır. Oğlan tarafı kız tarafına yemeklik gönderir ve nikâh yemeğini kına günü kız tarafı hazırlar. Gelin ve damat kuaföre giderken ev halkı ve yakın akrabalar hazırlıklarla uğraşır. Gelen misafirlere yemek ikram edilir. Kınayı oğlan tarafı hazırlar kız tarafına getirir. Akşam gelin kuaförden geldiğin de direk ahıra alınır. Şimdilerden düğün salonu falan çıktı eskiden solan falan yoktu düğünler hep ahırlarda yazın da çadırlarda yapıldı. Gençler davul ve zurnayla halay çeker bizim buraların oyunlarını oynar. Saat on gibi gelinin yengesi ve sağdıçları gelini kına yakımı için hazırlar ve bindallı giydirir, başına kırmızı vala örtülür. Gelin ve damada aynı yerde kına yakılır ikisine de gelinin yengesi kına yakar. Gelin avucunu açmadığı zaman kaynanası avucuna altın koyar. Sesi güzel olan bir kadın kına halayı çekilirken türkü söyler, kınayı oynatan kişiye damat tarafı peşkeş verir (K16).

Değerlendirme

Kına gecesi, gelinin baba evinde son günlerini geçirdiği için yapılan bir törendir. Bu törende baba evinde yaptığı şeyler anlatılarak ve ayrılma vaktinin yaklaştığı hatırlatılarak gelin ağlatılmaya çalıştırılır. Daha sonra davul ve zurnalarla eğlendirilir düğüne hazırlanır. Hem kız evinde hem düğün evinde düğün için şahlar kına gecesinde hazırlanır.

1.4.3.8.5. Gelin Alma

Kına yakıldıktan ertesi gün sonra kız, baba evinden ayrılıp artık kendi evine kendi yuvasına gider. Damat tarafı ertesin gün kızı, babasının evinden almak için erkenden konvoylar eşliğinde kız tarafının kapısının önünde olur. Erkek tarafı için gayet mutlu bir gün olsa da kız tarafı için çok hüznün verici bir olaydır. Eski dönemlerde kendi köylerinde, kapı komşularıyla evlenenler için bu durum biraz daha kabullenici olmaktaydı ancak günümüzde kimse köyde yaşamak istemediği için kızlar çok uzak yerlere, şehirde yaşayanlarla evlendirilmekteydi. Dolayısıyla da kız alma geleneği bu aileler için çok daha acı ve hüznülmü olmaktaydı. Anadolu'nun birçok yerinde kız almayla ilgili farklı farklı inanışlar mevcuttur. Kastamonu'nun Taşköprü yöresinde kız almaya gelen erkek tarafı kızın ailesinde tava, tencere, kap, bardak gibi açık olan şeylerin üzerini örterler. Böylece gelinin kötü huylarının babasının evinde kalacağına inanılır. Yine aynı yörede gelin arabasının altına bir tahta kaşık koyulur araba hareket edip gittiği zaman o kaşık parçalanır böylece gelinin nasibinin babasının evinden çıktığına inanılır.¹⁷³ Tunceli yöresinde gelin kendi evinden çıkıp kocasının evine giderken arkasını dönüp annesine bakarsa o gelinin boşanacağına inanılır.¹⁷⁴ Derinkuyu yöresinde gelin evden çıkmıyor denir ve kapı basılır damat tarafından peşkeş alınır ve gelin teslim edilir.¹⁷⁵ Kars yöresinde daha önce yapılan araştırmalarda gelin alma ya da gelin çıkarmayla ilgili birçok derleme yapılmıştır. Gelinin beline bekâret sembolü olarak kırmızı kurdele takılır, gelin babasının ayağını öperek evden ayrılır, gelinin erkek kardeşi gelini damada teslim eder.¹⁷⁶ Gelinin gittiği yerde boynu bükük kalmasın diye

¹⁷³ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 448.

¹⁷⁴ Parlayan, Muharrem, *Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, 42.

¹⁷⁵ Turgay, Kabak, *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2011, s.99.

¹⁷⁶ Filiz, Güven, *Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s.121-122.

ayakkabısının altına para koyulur, gelin atla götürülür ata erkek kardeşleri bindirir ve atın kafası kibleye taraf çevrilir.¹⁷⁷ Bu araştırmalara ek olarak Kars yöresinde derlediğimiz bazı inanışlar şu şekildedir:

- Gelin alamaya gelirken erkek tarafı elinde bir kaşık ve bir tabakla gelir. Bu tabağa vurarak şenlik havası yaratır (**K7**).
- Gelinin beline erkek kardeşi kırmızı kuşağı üç kere bağlayıp açarmış gibi yapar ve üçüncüde bağlar (**K2,K5,K4,K6,K7,K10,K11,K25,K36,K41**).
- Gelinin aklı ve ayağı çok babasının evinde kalmasın diye eşarbı ve ayakkabısı babasının evinden alınır (**K16,K23**).
- Gelin kuaföre gitmişse kuaförün kapısı basılır ve damattan peşkeş istenir (**K60,K87**).
- Gelin kapının eşiğine kadar gelir eşikten atlamaz kayınpederinden peşkeş ister (**K1,K2,K3,K4,K5,K10,K33,K35,K36**).
- Gelini eskiden atla daha sonra traktörle günümüzde ise otomobille oğlan evine götürürler (**K2,K5,K10,K22,K26,K36**).
- Gelin arabasının önünü kesip peşkeş isterler (**K4,K13,K14**).
- Gelin arabasının önünü atlara binmiş gençler kesip yengenin hazırladığı müjde yastığını alıp toy babasının yanına giderler ve yastığa karşılık peşkeş istenir (**K2,K5**).
- Gelin baba evinden çıkarken damat evine kadar at yarışı yapılır birinci gelen ata kırmızı vala takılır ve sahibine hediyeler verilir (**K57,K100**).
- Gelin evden çıkmadan abisi ya da amcaları oğlan tarafından at ya da silah ister (**K5**).
- Müjde yastığını önce getiren kişiye peşkeş ve hediyeler verilir (**K25,K41**).
- Gelin babasının evinden tuz, pirinç ve maya kocasının evine götürür (**K2,K5**).
- Gelin babasının evinde kocasının evine gidene kadar yolda görülen her çocuğa peşkeş verilir (**K4,K6,K7,K11,K18**).
- Gelin kocasının evine atla gittiği zaman önüne koç, inek, at gibi hayvanlar sürülür gelin hangisini kaldırırsa onun olur (**K13**).

¹⁷⁷ Metin, Turan, *Kars Halk Kültürü ve Edebiyatı*, Ürün yayınları, Ankara, 2020, s.45.

Değerlendirme

Gelin alma bünyesinde birçok eski âdet ve geleneği barındıran bir uygulamadır. Kız evinden çeşitli nesneler çalma, gelinin beline kuşak bağlama, gelin arabasının önünü kesme, müjde yastığını çalma, ayakkabısına para koyma gibi eski âdetlerin yörede hâlâ devam etmesi Kars'ın kültürel zenginliğinin en açık göstergelerinden biridir.

1.4.3.8.6. Gelin İndirme

Gelin babasının evinden çıkıp kocasının evine gelir. Gelini indirmede birçok inanış ve ritüeller uygulanır, bunların başında en önemlisi saç saçmak gelir. Eski Türk inançlarında Şamanizm ve Müslüman Türklerin evlenme ritüellerinde gelin geldiği zaman kafasına avcılık toplumlarında avın eti ve kanı, çoban devrinde hayvanın eti, sütü ve yağı, çiftçilik toplumlarında ise arpa, buğday ve darı gibi ürünlerin saçılmasıyla gerçekleşmektedir. Saçı yabancı bir soya mensup bir kızın evlendiği aileye karışması ve onların soyundan olması için yapılan bir kurban ayinidir.¹⁷⁸Günümüzde bu uygulama hala sürekliliğini gelin kafasına kuruyemiş ve şekerleme saçılmasıyla devam ettirmektedir. Türk toplumlarında ve yaşayış şekillerinde evlilik önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla bu geçiş dönemiyle ilgilide birçok inanış uygulanmaktadır. Gelini indirmede Anadolu'nun birçok yerinde çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Diyarbakır ve Ağrı'da gelin eve girerken ayağına su dökülür. Bu hareketin hem geline hem geldiği eve uğur getirdiğine inanılır.¹⁷⁹ Diyarbakır'ın Terkan yöresinde gelin kendini eve ve bu soya kabul ettirmesi için önce kapının eşiğini öper sonrada kapıya yumurta atar. Bu inanış evin ataları için verilmiş bir adak olarak görülür. Gelinin kapının eşiğini öpmesi ise atalarına saygısını sunduğu anlamına gelir.¹⁸⁰ Bitlis yöresinde gelin kocasının evine geldiği zaman ilk önce mutfığa götürülür musluğu açıp kapatır ardından yapılan şerbete parmağını batırıp kapı eşiklerine sürer böylece gelinin ayağının

¹⁷⁸ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.170.

¹⁷⁹ Yaşar,Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.171.

¹⁸⁰ İdris, Tanrıku, *Diyarbakır'ın Terkan Yöresi Geçiş Dönemleri(Doğum, Sünnnet Evlenme, Ölüm) Adetleri ve İnanışları*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017, Ardahan, S.95.

bereketli ve dilinin tatlı olacağına inanılır.¹⁸¹Kars ili Karakaş köyünde gelin indirmeye ilgili bir kaynak kişi şunları aktardı:

Bizim buralarda gelin geldiği zaman ilk önce Camiye gider. Camide Hz Ali'nin atının ayak izi vardır. Oraya gidip onu üç defa öper sonra kocasının evine gelir. Kocasının evine geldiği zaman da yere yedi tane lavaş ekmeği serilir ve üzerlerine yedi tane kesme şeker koyulur gelin arabadan inerken lavaşları koluna toplayıp şekerleri de bekâr kızların üzerine atar. Son lavaşı parçalayıp kedi ve köpeklere atar, son şekerini de kendi yer (K29).

Kars yöresi Halk inanışları derleme çalışmasında gelin indirme uygulamasıyla ilgili derlediğimiz diğer uygulamalar şu şekildedir:

- Gelin baba evinden çıkıp koca evine geldiği zaman arabadan ya da attan inmeden köyün çobanı gelinin önüne koçları sürer gelin koçu kaldırırsa çoban koçu geline verir eğer kaldıramazsa çoban gelinin kayınpederinden peşkeş alır (K14).
- Gelin attan ya da arabadan inerken ayağının altına çay tabağı koyulur, gelin bu çay tabağını ayağıyla tek severde kırarsa eve bereketli geleceğine, sözünün geçeceğine inanılır (K1,K2,K3,K4,K5,K6,K11,K33,K36,K41,K52,K66,K75, K79,K83,K88).
- Gelin iner inmez önünde kurban kesilip kan akıtılır. Akan kandan hem gelinin hem de damadın alınına sürülür (K26,K27,K28,K30, K38,K44,K48,K56,K58).
- Gelinin kaynanası gelinin önünde aynayla oynar (K7).
- Damat sağdııcıyla evin bacasına çıkar gelinin başına şekerleme ve kuruyemiş saçar (K2,K5,K22,K26,K41).
- Damat gelinin başın elma atar (K5,K11,K13,K14,K22,K26,K55,K58,K60).
- Gelin gelmeden kaynana ve kaynataya un serpilir gelinin önünde unlu bir şekilde oynarlar (K2,K5).
- Gelin ve damada iner inmez bal ve şerbet yedirilir (K7,K9).
- Gelin iner inmez önünde silah atılır (K33,K34,K36).
- Gelinin omuzlarına lavaş ekmeği atılır (K4,K13,K14,K29).
- Gelinin kafasının üzerinde ekmek parçalanıp geline, damada, kaynanaya ve kaynataya yedirilir (K29).

¹⁸¹ Ramazan, Ergöz, *Bitlis'te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, 2019, s.187.

- Gelin ve damat eve geçerken Kuran-ı Kerimin altın geçip girer (**K7**).
- Gelin eve geçer geçmez hemen oturmaz. Kaynatasından peşkeş ister (**K4,K5,K7,K11**).
- Gelinin erkek çocuğu olsun diye kucağına erkek çocuk oturtulur (**K1,K2,K3,K4,K5,K6,K7,K8,K9,K10,K11,K13,K14,K16,K33,K36,K41,K66,K87**).
- Düğün yemeğinde pişen etten gelin ve damada verilmez. İnsanların ağızlarına düşeceklerine inanılır (**K2,K5**).
- Gelin dolu kazanlar üzerine indirilir (**K5**).
- Geline yardımcı olsun diye yenge gelinin yanından gerdeğe kadar ayrılmaz (**K41,K52,K86**).
- Gelinin eli uğurlu gelsin diye evin bütün kapılarına elini sürer (**K22,K25,K33,K39,K56,K89, K99**).

Değerlendirme

Gelin indirme uygulaması da aynı gelin alma gibi birçok âdetin yaşamasına olanak sağlayan bir törendir. Gelin inerken dualar okunması, Kur-an tutulması dinsel uygulamalardan bazılarıdır. Bunun yanında gelinin başına elma atılması, çerezler saçılması, önüne çeşitli mutfak eşyalarının koyulması da büyüsel işlemlerdir. Gelinin elini kapılara sürmesi, ilk çocuklarının erkek olması için kucağına erkek çocuk verilmesi de temas büyüleriyle ilişkilendirilir. Ayrıca gelinin önünde kurban kesmekte atalar kültüründe atalara sunulan saç olarak değerlendirilir.

1.4.3.8.7. Nikâh ve Gerdek

Resmi nikâh bir kadın ve bir erkeğin birlikte olduğunu gösteren resmi bir belgedir. Evlenecek olan iki gencin hem resmi evraklarla hem de toplum örf ananelerine göre onaylanmasıdır. Toplumumuzda resmi ve dini olmak üzere toplam iki nikâh çeşidi vardır. Eski dönemlerde resmi nikâhtan çok dini nikâha önem verilirdi ancak çıkan kanunlar neticesinde resmi nikâhsız evlilikler kabul görmemektedir. Kentsel kesimlerde dini nikâhı çok önemsemeseler de kırsal kesimlerde hala uygulanmaktadır. Resmi nikâh devlet memurunun ve şahitlerin önünde uygulanan resmi bir törendir. İmam nikâhı da aynı şekilde şahitlerin huzurunda imam ya da müftü tarafından uygulanan bir törendir.

Nikâh ve düğün bittikten sonra gelinin ve damadın birlikte olmasına gerdek gecesi ya da zifaf gecesi olarak adlandırılmaktadır. Gerdek gecesi oğlanın evinde olur,

gelin ve damat için ilk gece çok önemlidir. Bu gece de gelini ve damadı kötü ruhlardan korumak için bir takım büyüsel işlemler uygulanmaktadır. Tunceli yöresinde gerdekten sonra kızın bekâretini gelinin annesine sağdıç götürür, çarşafın üzerine de hediyeler koyar.¹⁸²

Kars yöresinde derlenen inanışlar bir kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Bizim buralarda gerdekten gelinin yengesi sorumludur. Düğünün bitmesine az bir zaman kala yenge gelin ve damadın odasına gidip odayı onlar için hazırlar. Odaya gelinin giyeceği gecelikleri, damadın kılacağı namaz için seccadeyi, sularını, yiyeceklerini koyar. Gelin ve damadın mutlaka yemesi gereken şahın üzerinde gelen elma ve narı onlar için hazırlayıp odaya koyar. Müjde yastığını yataklarının başucuna koyar. Evde yengeden başka kimse kalmaz. Gelinde ya da damatta bir sıkıntı olduğu zaman bundan yenge sorumludur. Sabah erkenden onlara kahvaltı hazırlayıp odalarına bırakır ve çarşafı gelinden alır. Gelinin çarşafını kaynanaya verdikten sonra kaynana yengeye hediyeler verir. Gerdeğin ertesi günü gelin evde ki büyüklerin elini öper. Yenge gelini banyo yaptırdıktan sonra evine gider (41).

Dini nikâh kıyılmasını Kars yöresinde bir kaynak kişi tarafından şöyle aktarılır:

Akrabalardan iki şahit seçilir damat önde gelin onun bir adım gerisinde başı örtülü ve eğik oturur. İmam dualar okuyup fetva verdikten sonra geline Mehîr keser genelde bizim buralarda yüz elli gram altın kesilir. Daha sonra nikâhlarını kıyıp üç defa kuranı öptürtür (K16).

Değerlendirme

Kars yöresinde nikâh kıyma işlemi Anadolu'nun diğer coğrafyalarındaki nikâh törenleri ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nikâh genelde kına gecesi kıyılır. Yörede ayrıca, gerdek gecesine ait namaz kılma gibi İslami motiflere ve yüz görümlüğü takma gibi eski âdetlere rastlamak mümkündür.

1.4.3.9. Düğün Sonrası

Düğün bittikten sonra artık gelin ve damat o evin birer ferdi olmuşlardır. Gelin yabancılık çekmesin diye evde yaşayan herkes ona sanki yıllardır o evde yaşıyormuş gibi davranır. Ona gelin gözüyle değil o evin bir kızymış gibi bakılır. Damada da artık çocuk gözüyle değil ailesi olan, ileride baba olacak bir birey gözüyle bakılır ve saygılı davranılır. Gelin o evi kendi evi gibi benimser kendi evi gibi çalışır. Gerdekten çıktıktan sonra gelin ve damat büyüklerinin elini öper. Gelin bir süre kaynanası ve

¹⁸² Muharrem, Parlayan, *Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, s. 45.

kaynatasının yüzüne bakmaz aradan birkaç hafta geçtikten sonra gelin babasının evine el öpmeye gider.

1.4.3.9.1. Pürçek ya da Gelinin Ayağını Açma

Gerdekten sonra aradan üç gün geçtikten sonra yakın komşular ve akrabalar düğün sahibine hayırlı olsun ya da göz aydınlığına gelirler. Bu gelin görme âdeti farklı yerlerde duvak, çarşaf, suphe ve gerdek ertesi gibi adlarla anılır. Kars yöresinde ise pürçek açma ya da ayak açma olarak adlandırılır.

Bu uygulamayı Kars yöresindeki kaynak kişiler şu şekilde aktarırlar:

Gelin gerdekten çıktıktan sonra büyüklerinin elini öper. Ertesi gün gelen misafirlere tatlılar, börekler hazırlanır. Gelen misafirleri gelin eşarbı yüzüne kadar örter sadece gözleri gözükecek şekilde hoş geldin eder. Daha sonra gelen misafirlerin yanında ailenin büyüğü bir kadın gelinin eşarbını açıp saçının bir kısmını gösterir (60)

Gelin gerdekten çıktıktan sonra aradan beş altı gün geçer konu komşuya haber ederiz hazırlıklar yapılsın gelinin ayağını açmak için pikniğe gideceğiz diye. Konu komşu hazırlıklar yapar gelinde hünerlerini göstermek için çeşit çeşit pastalar, börekler hazırlar böylece gelinin ayağı açılmış olur. Bunu yapmakta ki en önemli kısım gelinin yabancılık çekmemesi herkesi tanıyıp bilmesi içindir (K7).

Değerlendirme

Pürçek açma yörede kızın bakire olduğunu göstermek amacıyla komşuları yemeğe ya da çaya çağırılmasıyla yapılan bir uygulamadır. Bunun başka bir amacı ise gelinin artık utanmaması burayı kendi evi bellemesi için yapıldığı da görülmüştür. Gelinin komşulara rahat gitmesi, artık kimseden utanmaması için yapılan bir ritüeldir.

1.5. Ölüm

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm gibi temel geçiş dönemleri mevcuttur. Doğum ve evlenme ne kadar mutlu ve heyecanlı bir şekilde gerçekleşse de ölümden tam zıttı bir şekilde çok üzücü ve yıkıcı olmaktadır. İnsan hayatı iki çizgi arasında var olan kısa bir ömür; hayat öncesi varoluş ve hayat sonrası varoluş arasında kalmış bir zaman dilimi. Bazı dinlerde ölüm bir son ya da yok oluş değil tekrar başka bir dünyada yeniden doğmak anlamına gelmektedir.¹⁸³ İnsan ölümü akıl ve mantık yoluyla algılayabildiği dönmeden itibaren hep kafasını kurcalayan bir konu olmuştur ölümün sırlarını çözmeye kafa yoran birçok düşünür ve bilim insanı bu geçiş dönemi hakkında kesin bir bilgiye

¹⁸³ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 525.

ulaşamadığındandır ki bazı topluluklar ölümü kendi inanış ve uygulamalarıyla bir çeşit çözüm yolu bulmuşlardır. Ölüm bazı yerlerde tın, kut ve sür kelimeleriyle anılan ruhun bedenden çıkmasıyla gerçekleştirilen bir geçiş dönemidir. Altaylılar ruhun bütün canlı yaratıklarda olduğuna ancak sünenin ise sadece insanlarda olduğuna inanırlar.¹⁸⁴ Eski Türk Topluluklarında ölü gömme ve ölümden sonra sapılan uygulamalar sürekliliğini günümüze kadar taşımış ve yansıtmıştır. Ölüm herkes için kaçınılmaz bir son ve yok oluşturmaktadır. Bu bakımdan dünyanın her yerinde bu geçiş dönemine farklı inanışlar ve ritüeller uygulanmıştır.¹⁸⁵

1.5.1. Ölüm Öncesi

Ölüm düşüncesinin gerçekliğiyle karşı karşıya duran insanoğlu bu düşünce karşısında bazen panik bazen de korku hisseder. İnsan ömrünün bitişi olarak değerlendirilen ölüm beraberinde birçok farklı inanışı da bünyesinde getirmiştir. Ölümden sonra hayat var mı, ölen insanlar nereye gidiyor, öldükten sonra tekrar dirilme mevcut mu gibi soruların cevaplarını bulamayan insanoğlu bu gibi sorulara cevap verebilecek için farklı inanışlara yönelmişlerdir. Yönelindikleri bu inanışlar ölümle ilgili tahminde bulunmak, ölümden kaçmak ya da saklanmak için bu inanışları uygulayıp ölümü ertelemeye çalışmışlardır.

1.5.1.1. Ölümü Düşündüren bazı Etmenler

Yaşanan bazı tesadüfî olaylar ölümle ilişkilendirilmektedir. Bu olaylardan kaçındıklarını düşünen insanlar ölümden korundukları inancına sahiptirler. İnsan yaşamının her geçiş evresinde olduğu gibi ölüm evresinde de ölümün haberi olduğuna inanan bir takım olgulara inanmışlardır. Bu olgular yaşandığı zaman insanın başına kötü bir şey geleceğini düşünmüşlerdir. Araştırma konumuz olan Kars yöre halk inanışlarında Kars yöresinde ölümü düşündüren bazı inanışlar şu şekildedir;

1.5.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Belirtiler

Kars yöresi insanları yaşamlarını tarım ve hayvancılıkla sürdürmektedir. Dolayısıyla hayvanlara verilen değer bir hayli fazladır. Hayvanların hareketleri dikkatli izlenmiş ve o hareketlere birer anlam yüklenmiştir. Kimi hayvanların uğurlu kimi hayvanların ise uğursuz olduğu inancı bölgedeki herkes tarafından kabul görülmüştür.

¹⁸⁴ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.179.

¹⁸⁵ Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.207.

Hayvanların insanlardan daha ağır olan hisleri ve sezgi güçleri onların bir takım kötü olayları hissedip bildiği inancını ortaya çıkarmıştır. Öyle ki kimi hayvanların ötüşü, kişnemesi ya da havlamasını uğurlu ve uğursuz olarak yorumlamışlardır. Bu sesleri duyan insanların tedirgin olduğu ve psikolojik olarak başına bir şey geleceği düşüncesi inancını çıkarmıştır.¹⁸⁶ Kars yöresinde derlediğimiz inanışlar şu şekildedir:

- Köpek gece yarısı ulumaya başlarsa o evden cenaze çıkacağına inanılır. O köpeğe ekmek verilir (K45,K46, K75).
- Gece vakti siyah kedi görülürse uğursuz olacağı inancı vardır. Kara kediye gören kişinin çevresinden birilerinin öleceğine inanılır (K7,K22,K24).
- Bir evin çevresinde çok fazla alacakarga varsa o evden birinin öleceğine inanılır (K33,K47,K50).
- Yılan ve akrebin uğursuz olduğuna inanılır. Onları gören kişinin başına felaket geleceğine inanılır (K30,K33,K60,K61).
- Horoz vakitsiz öterse o evden cenaze çıkacağına inanılır (K10,K17).
- Bir evin bacasında baykuş öterse o evde birinin öleceğine inanılır (K42,K64,K65,K84,K88,K94,K97).
- Ahırda bağlı olan at huzursuzluk çıkarıyorsa o atın sahibinin öleceğine inanılır (K2,K5,K35).

Değerlendirme

Ölümü akıllara getiren belirtiler arasında en çok hayvanların olması dikkati çekmektedir. Anadolu'nun diğer coğrafyalarında olduğu gibi Kars yöresinde de baykuşun ölümün bir habercisi olduğuna onu görenlerin başına kötü bir şey geleceğine inanılır. Baykuş genellikle ıssız ve harabe yerlerde yaşadığı için ölümün bir simgesi olmuştur. Evcil hayvanlar olmasının rağmen ölüm getireceğine inanılan kedi, horoz ve köpeğin de vakitsiz bağırımları yakında birilerinin öleceğinin habercisi olarak yorumlanmıştır.

1.5.1.1.2. Ev, Eşya, Araç-Gereç ve Yiyeceklerle İlgili Belirtiler

İnçinde yaşadığımız evler yaşayan insanlarla özdeşleşmiş bir yapı olmuştur. Öyle ki o evlerinde bir ruhu olduğuna, yaşanan iyi ya da kötü hadiseleri hissettiği inancını ortaya çıkarmıştır. Kullanılan araç-gereçlerin farklı bir hal aldığı, evin içinde

¹⁸⁶ Sedat Veysi, Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1971, Ankara, s.15.

kötü bir his olduğu, ya da gece vakitlerinde verilen yiyeceklerin o hane halkının başına kötü bir şey geleceği inancını ortaya çıkarmış ve bu nesnelere bir takım anlamlar yüklenmiştir. Bu nesnelerin o insanlara zarar vereceğine, başlarına kötü hadiseler geleceğine inanılır. Kars yöresinde derlediğimiz inanışlar şu şekildedir:

- Ev halkından ya da eve gelen birisi ayakkabısını çıkardığı zaman o ayakkabı ters dönerse o kişinin öleceğine inanılır **(K49,K51,K55,K74,K77)**.
- Ev de kapı gıcırdarsa ya da evin bacasından çatırtı gelirse o evden cenaze çıkacağına inanılır **(K81,K87)**.
- Eğer gece vakti tırnak kesilirse o evde ölü olacağına inanılır **(K10,K16,K17,K49)**.
- Gece vakti kamyş süpürgeyle ev süpürülürse o evde uğursuzluk olacağına inanılır **(K10,K11,K17,K19,K22,K25,K27,K39,K45)**.
- Evde ayna çatlarsa o kişinin başına büyük bir felaket geleceğine o evden cenaze çıkacağına inanılır **(K82,K85,K88,K95,K96,K97)**.
- Bardak, ya da testi çatlarsa o evin başına uğursuzluk geleceğine inanılır **(K31,K33,K46,K48,K53,K60, K86,K87)**.
- Elbiseler ters giyilir ya da ters katlanırsa o evin başına bir felaket geleceğine inanılır **(K93,K95,K99)**.
- Gece vakti ayakların ipe bağlanması uğursuzluk olarak görülür ve o ev hanesinin başına kötü bir şey geleceğine inanılır **(K7,K9,K10,K11)**.
- Ayakların kibleye doğru uzatılması uğursuzluk olarak görülür ve uzatan kişinin öleceğine inanılır **(K10,K20,K34)**.
- Evde hiçbir eşyanın ağzı açık bırakılmaz uğursuzluk geleceğine inanılır **(K4,K5,K13,K25,K59,K82)**.
- Boş beşik sallanılmaz uğursuzluk olacağına ve evden birinin öleceğine inanılır **(K5)**.
- Gece vakti sakız çiğnemenin o evde ölmüş olan insanların etinin çiğnendiğine inanılır **(K10)**.
- Soğan ve sarımsak kabukları sobaya atılmaz uğursuzluk olacağına inanılır **(K2,K5,K33,K36)**.
- Gece vakti evden hamur mayası çıkarılırsa o evden cenaze çıkacağına inanılır **(K25,K41,K68)**.

- Yere kaynar su dökülürse o döken kişinin başına felaket geleceğine inanılır (K34,K36,K44,K47,K50,K51,K55,K68,K70).
- Ateşe su ya da tuz dökülürse uğursuzluk olacağına inanılır (K1,K2,K4,K7,K10,K90,K99,K100).

Değerlendirme

Anadolu'nun diğer coğrafyalarında olduğu gibi Kars yöresinde de ölümü düşündüren birçok etken vardır. Bu etken maddelerin arasında ev eşyası ve araç-gereçler dikkat çekmektedir. Örneğin kıyafetlerin ters giyilmesi giyen kişinin hayatının ters döneceğine başına kötü şeyler geleceğine hatta öleceğine inanılmıştır. Aynı şekilde ayakkabının ters dönmesi de yine ölümün habercisi olarak inanılmıştır.

1.5.1.1.3. Rüya ile İlgili Belirtiler

Eric Fromm “*İnsanların bildiklerinin başında merak ve hayret vardır. Rüyalar uyanıklık halimizin tersine mantık kurallarına uymazlar, rüya görmek, insanların gün boyu varlıklarından haberdar olmadıkları tecrübe ve hatıralarını açıkça ortaya çıkarır*”¹⁸⁷ der. Uyanıkken çok daha mantıklı davranıp uyurken gördüğümüz şeyler tamamen bilinç dışındadır. Rüya uyurken bilinçaltında kurgulanan düşüncelerin zihnimizi meşgul etmesi ve mantık dışı düşler görmemizi sağlar. Rüya gören kişiler gördüğü rüyaların gelecekte ya da geçmişten haber verdiğine onlara bir şeyler anlattığına inanılır. Rüyalara yüklenen bu anlamlar insanı psikolojik olarak etkilemektedir. Rüya da görülen nesnelerin uğurlu ya da uğursuz olduğu rüya tabircileri ya da hocalar tarafından yorumlaması rüya gören kişiyi etkiler. Kars yöresinde de rüya ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Rüya beyaz renk halı gören kişinin öleceğine inanılır (K13).
- Rüya da kırmızı ya da siyah renk görmek ölümü simgelediğine inanılır (K4,K6,K45,K47,K58,K59).
- Rüya ölmüş birinden eşya almak o kişinin öleceğine işaret olduğuna inanılır (K4,K6,K10,K11,K13,K14,K45,K61).
- Rüya ölen bir kimseyi görmek ölümü çağrıştırdığına inanılır (K70,K71,K73).

¹⁸⁷ Erich, Fromm, *Rüyalar, Masallar, Mitoslar(Sembol Dilinin Çözümlemesi)*, çeviren Aydın Arıtan Kaan Ökten Arıtan Yayınevi, 1992, İstanbul, s.7.

- Rüyada evin ocağı tütme o evin ocağının söneceğine inanılır (K20,K21,K22,K33,K55,K56,K58,K68,K95).
- Rüyada beyaz renk kıyafet giymek kefeni simgelediğine inanılır (K88,K89,K93).
- Rüyada kendi mezarını kazmak yakın zaman da öleceğine inanılır (K56,K57).
- Rüyada karga ve baykuş görmek ölümü simgelediğine inanılır (78).

Değerlendirme

Rüya motifine birçok şekilde rastlanılabilir. Kimisi rüyayı bir haberleşme olarak görürken kimisi gelecekte haber verme olarak görmüştür, kimisi ise rüyasında gördüğü şeylerin ölümün bir simgesi olarak değerlendirmiştir. Kars yöresinde görülen rüyalara birçok anlam yüklenmiştir. Bazılarının rüyaları hayırlı bir şeye vesile olacağı şeklinde yorumlanırken bazılarının da rüyaları kötü şeylerin habercisi olarak yorumlanmıştır. Rüyada kendi mezarını kazmak ya da beyaz renk kıyafet giymek ölümün bir işareti olarak değerlendirilmiştir. Yine yörede rüya da görülen evin bacasının tütmemesi o ocağın söneceğine o evden cenaze çıkacağına inanılmıştır.

1.5.1.1.4. Hastadaki Fizyolojik ve Psikolojik Belirtiler

Ölümün belirtileri arasında yaşlanma ilk sıraya yerleşir belli bir yaşa gelen kimseler için bir ayağı çukurda ya da Azrail kol geziyor gibi deyimler söylenir. Dolayısıyla yaşlı kimseler sürekli ölümden bahseder onu beklediğini dile getirir. Bazı kimseler ölümü hissettiğini dile getirir bu psikolojik bir olaydır bazı kimselerde ise fizyolojik belirtiler ölümün geldiğini gösterdiğine inanılır. Kars yöresinde ölümünün geldiğine ya da yaklaştığına inanılan bazı psikolojik ve fizyolojik belirtileri bazı kaynak kişiler şu şekilde aktardı:

- Sürekli olarak ölen kimselerden bahsetmesi (K56,K57,K93,K98).
- Gözlerinin çukurlaşp, kızarması (K1,K2,K16,K18,K20).
- Saçlarının ve dişlerinin dökülmesi (K34,K37,K41,K52).
- Sürekli öleceğinden bahsetmesi (K5,K36).
- Elleri ve ayaklarının titremeye başlaması (K7,K11,K16,K22,K24,K25,K28,K41,K80,K83).
- Bir an da çok durgunlaşması, yemeden içmeden kesilmesi (K24).
- Vücudunun sürekli solgun ve soğuk olması (K77,K79).

- Sürekli gençlik yıllarından ve çocukluğundan bahsetmesi (K2,K5,K7,K16,K17,K18,K19,K23,K25,K27,K31,K40).
- Çok duygusallaşması aniden ağlamaya başlaması (K50,K57,K59).
- Aşırı derecede kilo kaybının olması (K5,K7,K41).
- Vücudunda belli yerlerde yaralar oluşması (K90,K96,K99).
- Eklem yerlerinde sürekli ağrıların meydana gelmesi (K50,K55,K87).
- Ölmüş çocuğu ya da kocası varsa sürekli onlardan bahsetmesi (K1,K2,K3,K4,K6,K7,K16,K18,K36,K37,K44,K47,K67,K73,K98).
- Halüsinasyonlar görmeye başlaması (K7,K11).
- Rüyasında sürekli onu çağıran birilerin olduğundan bahsetmesi (K7,K11,K23,K24).

Değerlendirme

Özellikle belli bir yaşa geldikten sonra insanlarda sürekli geçmişi hatırlama, sürekli geçmişten bahsetme gibi birtakım gözlemler yapılmıştır. Yapılan bu gözlemleri insanoğlu ölümle yakından ilişkilendirmiştir. Geçmişten bahsetme, geçmişe duyulan özlemin aslında ölümü hatırlattığını o kişinin ölümünün yakın olduğu şeklinde nitelendirilmiştir. Özellikle hasta olan, vücudunda yaralar çıkan, hızlı bir şekilde kilo kaybeden ve bunlarla beraber geçmişte yaptığı şeylerden bahseden insanların ölümünün yakın olduğuna inanmışlardır.

1.5.2. Ölüm Sırası

Ölümü gösteren belirtilerin gittikçe artması ve öleceğinin kesinleştiği anlaşılan kişinin rahat ve huzurlu bir şekilde ölmesi için bir takım uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar genelde o kişiyi huzura kavuşturmak için yapılır.

1.5.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan Uygulamalar

Ölüm döşeginde yatan kişinin artık öleceği kesinleştiği zaman onun rahatı için yattığı yatak düzeltilir, ağzına su verilir, dudakları pamukla ıslatılır. Hastanın imanlı ölmesi için inandığı dinin gerektirdiği şeyleri yapması sağlanır. İslam inancına göre hastanın yüzü kibleye çevrilir ve kelime-i şehadet getirtilir.¹⁸⁸

¹⁸⁸ İdris, Tanrıku, *Dişarbakır'ın Terkan Yöresi Geçiş Dönemleri(Doğum, Sünnet Evlenme, Ölüm) Adetleri ve İnanışları*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017, Ardahan, s.105.

Kars yöresinde ölüm sırasında ölüm döşeğinde yatan hasta için yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şöyle aktarır:

Ölüm döşeğinde yatan kişinin artık çok az nefes aldığı ya da dudaklarının morardığını gördüğümüz zaman artık öleceğini anlarız ona hissettirmeden ailesine akrabalarına haber ederiz. Onlar gelip helallik alır başucunda sürekli Kur-an okuruz. Hocayı çağırırız hoca onun yüzünü kibleye doğru çevirir kelime-i şehadet getirtir. Ruhu teslim olana kadar dudaklarını evde zenzem suyu varsa onunla ıslatırız. Asla yalnız bırakmayız yanında mutlaka biri kalır. Artık öldüğü kesinleştiği zaman burnuyla ağzının arasına bir ayna koyarız nefes var mı yok mu diye. Hocayı çağırırız hoca dualar okur. Gözünü tavana ya da her hangi bir yere dikmişse o zaman Azrail'i görür. Eğer gece vakti ölmüşse üzerine örter üstüne de bıçak koyarız yanında da mutlaka birini bırakırız (K29).

Derlenen diğer inanışlar şu şekildedir:

- Ölüm döşeğinde yatan bir kişinin evinde televizyon açılmaz (K29,K30).
- Öleceğine inanılan kişinin yanında yüksek sesle konuşulmaz (K4,K22,K24,K31,67).
- Rahat ve huzurlu ölsün diye dualar okunur (K72,K78,K81)
- Ölüm döşeğinde yatan kişinin her dediği yapılır (K23,K24,K46,K57,K100).
- Ölmekte olan kişinin ayakucuna oturulmaz (K56,K57,K61,K98).

Değerlendirme

Artık öleceği kesin olan kimselerin huzurlu bir şekilde can vermesi için insanlar bir takım İslami uygulamalar yapar. Rahat bir şekilde hakka teslim olsun diye başında dualar okunur ve ağzı evde varsa zenzem suyuyla ıslatılır. Rahatsız olmasın diye gürültü yapılmaz ve yüksek sesle konuşulmaz.

1.5.3. Ölüm Sonrası

Türk halk kültüründe sosyal bir olay olarak kabul edilen ölüm insanlar için önemli bir olgudur. Geçiş dönmelerinin sonuncusu olarak görülen ölüm bünyesinde birçok adet ve geleneği barındırmaktadır. Özellikle öldükten sonra o kişinin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, geride kalanların gözünde saygın bir kişilik olması ve ruhunun huzura ermesi için yakın akrabaları ve dostları bir takım uygulamalar yapar.¹⁸⁹

Yapılan bu uygulamalar şunlardır.

¹⁸⁹ Özkul, Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yayınları, 2021, Ankara, s.213.

1.5.3.1. Ölüm Haberinin Duyurulması

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra ilk komşulara ve yakın akrabalara telefonla ya da birilerini göndererek haber verilir. Cenaze evinden duyulan feryatlar ve ağlama sesleriyle çevredeki herkes oradaki insanların acısını paylaşmak için yanlarına gelir. Onlarla beraber ağlar ve onlara teselli vermeye çalışır. Cenaze evine önce ölünün çocukları, akrabaları gelir daha sonra komşuları ve civar çevrede o kişiyi tanıyan insanlar cenaze evine gelir. Ölüm olayının duyurulması için küçük yerleşkelerde adam çıkartıp “haber okutmak” eşe dosta haber salmakla yapılır. Köylerde ya da kasabalarda Cumanın dışında camiden okunan sala bir cenaze olduğunun haberini verir. Eski dönmlerde teknolojinin gelişmediği zamanlarda tellal çıkartılıp ölüm olayı duyurulur.¹⁹⁰

Kars yöresinde de ölüm haberinin nasıl duyurulduğunu kaynak kişi şöyle aktarır:

Ölüm haberini önce evden gelen bağışmalar ve ağlamalardan dolayı komşular öğrenir ve hemen taziye evine gelirler. Daha sonra evde ağlayan, feryat eden, ağıtlar yakan ev halkına teselli verip hazırlıklara yardım ederler. Ev halkının kimseyi arayıp haber verecek gücü olmadığı için akrabalar ya da komşular civardaki herkese haber verip cenaze olayını duyururlar. Bizim burada genellikle köyün muhtarı ilgilenip herkese haber verir. Daha sonra muhtar köyün imamının yanına gidip köyde cenaze olduğunu ve sala verilerek herkese duyurulmasını söyler bizde Cuma günü dışında sala verildiğini gördüğümüz zaman anlarız ki köyde bir cenaze var. Bizde kim ölmüş diye hocanın salasını bitirip ölen kişinin adını ve babasının adını söylemesini bekleriz. Hoca ismini söyleyince hemen cenaze evine gidip onlara teselli veririz. Eskiden de çevre köylere de haber vermek için bir atlı gönderirdik atlı ölen kişiyi tanıyan tanımayan herkese haber verirdi (K7).

Değerlendirme

Ölen kişi eğer çok sevilen ve sayılan biriye herkes mutlaka cenazesine gelip mezarına bir kürek toprak atmak ister. Yörede bunu yapmak için önce köyde ya da mahallede camide sala verilir ve ölen kişinin kim olduğu söylenir. Ölüm haberinin duyulmasıyla beraber insanlar hem cenaze sahibine destek olmak hem de ölen kişiye son kez vazifelerini yapmak için gelirler.

1.5.3.2. Ölünün Yıkanması ve Kefenlenmesi

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra sıra ölüyü yıkayıp kefenlemeye gelir. Ölünün evde kokmaması ve bir an önce ruhunun huzura ermesi için hemen defin edilir. Eğer ölü

¹⁹⁰ Sedat Veysi, Örnek, **Türk Halkbilimi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.213.

sabah ölmüşse öğlen namazına hazırlanıp defnedilir, öğlen ölmüşse ilkindi namazına hazırlanıp defnedilir. Ölüyü defin için hazırlamak ya imamların işi ya da cesetten korkmayan bu işi bilen insanların görevidir. Ölüyü defnetmek için yapılan uygulamalardan ilki ölüyü yıkama ve kefenleme işlemidir. Ölüyü yıkama işlemi bütün günahlarından arındırmak ve öteki dünyaya saf ve temiz bir şekilde göndermek için yapılan ve inanılan bir uygulamadır. Suyun arındırıcı ve saf olması yıkanan kişinin de bütün günahlarından arındırılıp öteki dünyaya saf ve temiz olarak çıkacağına inanılır. Yıkama ve kefenleme işlemi daha çok Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra sıkça görülen ve uygulanan bir işlemdir.¹⁹¹ Anadolu'da ölen kişiyi yıkamak ve kefenlemek genelde imamlar ya da bu işi iyi bilen insanlar tarafından yapılmaktadır. Yıkama işlemini günümüzde gasilhanelerde yapılmaktadır ancak eski dönmelerde ve kırsal kesimlerde yaşayan insanlar ölen kişiyi ya evin bahçesinde ya da temiz ve kapalı bir yerde yıkarlar.¹⁹² Ölen kişi eğer erkekse erkekler tarafından eğer kadınsa kadınlar tarafından yıkanır. Kokmaması için kefenine ve yıkadıkları suya gül suları dökülür, ölü ılık suyla yıkanır, ağzına ve burnuna su verilmez temiz bezle silinip başı mesh edilir, gusül abdesti aldırılır, ağzına, burnuna ve mahrem yerlerine pamuk tıkanır. Ölüyü yıkamak için kullanılan araç gereçler: ılık su, sabun, gülsuyu, kazan, saplı maşrapa, kulplu tas, kova, sabun köpürtme leğeni, kepçe, ibrik, teneşir tahtası, ölü lifi (kendirden ya da yapağı yünden), kese, peşkir (havlu), eldiven, peştamal, kuruluk, terlik, takunya ve tülbent.¹⁹³ Uygur Türklerinde ölü mutlaka evde yıkanır ölü yıkanınca kadar ölü yıkanan evin tünlüğünde bir kişi Taha Suresini okur. Ölüyü yıkamak için ısıtılan suyun ateşine toprak atılarak söndürülür.¹⁹⁴ Anadolu'da kefenleme işlemi İslami geleneklere göre yapılır. Kefenin rengi beyazdır saflığı, temizliği ifade eder.¹⁹⁵ “*Erkek kefeni gömlek, izâr, velifâfe denilen üç parça bezden, kadın kefeni ise himâr, dir, hırka, izâr ve lifâfe denilen beş parça bezden yapılır. Erkek Ölünün evvelâ lifâfesi temiz bir yere döşenerek üzerine gülsuyu veya haram olmayan diğer güzel kokulu bir su serpilir. Lifâfenin üzerine de izâr döşenip yine koku serpilir, onun üzerine de gömlek döşenir ve kokulanır. Havlu ile kurulanmış olan ölü, muvakkat bir örtü ile örtülü olduğu halde*

¹⁹¹ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s.529.

¹⁹² Sedat Veysi, Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.216.

¹⁹³ Sedat Veysi, Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1971, Ankara, s.49-52.

¹⁹⁴ Harun, Güngör, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017, s.105.

¹⁹⁵ Petev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, 1984, İstanbul, s.194-195.

gömlek üzerine yatırılarak gömleğe sarılır. Bundan sonra evvelâ sol,' sonra da sağ tarafında izâr ve lifâfe ile birbiri ardınca vücudu kapatılır. Açılmak ihtimali varsa, belden bez bir kuşakla bağlanır. Kadın ölünün kefeni de aynı şekilde serilir ve kokulanır. Ölünün, evvelâ memeleri bezle bağlanır, üzerine gömleği sarılır. Saçları, gömlek üzerine çıkarılır. Sonra başörtüsü, izân, lifâfesi ve hırkası ile sarılıp üzeri bez kuşakla bağlanır. Erkek ve kadın kefenlendikten sonra varsa altındaki kilim veya seccade ile kapatılarak, yoksa kefenle tabut içine konularak musallaya götürülür.”¹⁹⁶

Kars yöresinde yıkama ve kefenleme işleminde yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şu şekilde aktarır:

“Bizim burada erkekleri imam yıkar kadınları da genellikle Redife Aba yıkar. Ben de ona yardım ederim. Yakın zaman da köyümüzden yaşlı bir büyüğümüz öldü onu beraber yıkadık. Vücudunu ikiye bölerek yıkanır üst tarafı yıkamak için kullanılan havlu, lif, sabun başka alt tarafını yıkamak için kullanılan havlu, lif, sabun başka olur. Önce kibleye doğru uzatılır üst kısmı yıkanır ağzına ve burnuna su verilmez pamukla kapatılır sonra alt tarafı yıkanıp kurulanır. Suyu her zaman sağ taraftan dökülür. Ölünün akrabaları, genelde üstünde hakkı olanlar gelip bir sapılca su döker, helallik ister. Daha sonra kefenle sarılır ve tabuta koyulur.”

- Ölen genç biriye ayaklarına ve ellerine kına yakılır **(K29)**.
- Vücudu güzel koksun diye gül suyu dökülür **(K11)**.
- Ölen kişi yıkanırken ve mezara koyuluncaya kadar kendisinin ölmüş olduğunu anlamaz **(K95)**.

Değerlendirme

Geçmişte yaşayan Türkler kendilerine zarar vermesin diye ruhları farklı şekillerde besledikleri görülmektedir. Kars yöresinde derlediğimiz bu inanışlar da en eski uygulamaların günümüze yansımış birer örneğidir. Ölen kişiyi yıkamak ve kefenlemek aslında o kişinin ruhunu rahat ettirmek için yapılan uygulamalardır.

1.5.3.3. Cenaze Namazı ve Defin

Yıkama ve kefenlemenin ardından tabuta koyulan ölü cemaatle birlikte musalla taşına götürülüp orada cenaze namazı kılınır. Anadolu Türklerinde Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için bir takım şartlar gereklidir. Cenaze namazı kılındıktan sonra defin işlemi gerçekleşir. Defin işlemi eski

¹⁹⁶ Sedat Veysi, Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1971, Ankara, s.53.

Türk toplumlarında Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre Göktürkler ölen kişiyi önce çadıra koyarlar. Oğulları, torunları varsa diğer akrabaları kurbanlar kesip bu çadırın etrafına sererler ve çadırın etrafında at üstünde yedi tur atarlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip kanlı gözyaşları dökerler. Bu töreni yedi gün boyunca devam ettirirler. Sonra uygun gördükleri bir günde ölen kişinin atını, eşyalarını ve kendisini ateşe atıp yakarlar. Daha sonra ilkbaharda ölmüşse yaprakların sarardığı sonbaharda toprağa gömerler, sonbaharda ölmüşse toprağın çiçek açtığı ilkbaharda gömerler. Cenaze sahibi defin işleminden yedi gün boyunca yüzünü kesip at üstünde kanlı gözyaşı döker.¹⁹⁷ Orta Asya Hun Türkleri ölen atalarını mezara gömerken altın sırmalı elbiseler giydirip tabuta koyarlardı daha sonra bir sandukaya koyulup iki katlı mezarlara güney-kuzey yönüne doğru koyulur¹⁹⁸ Manas Destanında defin işlemiyle ilgili yapılan uygulamalar “*Hastalığı çok ağırlaşan Manas için ayrı bir çadır kuruldu. Bu çadırın etrafında onu sevip sayan herkes toplandı. Öleceğini anlayan Kanıkey Hatun Kahraman Manas için türbe yaptırdı türbe altı asır sağlam dursun diye tuğlaların toprağına keçi yağı ve koyunyünü ile karıştırdılar türbenin her yerine Manasın düşmanlara karşı yaptığı savaşların resmini yaptırdı. Kanıkey Hatun Manasa uygun olsun diye altından tabut yaptırdı tabutun altına ardıç ağacının külünü döktürdü.*”¹⁹⁹ Şamanlarda görülen defin işlemlerinde şaman öldükten sonra ölüsünü bir tahta üzerine koyup bırakırlar. Sonra tahtayı eşiğin dibinde ateşle yakarlar. Ölüyü tabuta koyduktan sonra baş tarafında çıkarıp mezara götürürlər, ölen şamanın davulunu ve tokmağını kırarlar “ölüm geldi, o öldü.” derler. Kırılmış davulu mezarın başındaki bir ağaca asarlar. Eve gelip yemeye içmeye devam ederler. Mezarın sağ tarafında ölü için kesilen hayvanların kemiklerini yakarlar ateşe rakı serpip yemek atarlar. Ateş tanrısının bu rakı ve yiyeceği ölen kişiye götüreceğine inanırlar.²⁰⁰ Uygur Türklerinde ölen kişi silahlarıyla birlikte gömülürdü. Bu inanış ölen kişinin öbür dünyada onlara ihtiyacı olacağına orada da savaşlar yapacağına inanılırdı.²⁰¹ Anadolu’nun birçok yerinde defin işlemiyle ilgili yapılan uygulamalar mevcuttur. Tunceli yöresinde definle birlikte mezara yatak yorgan gibi

¹⁹⁷ Yavuz, Çoban, *Konya İli Kulu İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011, Adana, s.90-91.

¹⁹⁸ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.194.

¹⁹⁹ Abdülkadir, İnan, *Manas Destanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, Ankara, s. 153.

²⁰⁰ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.188.

²⁰¹ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.197.

eşyaların konulması ölen kişinin gittiği yerde de bu eşyalara ihtiyaç duyacağına inanılır. Yine Hakkâri yöresinde defin sırasında çocuklara şeker dağıtılır bu işlem yine atalara sunulan bir saçıdır.²⁰²

Kars yöresinde derlenen defin işlemiyle ilgili yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şu şekilde aktarmaktadır:

Eşimle daha altı yıllık evliydik yeni evli sayılırdık eşimin çok görkemli ve çok güzel bir atı ile iki tane köpeği vardı. Eşim uzun yol şöförüydü bir gün haber geldi aniden kalp krizi geçirmiş ve orada teslim olmuş. Kendi arabasıyla köye getirdiler yıkayıp kefenlediler. Eşimin atı ve o iki köpeğinin gözlerinden yaşlar su gibi akıyordu. Atını süslediler eşime ait olan ne varsa saat, kıyafet, kemer, yüzük, şapka, silah vs. gibi eşyaları hep atının üstüne koydular. Eşimin tabutunu, süsledikleri atın çektiği bir at arabasına koyup mezarlığa götürdüler. Derin kazılmış mezara yüzü kibleye dönük şekilde yerleştirdiler atın üzerindeki bütün eşyaları da mezarın içine koyup mezarı kapadılar mezarın başına yeşil yapraklı uzun bir fidan dikip ateş yaktılar. Defin işlemi bittikten sonra eve geldik. Ama eşimin atı ve o iki köpeği sabaha kadar mezarının başında uluyup ağladılar sabah olduğunda da ne köpeklerden ne de attan bir iz vardı (K5).

Değerlendirme

Kars yöresinde at insanlar için çok önemli bir hayvandır. Eski dönemlerde ölen kişiler atlarıyla beraber gömülür ya da atlarının kafaları kesilip ölen kişinin mezarının başucuna bir sopaya geçirilip dikilir. Türkler mezar başlarına öldükten sonra ona diğer dünya da yardımcı olsun diye hayvan heykelleri dikerler ve bu diktikleri heykellere “balbal” adını verirler. Bunlardan en önemlisi koyun ya da koç ve at heykelleridir.²⁰³ Yukarıda da anlatılan olayda ölen kişinin atının üzerine koyulup mezara getirilmesi eskiden Türkler de olan balbal mezar geleneğinin şu an bile benzerinin olduğu ve devam ettiği görülmektedir.

1.5.3.4. Taziye Evi ve Cenaze Yemeği

Defin işlemi gerçekleştikten sonra taziye evine başsağılığına gelinir. Taziye evinde önceleri evlerin bahçelerine taziye çadırı kurulur ve burada gelen misafirlere yemek verilir. Ancak günümüzde köylerde dâhil olmak üzere bütün yörede taziye evleri yapılmış taziye için yemekler bu evlerde verilmeye başlanmıştır. Ölen kişinin sağlığında

²⁰² Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.199-204.

²⁰³ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.198.

kazandığı malını ve mülkünü, hayrına gelen insanlara yemek vermek ve onun adına hayır yapmak üzere kullanılır. Bu kültür eski dönmelerde ölen kişi için verilen “ölü aşısı” töreninin günümüze kadar devam ettiğinin bir göstergesidir. Ölü aşının eski şekli Tayga ormanlarında yaşayan Şamanist boylarda karşımıza çıkmıştır. Öyle ki bu şamanlardan kadın olanlar ölmüş kocası, çocuklarına ya da hayvanlarına zarar vermesin diye onun mezarına gidip yemek ve içki koyar. “ye, iç! Bize dokunma! Hain seni! Hala doymadın!” derler.²⁰⁴ Ölünün arkasından yemek verme geleneği atalar kültürüyle doğrudan bir ilişki içerisinde. Ailenin ölmüş bireyine korkudan ve saygıdan dolayı ortaya çıkmış olan atalar kültü Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Türk mitolojisinde bu korkunun temelinde ölen kişilerin zaman ve mekândan bağımsız olarak ruhlarının geri gelip o aileyi rahatsız edeceğine inanılır.²⁰⁵ Günümüzde hala bu korkunun devam ettiğini görmekteyiz ölünün ardından yemek verip onun ruhunu doyurarak bu atalar kültürünü yaşatmaktayız. Anadolu’nun birçok yerinde bazen aynı gün bazen de üç gün sonra ölü için yemek verilir. Kars yöresinde ölü için verilen bu yemeğe “hayrat” denir. Bu hayrat bazı bölgelerde cenaze günüyle aynı gün, bazı bölgelerinde de üçün de ve yedisinde verilir. Cenazelerde ölünün ardından üçünde, yedisinde, kırkında ve elli ikisinde hep yemek verilir. İslamiyet’te önemli bir yere sahip olan bu sayılar ölüyle doğrudan bir ilişkisi vardır.

Kars yöresinde bu rakamlarla ilgili inanışları kaynak kişi şöyle aktarır:

Bizde ölü defin edildikten sonra üçü, yedisi, kırkı ve elli ikisi verilir. Öteki dünyada ruhu rahat olsun azap çekmesin diye hayrına bu günlerde yemek verilir. Ölünün ruhu üç gün boyunca o evin etrafında gezer o yüzden üçünde yemek verilir. Yedisinde artık öldüğünün farkına varır ve ait olduğu yere kabre gider o yüzden yedisinde de yemek verilir. Kırk gün boyunca kabirde sorguya çekilir, kırk günün sonunda da yemek verilir. Elli ikisinde et kemikten ayrılmaya başlar ve ruhu rahat ersin diye yemek verilir. (K16).

Kars yöresinde cenaze yemeği ve taziye eviyle ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Kadınlar ayrı yerde erkekler ayrı yerde yemek yer (K3,K4,K5,K23,K24,K25, K32,K33,K36,K45,K47,K38,K52,K53,K62,K63,K74, K75).

²⁰⁴ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.191.

²⁰⁵ Ünsal Yılmaz, Yeşildal, “*Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri*”, Milli Folklor, 2018, C.30, S. 119, s. 51.

- Genelde yemek olarak kırmızı et ve pirinç pilavı yapılır (**K2,K3,K5,K10,K11,K12,K23,K45,K46,K78,K82,K92,K94,K99**).
- Ortaya bir sandık koyulur taziye gelen insanlar taziye sahibine yardımcı olmak için o sandığa zarf içinde para koyarlar (**K81,K83,K92,K96**).
- Genellikle taziye gelen insanlar şeker ve çay getirir (**K57,K90,94**).

Değerlendirme

Ölen kişinin malı ve mülkü o kişiye hayra geçsin diye dağıtılır ve arkasından yemek verilir. Verilen bu yemeğe çeşitli yörelerde ölü aşı denilmektedir. Kars yöresinde ise bu işleme hayrat adı verilmektedir. Kars bu hayrat verme işlemi taziyenin birinci günü, üçüncü günü, yedinci günü, kırkinci günü ve elli ikinci günü verilir. Ölen kişi rahat etsin ruhu huzur bulsun diye yapılan bu hayrat ilk zamanlardaki kadar çok olmasa da seneyi devriyesine ve kara bayramına kadar devam eder. Yörede maddi durumu iyi olmayan hayrat vermeye gücü yetmeyen insanların gönlü kırılmasın diye ortaya sandık koyulur ve insanlar hem ölüye hayra geçsin diye hem de taziye sahibine yardımcı olmak amacıyla o sandığın içine para koyarlar. Yine taziye sahibine yardımcı olmak için gelen insanlar şeker, çay ve pirinç getirir.

1.5.3.5. Yas Tutulması

Cenaze işlemlerinden sonra taziye evine insanlar yedi gün boyunca gelmeye devam ederler. Yedi günün sonunda artık insanlar gelmemeye başlar. Kars yöresinde köylerde taziye çadırları yedi günün sonuna kadar kurulu kalır yedi günün sonunda kaldırılır. Taziye evinde kırk gün yas tutulur. İnsanlar televizyonu açmaz, müzik dinlemez düğün ve eğlence yerlerine gitmez. Eski Türklerde de çok yaygın olan yas adetlerinde biri öldüğü zaman onun yasını tutmak için bindiği atın kuyruğunu kesmektir.²⁰⁶ Dede Korkut hikâyelerinde de yas tutmayla ilgili birçok örnek mevcuttur. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanında Beyrek'in öldüğünü zanneden ailesinin yas tutması şu şekildedir; “*Beyreğin babası kaba sarığı kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı oğul oğul diye feryat etti. Ak pürçekli anası boncuk boncuk ağladı, acı tırnak ak yüzüne çaldı, al yanağını yırttı. Pay Püre Bey'in penceresine altın otağına feryat fıgan girdi. Yedi kız kardeşi ak çıkartıp kara giydiler.*”²⁰⁷ Bu şekilde ağıt yakılıp

²⁰⁶ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.199.

²⁰⁷ Muharrem, Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 2019, İstanbul, s.77.

yas tutulma geleneği günümüze kadar aynı şekilde devam eder. Ölen kişinin evde remi varsa üzerine örtü örtülür kırk gün boyunca karalar giyilir. Evde ölen kişinin resminin üzerinin örtülmesi eski Şamanist kültüründen kalma bir inanış olduğuna inanılır. Yine Şamanist inancında o kişinin ruhunun o resminde olduğuna ve aile halkına zarar vereceği inancından dolayı o resmin üzerine örtü örtülür.²⁰⁸ Kars yöresinde derlediğimiz yas tutmayla ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Kırk gün boyunca evde karalar giyilir (K10,K11,K22,K23,K24,K45,K47,K56,K58,K67,K73).
- Kırk gün boyunca televizyon ve radyo gibi aletler açılmaz (K23,K45,K75,K76,K84,K85,K87,K94,K98).
- Bir sene boyunca düğüne ya da herhangi bir eğlenceye gidilmez. Bir sene sonra düğüne akrabalar tarafından götürülür (K7,K10,K11,K13,K16,K67,K88).
- Bazı yörelerde kırk gün boyunca evde yemek pişmez. Kırk Gün boyunca komşular yemek getirir (K34,K35,K61,K93).
- Bazı yörelerde ise sadece Perşembe günü yemek pişirilir. Ölünün ruhunun Perşembe günü geleceğine inanılır (K24).
- Her Cuma günü ölünün ruhu için Yasin okunur (K1,K2,K5,K7,K23,K34,K56,K67,K89,K98).
- Kars'ın bazı yörelerinde pazartesi günü mezar ziyaretleri yapılır. Ölünün pazartesi günü üstünün açık olduğuna ve onları gördüğüne inanılır (K21,K29,K30).
- Bazı yörelerde ise Cuma ve Perşembe günleri mezar ziyaretleri yapılır (K12,K24,K31).

Değerlendirme

Yörede taziye sahipleri ve akrabaları en az bir sene yas tutar. Bunun amacı ölen insana duyulan saygıdan dolayıdır. Evde televizyon, telefon ya da radyo gibi eğlence amaçlı kullanılan araçların açılması hoş karşılanmaz. Düğün yapılmaz, yapılacak düğünler ertelenir. Kars yöresinde genelde Perşembe ve Cuma günleri mezar ziyareti yapılır ancak bazı yerlerde Pazartesi günü yapıldığı görülmektedir.

²⁰⁸ Ünsal Yılmaz, Yeşildal, “*Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri*”, Milli Folklor, 2018, C.30, S. 119, s. 52.

İKİNCİ BÖLÜM

KARS YÖRESİNDE TABİAT UNSURLARI VE HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

2.1. Tabiat Unsurlarıyla İlgili İnanışlar

İslamiyet öncesi Türklerin tabiata dair inançlarının izlerini günümüzde hala birçok yerde görmek mümkündür. Tabiatı kutsal bir varlık olarak görüp, ona çeşitli anlamlar yüklemişler. Eski Türk toplumlarının tabiata ve tabiat unsurlarına bu anlamları yüklemelerinde ki etkenlerin başında Gök Tanrı inancı gelir. Türk destanlarına ve efsanelerine bakıldığında zaman tabiatın ve tabiat unsurlarının kahramanların karşısına her yerde çıktığı ve onlara yardımcı olan canlı bir varlık gibi nitelendirilir. Türkler yaşadıkları coğrafya bakımından birçok din ve kültürün egemenliği altına girmiş bu bakımdan farklı inanışlar edinmiş, dünya görüşleri değişmiş ve tabiata çeşitli anlamlar yüklemişler. Türk kültüründe geçmişten bugüne kadar tabiata ayrı bir önem verilir. Özellikle dağ, taş, su, toprak, gök gibi tabiat unsurları destanlarda ve özellikle de Dede Korkut hikâyelerinde sıkça karşımıza çıktığı görülür. Tabiatın ve tabiat unsurlarının eski Türklerde bu kadar önemli olmasının başlıca etkenlerinde biride Gök Tanrı inancıdır. Eski Türkler her şeyin gökten(ay, güneş yıldız) geldiğine ve göklere saygı duyulması gerektiğine inanmaktadırlar. Onlara göre her şeyin dağ, taş, mağara, su, toprak vb. gibi maddelerin bir ruhunun olduğuna onlara zarar verenlerin başına kötülükler geleceğine inanırlar.²⁰⁹

2.1.1. Su Kültüyle İlgili İnanışlar

Türkler tabiatla koruyucu ruhların yani İyelerin olduğuna inanırlar. Suyu da bir koruyu ruh, bir yaratılış tanrısı olarak görürler. Dolayısıyla suyu kirden arınma ve dünyaya yeniden geliş olarak görüp, yaradılışı simgeleyen kutsal bir varlık olarak nitelendirirler. Hemen bütün toplumlarda hayatın temelini varlığı su sayesinde gerçekleşir. Bütün yaratmalar çoğu zaman onunla başlar onunla biter. Su kimi zaman bolluk ve bereketi simgelerken kimi zaman da felaketi ve tufanı simgeler.²¹⁰ Türk destanlarında ve hikâyelerinde suyun yeri ve ehemmiyeti çok fazladır. Geçmişte ve

²⁰⁹ Ramazan, Işık, *İslam Öncesi Türklerde Tabiatla İlgili İnanışlar*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1994, Kayseri, s.1.

²¹⁰ Adem, Balkaya, *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*, Fenomen Yayınları, 2015, Erzurum, s.168.

günümüzde hala tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlar için su son derece önemli bir maddedir. Hayatın ve yaşamın kaynağı olarak görülen su eski Türk toplumlarının hikâye ve destanlarında da canlı ve yaşayan bir varlık olarak nitelendirilir. Türkler suya diğer tabiat unsurları gibi kutsiyet katmış ve onu kutsal bir varlık olarak görmüşlerdir.²¹¹ Suyun canlı bir varlık olduğu, onunla konuşulduğu ve ondan bir şeyler istendiğinin örneği Dede Korkut Hikâyelerinde açıkça görülür. Kazan Beg'in suyla konuşması şu şekildedir:

*“Çağıl çağıl kayalardan çıkan su
Ağaç gemileri oynatan su
Hasan ile Hüseyin'in hasreti su
Bağ ve bostanın ziyneti su
Ayşe ile Fatma'nın bakışı su
Koç atların gelip içtiği su
Kızıl develerin gelip geçtiği su
Akkoyunların gelip çevresinde yattığı su
Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana
Karabaşım kurban olsun suyum sana”²¹²*

Altayların Yaradılış Mitolojisinde de suyla ilgili şöyle denilir; *“Evvelce ancak su vardı; yer, gök, ay ve güneş yoktu.”²¹³* Her ne kadar bolluk ve bereketin temsilcisi olsa da aynı zamanda yıkım ve felaketin temsilcisidir. Bunu en güzel örneği Tufan Mitleridir. Öz Altaylıların Tufan Efsanesinde rivayete göre *“Yeryüzünün hükümdarı Tengiz (Deniz) Han idi. O zamanda Nama adlı meşhur bir adam vardı. Tanrı Ülgen bu adama dünya tufanı olacağını, insanları ve hayvanları kurtarmak için sınanmış sandal ağacından bir gemi yapmasını istedi. Nama'nın Soozunuul, Saruul ve Balıksa adlı üç oğlu vardı. Bunlara dağ tepesinde gemi yapmasını emir etti. Nama Ülgen'in emrettiği gibi insanları ve hayvanları gemiye aldı. Nama'nın gözleri iyi görmezdi. Gemidekilere sordu: “bir şeyler görüyor musunuz”?-“ Yeryüzünü sis kaplamış, müthiş karanlık*

²¹¹ Ramazan, Işık, *İslam Öncesi Türklerde Tabiatla İlgili İnanışlar*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1994, Kayseri, s.138.

²¹² Muharrem, Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 2019, İstanbul, s.45.

²¹³ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.14.

*basmış” dediler. O zaman yerin altından, ırmaklardan, denizlerden karalara sular fışkırmaya başladı, gökten de yağmur yağıyordu. Gemi Yüzmeye başladı. Gök ve sudan başka bir şey görünmüyordu.”*²¹⁴ Halk inanışlarında da bu efsaneler ve hikâyeler çerçevesinde suyla ilgili birçok metafor ortaya çıkmıştır. Suyun hem yaşamı hem de yıkımı temsil etmesi halk inanışlarında da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Kars yöresindeki halk inanışlarında da hemen her yerde suyla ilgili birçok uygulama yapılır. Yukarıda doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönmlerinde yapılan uygulamalarda da su her alanda kullanılır. Su geçiş dönmlerinde kismet açmak, yeni doğan bebeği kırlamak ve ölen kimseyi yıkayıp kefenlemek gibi birçok yerde kullanılan ve kutsallaştırılan bir tabiat unsurudur. Kars yöresinde şifalı olarak bilinen ve insanların kutsal saydığı belli başlı sular vardır.

Bunlar şu şekildedir:

2.1.1.1. Veyis’in Gözesi

Ani Köyünde bulunan Veyis’in Gözesi adlı bu gözenin şifalı olduğuna ve mucizevi olduğuna inanılır.

Rivayete göre Ani Köyü çok kurak ve susuz bir yermiş. Orada yaşayan insanlar suya çok muhtaçmış. Bu köyde Veyis Lele adında biri yaşarmış. Bu şahıs bölgede silah atıcılığında çok usta bir insanmış. Bir gün yine atış yaparken mermisinin nereye düştüğüne bakmaya gitmiş. Mermisini ararken bir kayanın içerisinden incecik bir su çıktığını görmüş. Eline bir taş alarak orayı biraz eşelemeye başlamış ve mermi çekirdeğinin onun içerisinden düştüğünü görmüş. Bunun Allah’ın bir mucizesi olduğunu ve benim sayemde insanlara kavuşturduğunu düşünmüş ve o çıkan suya çeşme yaptırmış ve Veyisin Gözesi adını vermiş (K18).

2.1.1.2. Güllüca

Kars yöresinde Söğütlü Köyünde bulunan Güllüca çok eski zamanlarda yerin altından çıkan şifalı bir su olduğuna inanılır. Etrafında türlü türlü çiçekler ve güller yetiştiği için ismine Güllüca denilir. Çok şiddetli kuraklıklarda bile Güllüca’nın etrafından çiçekleri eksik olmaz her zaman güllü ve yeşil olduğuna inanılır. Üzerine kimin koyduğu bilinmeyen bir taş vardır. İnsanlar bu taşın altından geçip Güllüca’nın suyundan içer. Çocuğu olmayanların çocuğu olduğuna, dermansız dertleri olanların şifa bulduğuna inanılır. Kışın öksüren, çok şiddeti hasta olan insanlara bu suyun buzu

²¹⁴ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.23.

yedirilir ve o suda banyo yaptırılır. Kutsal ve şifalı bir yer olduğu için ona zarar verenlerin başlarına kötülük geleceğine inanılır.

2.1.1.3. Şifalı Çermik

Kars'ın Ani Köyünde bulunan ve hastalıklara iyi geldiğine inanılan Şifalı Çermik eski dönemlerden bugüne kadar peri kızlarının yaşadığı yer olduğuna inanılır.

Rivayete göre köyde yaşayan ve çok hasta olan birisi peri kızlarının yıkandığı bu çermiği görür. Peri kızlarından birinin kıyafetini alır ve “beni iyileştirmesenz kıyafetlerinizi vermem” der. Peri kızları da “bu suda yıkanırsan hiçbir derdin kalmaz” der ve kaybolup giderler. Suyu girip içerisinde birkaç saat kaldıktan sonra gerçekten iyileştiğini gören köylü kıyafetlerini giyip köye gider. Köydeki herkese bu çermikten ve şifalı olduğundan bahseder o günden sonra bütün köy halkı oranın şifalı olduğuna inanır (K18).

Vücudunda yara izleri olan ya da çok ateşlenip hayaller gören kimseleri bu çermiğe götürürler ve orada birkaç saat suyun içerisinde bırakılır. O çermiğin onları iyileştireceğine inanılır. Depremden zarar gören çermik kayaların altında kalmış ve kullanılmaz hale gelmiştir.

2.1.1.4. Şaho'nun Çayırı

Ani yöresinde bulunan Şaho'nun Çayırı adlı bu suyun hikâyesi rivayete göre şöyledir:

Şaho Mağazbert Köyünde(Üç Bölük Köyü) kendi halinde yaşayan bir gözü de görmeyen fakir bir insandır. Bu köyde Karabeg adında güçlü insanlara eziyet eden bir de bey vardır. Bu bey kendine bir kale yaptırmak ister ve halkına eziyet ederek bu kaleyi yaptırmaya başlar. Köyde yaşayan herkesi bu kalenin yapımı için zorlar ve köydeki herkes çaresizce kale yapımında çalışmaya başlar. Aralarından sadece Şaho çalışmaz. Şaho'nun çalışmadığını duyan Karabeg buna sinirlenir ve bunu öldürmek için huzuruna çağırır. Şaho'yu gören Karabeg, onu öldürmekten vaz geçip nasılsa çok zayıf ve bir gözü görmüyor, açlığa ve susuzluğa da fazla dayanamaz hemen ölür diye onu Ani'ya sürgüne gönderir. Yurdundan ve yuvasından sürgüne gönderilen Şaho, Ani'ya gelir. Kupkuru bir çöl, ne su var ne de dikili tek bir ağaç. Açlıktan ve susuzluktan öleceğini anlayan Şaho, elleriyle yeri kazmaya başlar. Kazdıkça yerin nemlendiğini görüp daha hızlı kazmaya başlar. Derin bir kuyu kazdıktan sonra o kuyudan su çıktığını görür. Daha sonra o kuyudan çıkan suyla etrafını yeşertip verimli çayırlar, verimli araziler yapar. Kendine de çamurdan bir kilise yapıp içinde yaşamaya başlar. Gel zaman git zaman Ani'da çok şiddetli bir deprem meydana gelir, Şaho'nun kilisesi ve kuyusu yerle bir olur. Karabeg bu depremin nerede olduğunu merak edip askerleriyle oraya gider. Verimli toprakları, yeşil çayırları görüp şaşkına döner. Bu çayırların ortasındaki yıkık kiliseyi fark edip içerisine girer ve Şaho'nun cansız bedeninin

orada olduğu görür. Yıllar geçmiş olmasına rağmen Şaho'nun hayatta kalmasına ve buraları böyle yeşertmesine şaşırır. Yıkılan su kuyusunu yaptırıp adına Kır Şaho'nun Çayırı der. Daha sonra tekrar bir deprem olur ve kuyu yerle bir olup gider (K18).

Kır Şaho'nun Çayırı bolluk ve bereketi simgelediği için kutsal bir yer olarak görülür. O sudan içenlerin Tıpkı Şaho'nun toprağı kazıp şans eseri suyu bulduğu gibi onların da şanslı olacağına, dilek dileyip o sudan içenlerin dileklerinin kabul olacağına, o suyla banyo yapanların hastalıklarından kurtulacağına inanılır.

2.1.1.5. Cırcırık

Kars yöresinde kutsal bir yer olarak görülen Cırcırık yüksek kayaların arasından akıp bir taştan süzülerek damla damla oluşmuş bir göldür. Çok temiz ve berrak olan bu suya yöre insanı ayrı bir önem verir. Damla damla suya düşerken çıkardığı sestten dolayı Cırcırık denilmiştir. Vaktiyle bu bölgede askerlik yapmaya gelen bir genç eğilip Cırcırık'ten su içerken göle düşmüş ve gölün içinde buluna sivri bir taşa kafasını çarpıp orada şehit olmuştur. Yöre insanı onu memleketine göndermemiş ve ona Cırcırık'in yanında bir mezarlık yapmışlardır. Cırcırıkten eğilip her su içildiğinde o şehide dua okunur ve mezarı Cırcırık'ten çıkarılan suyla ıslatılır. O şehidin onları gördüğüne ve onlar için dua ettiğine inanılır (K7).

Değerlendirme

Kars yöresinde tespit edilen su ile ilgili inanışların temelinde suyun sahiplenici olduğu yahut içinde olağanüstü güçlerin bulunduğunu içeren görüşler bulundurmaktadır. Bu inanışlar eski Türk inanışlarındaki su iyesinin bizzat kendisidir. Eski Türklerde olduğu gibi Kars yöresinde de suya büyük bir saygı ve önem gösterilir. Yukarıda anlatılan su kültürüyle ilgili inanışların temelinde suyun iyileştirici, temizleyici özelliklerinin olduğu doğurganlığı simgelediği görülmektedir.

2.1.2. Ateş Kültüyle İlgili İnanışlar.

İnsanoğlunun olduğu her yerde birtakım kültlerin ortaya çıkması doğal bir oluşumdur. Ortaya çıkan bu kültler insanoğlunun inanç sisteminde de birtakım yerler edinmiştir. Ateşte bu kültlerden biridir. İnsanlığın inanç sisteminin her alanında ateş kültürünü görmek mümkündür. Ateş, hayatın temelini oluşturan ve insanlık için vaz geçilmez bir tabiat iyesidir. Bu bakımdan insanlar ateşe saygı gösterip, ona kutsiyet

katmışlardır.²¹⁵ Ateşin kim tarafından bulunduğu ya da kim tarafından icat edildiği bilinmemektedir. Verbitski tarafından ortaya çıkarılan Altay efsanesine göre “ *İlk insanlar meyve ve otlarla beslendiği için ateşe ihtiyaçları yoktu. Tanrı onlara et yemelerini emir ettiğinde ateşe ihtiyaç hâsıl olundu. Ülgen gökten biri kara, biri ak iki taş getirdi. Kuru otları avucunda ezerek bir taşın üzerine koydu ve diğeriyle vurdu, otlar ateş aldı. Ülgen böylece ilk defa insanlara ateş yakmasını öğretip ‘bu ateş atamın kudretinden taşla düşmüş ateştir’ dedi.*”²¹⁶ Türkler, ateşi kötülüklerden koruyucu ve temizleyici bir ruh olarak görüp ona saygı gösterirler. Ateşin kutsal bir varlık olduğuna, ona saygısızlık yapıldığı zaman cezalandırılacaklarına inanılır.²¹⁷ Ateşin kutsal sayılmasının bir nedeni de ışığın kutsal olmasıdır. Ateş, bir şeylerin yanması sonucunda meydana gelir ve etrafına ışık saçar. Dolayısıyla karanlıklar aydınlanır, kötülüklerden ve kötü ruhlardan korunacağına inanılır. Birçok dinde uygulanan mum yakma ritüeli de ateşin kutsiyetiyle ilgilidir.²¹⁸ Şamanistlerin inançlarına göre ateş her şeyi temizler ve kötü ruhları kovar. Başkurtlar ve Kazaklar yağlı bir paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde “alas, alas” diye dolaştırırlar buna “alaslama” denir. Bu işlem hastanın üzerinde ki kötü ruhları kovmak amacıyla yapılır böylece hastanın iyileşeceğine inanılırdı.²¹⁹ Eski Kazak Türklerinde ışığın ve dumanın yaratmada esas öğeler olduğuna inanılır. Duman ve ışık doğrudan ateşle ilgilidir. Kazak Türklerinin yaratılış efsanelerinde duman ve ışık ile ilgili şöyle denilmektedir: Tüm dünya karanlık bir dumanla kaplanmıştı. Sonra gök ve yer büyüyerek aralarından Güneş ve Ay doğdu. Karanlık ve aydınlık bir birinden ayrıldı.²²⁰ Anadolu’nun birçok yerinde de ateş kültürüyle ilgili inanışlar mevcuttur. Tosya yöresinde ateşe tırnak atıldığı zaman uğursuzluk olacağına inanılır.²²¹ Kars yöresinde ateş kültürüyle ilgili inanışlar şu şekildedir:

²¹⁵ Bahaeddin, Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, c.II, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1995, Ankara, s.495.

²¹⁶ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.67.

²¹⁷ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabel yayınları, Ankara, 2006, s.87.

²¹⁸ Hasan, Maraşlıoğlu, *Geleneksel Türk Dini İnanışlarında Ateş Kültü*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018, s.10.

²¹⁹ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.69.

²²⁰ Hasan, Maraşlıoğlu, *Geleneksel Türk Dini İnanışlarında Ateş Kültü*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018, s.12.

²²¹ Tuğba, Karabüber, *Tosya Halk İnanışları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, 2017, s.158.

- Kesilen saçlar ateşe atılmaz, uğursuzluk olacağına inanılır **(K23,K35,K68,K75,K79).**
- Ateşin üzerine idrar yapmanın uğursuzluk olduğuna ve cinlerin o kişiye musallat olacağına inanılır **(K19,K22).**
- Ateşe kaynar su dökülmez, döken kişinin aklını yitireceğine inanılır **(K1,K2,K41,K42,K50,K51,K62,K64,K98,K100).**
- Kesilen tırnaklar ateşe atılmaz, uğursuzluk olacağına inanılır **(K4,K7,K8,K10,K11,K22,K24,K35,K36,67).**
- Taşan süt ateşe döküldüğü zaman ineğin memesinin yandığına inanılır **(K25,K41,K56,68).**
- Gece vakti evden eve ateş verilmez, uğursuzluk olduğuna inanılır **(K11).**
- Ocağın külü ulu orta yere dökülmez, evin bereketinin kaçacağına inanılır **(K85,K87).**
- Nazardan korunmak için ateşe tuz atılır **(K35,K36).**
- Ateşe soğan ve sarımsak kabuğu atılmaz. Bunların cinlerin parası olduğuna inanılır **(K1,K2,K3,K5,K7).**

Değerlendirme

Yörede derlenen inanışlar neticesinde eski Türk inanç sistemindeki ateş kültünün hala devam ettiği görülmektedir. Özellikle bazı inanışlarda ateş kültünün İslami inançlarla kaynaşıp bütünleştiğini görmek mümkündür. Eski Türk inançlarında ateş iyesine saygısızlık edilmez, aksine saygılarını sunmak için birtakım ritüeller uygulanır, adaklar yapılır, saçlar düzenlenir. Evin koruyucu iyesi olduğuna inanılır. İslamiyet'in kabulünden sonra ateş kültü tamamen ortadan kalkmamış şekil değiştirerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Bununla beraber ateşe saygı göstermek de İslamileşmiştir. Yukarıda anlatılan inanışlarda olduğu gibi ateşe idrar yapmak günah olarak görülmüştür.

2.1.3. Dağ Kültüyle İlgili İnanışlar.

Tabiat unsurları etrafında oluşan halk inanışları, geçmişten bugüne kadar belli başlı inanç ve geleneklerini günümüze kadar devam ettirmiştir. Doğaya ait olan bu unsurlar en ilkel zamanlarda bile insanlar için korunaklı ve faydalı birer yer olurlar. Barınmak ve korunmak için dağları, yemek ve su ihtiyaçlarını karşılamak içinse doğada

yetişen unsurlardan faydalanan insanoğlu zamanla tabiatı, onları koruyup kollayan kutsal bir yer olarak görmeye başlarlar. Bu tabiat unsurları arasında dağ kültürüyle ilgili birçok inanış mevcuttur. Dağ, Türk mitolojisinde ve destanlarında heybetli, koruyucu ve kahramana her zaman yardımcı bir güç olarak görülür. Dağlar farklı kültürlerde dünyanın merkezi ve dünyayı dengede tutan yegâne varlık olarak nitelendirilir. Bütün toplumların mitolojilerinde ve destanlarında kendisine her zaman ihtiyaç duyulan ve mukaddes bir güç olarak görünen dağlar Türk destanlarında ve mitolojisinde de sıkça kullanılan bir tabiat unsurudur. Dağın heybetli ve güçlü duruşu, gökyüzüne en yakın oluşu ve dolayısıyla da tanrıya en yakın kimi zamanda tanrının ta kendisi olarak görülür.²²² Eski Türk inanç ve geleneklerinde dağlar Tanrı'ya kurban kesmek ya da Tanrı'ya ulaşmak için kullanılan birer vasıta olarak görülür. Dağlar birçok kültürde ululuğu ve yüceliğiyle destanlarda ve efsanelerde kendine yer edinir. Altay efsanesinde dünyayı yaratırken Ülgen “ay güneş dokunan altın dağ” üzerinde oturdu. Bu dağ gökle yer arasında idi. Yere o kadar yakındı ki ancak bir adam boyu aralık bulunuyordu.²²³ Türkler arasında göğün direği kabul edilen Demir Dağ'ın yedi katı olduğuna inanılır.²²⁴ Ergenekon Destanında da sıkıştıkları dağda çoğalan halk özgürlüklerine kavuşmak için büyük bir ateş yakıp dağı eritmişlerdir.²²⁵ Konya'nın Selçuklu ilçesinde yatırıların ve türbelerin dağların eteklerinde ya da yüksek yerlerde olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak da Türklerde ki Gök Tanrı inancıyla ilgili olan dağ kültürüdür. Ölen kişinin Tanrı'ya daha yakın olacağına inanılır.²²⁶ Kars yöresinde de dağ kültürüyle ilgili birçok inanış bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olanı Sarıkamış'ta bulunan Allahuekber Dağları'nın efsanesidir. Sarıkamış'ta yaşayan bir kaynak kişi bu efsaneyi şöyle aktarır:

Vaktin birinde Sarıkamış'ta yaşayan bir çoban varmış bu çoban padişahın hayvanlarını dağlarda bayırlarda otlatırmış. Bu padişahın güzel mi güzel bir kızı varmış. Çoban bu kızı görür görmez âşık olmuş. Kız da ona âşık olmuş. Padişah kızının ve çobanın bir birine âşık olduğunu öğrenince ikisinin de ölümüne karar vermiş. Çoban da kızı dağa kaçırılmış, lakin padişahın adamları onları yakalamış. Önce padişahın kızını daha sonra da çobanı

²²² Adem, Balkaya, *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*, Fenomen Yayınları, 2015, Erzurum, s.160-163.

²²³ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.19.

²²⁴ Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.53.

²²⁵ Bahaeddin, Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi c.I, 2010, Ankara, s.63.

²²⁶ Betül, Arıcı, *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2018, s.97.

öldürmüşler. Çoban ölmeden önce ağzından Allahuekber lafı çıkmış ve oracıkta ölmüş. O zamandan beri bu dağların ismi Allahuekber olarak kalmış (K88).

Sarıkamış'ta bulunan Allahuekber dağlarıyla ilgili başka bir efsaneyi başka bir kaynak kişi şu şekilde aktarmıştır:

Nuh peygamber döneminde büyük bir tufan olur. Bunun üzerine Nuh peygamber bir gemi yaptırıp içerisine insanları ve hayvanları alır. Gemi Sarıkamış'tan geçerken bu heybetli dağlara çarpar Allahuekber sesi çıkar. O günden bugüne bu dağlara Allahuekber dağları denir (K86)

Kars İlinin Arazoğlu köyünde dağ kültürüyle ilgili olan inanışları bir kaynak kişi şöyle aktarmaktadır:

Bizim burada Elegez (Elagöz)denen heybetli bir dağ vardır. Savaş zamanı o dağda bir grup genç askeri Ermeniler yakarak şehit etmişler. O gün bugündür o dağda geceleri bir mum ışığı yanar ve bir kadının ağlama sesi gelir (K2).

Değerlendirme

Eski Türk inanç ve geleneklerinde Dağ kültürüne sıkça rastlanılmaktadır. Yörede de dağ kültürüne duyulan inancın temelinde dağların büyük ve gökyüzüne yakın olmasının dolayı Tanrıya en yakın olan tabiat unsuru olması yatmaktadır. Dolayısıyla da kutsal olarak görülmektedir. Yörede yüksek dağların tepesinde yanan ışıkların olması inancı atalar kültürüyle doğrudan ilişkilendirilebilir.

2.1.4. Toprak Kültüyle İlgili İnanışlar.

İnsanoğlu yaratılışından bu yana hayatı anlamak için ona bir takım anlamlar yükler. Bu anlamlar yaratılışından itibaren çoğunlukla yerle ilgilidir. Hayatın ve hatta yaratımın temelinde de toprak iyesinin olduğuna inanılır. Toprağın canlı bir varlık olduğuna, bereketin ve Tanrının insanoğluna bahşetmiş olduğu kutsal bir varoluştur.²²⁷ Eski Türklerde şüphesiz Gök tanrı inancından dolayı göğe verilen kutsiyet çok fazlaydı. Ancak göğün altındaki yağız yerin de uçsuz bucaksız olduğu bir gerçektir. Gök ve yer bu iki kutsal varlığın sonsuzlukları gelip insanoğlunda birleşir.²²⁸ Göktürk yazıtlarında da yer ile ilgili şöyle denilir: “Üste mavi gök, altta yağız yer kılındıkta ikisi arasında

²²⁷ Adem, Balkaya, *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*, Fenomen Yayınları, 2015, Erzurum, s.174.

²²⁸ Ramazan, Işık, *İslam Öncesi Türklerde Tabiatla İlgili İnanışlar*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1994, Kayseri, s.129.

insanoğlu kılınmış...”²²⁹ Yani üste mavi gök, altta yağız yer yaratıldığında ikisi arasında insanoğlu yaratılmış denilmektedir. Toprak, insanoğlunun geçmişten bugüne kadar geçimini sağlayan ve göçebe hayattan yerleşik hayata geçmesinde önemli bir rol oynayan tabiat unsurudur. Neredeyse bütün toplumların kültüründe iki çiftten dişil olanı yer, eril olanı göktür. Bu iki kişinin birleşmesinden diğer varlıklar meydana gelir. Toprak yani yer iyesi doğurganlığı ve üremeyi yani dişil varlığı temsil eder.²³⁰ Bu yüzden toprak; bize nimetler veren, bizi koruyup kollayan bir anne olarak görülür ve bu bakımdan Toprak Ana olarak nitelendirilir. Eski Türklerde Yir İyesinin varlığından bahsedilmektedir. Bunun toprağın ve yerin sahibi ve koruyucusu olduğuna inanılır.²³¹ Toprağa duyulan saygının altında yatan sebeplerden biride hemen bütün kültürlerin inançlarında ilk insanın yaratımının topraktan olduğu inancı gelir. Toprağın kutsal olarak görülmesinin temelinde Tanrısallığı ve varlığın asli parçası olarak kabul edilmesi olduğuna inanılır. Toprağın temiz olması ve bu bakımdan Tanrıya ulaşmak için toprağa gömülme âdeti yine toprağın kutsal bir varlık olduğunu göstermektedir.²³² Altay Türklerinin yaradılış efsanelerine göre yeryüzü Tanrı Kудay’ın buyruğu üzerine yaratılmıştır.²³³ *Tanrı kişiye suya dal oradan toprak çıkar demiş. Kişi suya dalmış ve bir elinde toprağı çıkarıp Tanrıya vermiş ve bir kısmını da ağzında tutmuş. Tanrı bu toprağı saçmış ve yer oluşmuş. Kişinin ağzındaki toprakta büyümeye başlamış Tanrı kus demiş oda kusmuş ve küçük küçük tepeler oluşmuş.*²³⁴ Toprağın yani yer iyesinin bütün kültürlerde ve dolayısıyla da o kültürlerin inanışlarında kendine yer edinmesinin başında ona verilen kutsiyet gelir. Anadolu’nun birçok yöresinde toprakla ilgili inanışlar bulunur. Pozantı yöresinde nazarının değdiği düşünülen kişinin bastığı yerden bir tutum toprak alınıp suda kaynatılıp içilir. Böylece o kişinin nazarının geçeceğine inanılır.²³⁵ Toprağın halk hekimliğinde de önemi fazlasıyla mevcuttur. Toprağın kutsallığı ve bereketi insanlar tarafından hastalara kullanılırsa onların iyileşeceği yönünde inanışlar ortaya çıkarır. Pülümür yöresinde köstebeklerin ilk yuvalarından çıkarılan toprak

²²⁹ Muharrem, Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 2019, İstanbul, s41.

²³⁰ Adem, Balkaya, *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*, Fenomen Yayınları, 2015, Erzurum, s.173.

²³¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.68.

²³² Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s.299.

²³³ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.13.

²³⁴ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.14.

²³⁵ Gerek, H. Gülben, *Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, 2012, Adana, s.212.

hayvanların memelerine sürülerek onların şişkinliğini alacağına inanılır. Yine aynı yörede saksağanın yuvasındaki toprak ise diğer bazı şişkinliklerin giderilmesini sağladığına inanılır.²³⁶ Kars yöresinde de toprak kültüyle ilgili inanışlar şu şekildedir.

- Toprağa mahsul ekileceği zaman bereketli olsun diye Kurban Bayramında kesilen hayvanın kemikleri toprağa atılır **(K7,K10,K11,K24)**.
- Yaylalardan ya da hiç ayak basılmamış yerlerden çıkarılan toprak ineklerin memelerine sürülür. İneğin memesinin şişini alacağına ve sütünün bollaşacağına inanılır **(K2,K5,K32,K33)**.
- Kaybolan eşyaların yerin yani toprağın sakladığına inanılır **(K79)**.
- Toprağa kaynar su dökülmez uğursuzluk olacağına inanılır **(K2,K5,K7,K10,K11,K22,K34,K35,K55,K58,K72,K79,K83)**.
- Ziyaret yerlerinden bir avuç toprak alınır evin bahçesine saçılır uğurlu ve bereketli olacağına inanılır **(K45,K56,K59,K68,K84)**.
- Toprak ve yumurta karıştırılarak bir ilaç hazırlanır kırıkları bağlamada bu ilaç kullanılır **(K17,K18,K19)**.

Değerlendirme

Toprak insanoğlunun geçmişten bu zamana kadar değerli ve kutsal gördüğü bir tabiat unsurudur. Öyle ki toprağın yaşayan bir varlık olduğuna inanmışlardır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlar ise toprağa ayrı bir önem verip ona ayrı bir kutsiyet yüklemişlerdir. İnsanoğlunun topraktan geldiğine ve yine toprağa gideceğine olan inancı da yine toprağa katılan kutsal bir anlamdır. Öyle ki yukarıda derlenen toprak iyisiyle ilgili bazı büyüsel ve halk hekimliği ritüellerinin olduğu görülmüştür. Ekin zamanı toprağa kurban bayramında kesilen hayvanların kemiklerinin atılması toprak iyesine sunulan bir saçı olarak değerlendirilir. Öte yandan ayak değmemiş yerlerden çıkarılan toprağın inek memesine iyi gelmesi de yine halk hekimliğinin bir neticesidir. Bunun temelinde yatan sebep ise toprak iyesinin iyileştirici ve bereketli özelliklerinin olması inancıdır.

²³⁶ Nurcan, Dikme, *Pülümür ve Çevresindeki Halk İnanışları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s.112.

2.1.5. Ağaç Kültüyle İlgili İnanışlar.

Türk kültürün de ve mitolojisinde ağaç kültürünün önemi çok fazladır. Ağaç özellikle de kayın ağacı doğumu, yaşamı ve yaradılışı simgeler. Yakutlarda çocuğu olmayan kadınlar mukaddes gördükleri bir ağacın altına ak boz at derisi serip dua ettikleri görülür. Bu dua ve yalvarmadan sonra çocuğu olan kadınların ağaç ruhları sayesinde hamile kaldığına inanılır.²³⁷ Şamanist mitolojide Kayın ağacı tanrı Ülgen ve Umay ile beraber yaratılmış kutsal bir varlık olarak değerlendirilir. Yaradılış Mitolojisinde ağaç ile ilgili şöyle denilmektedir; “*Dalsız, budaksız bir ağaç bitmişti. Bu ağacı Tanrı gördü ve “dalları olmayan ağaca bakmak hoş bir şey değil; buna dokuz tane dal bitsin!” dedi. Ağaçta dokuz dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: “dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun!”*”²³⁸ Dünya Ağacı ya da Hayat Ağacını Tanrının yeryüzündeki simgesi olarak gören eski Türk boyları ondan hastalıklara şifa, çocuğu olmayanlara bir evlat, sıkıntı ve zorluk çeken insanlara yardım etmesi gibi kutsi görevler yüklenilir. Dolayısıyla ağacı bir kutsal varlık olarak değerlendirip ona inanırlar. Eski Türk inanışlarında ağaçtan türeme ağaçtan var olma gibi mitolojik unsurlar çok fazladır. Oğuz Kağan destanında ağaçtan türemenin en net örneği bulunur. “*Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde bir göl ortasında bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı. Yalnız oturuyordu çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi, saç ırmak gibi dalgalı idi. Dişi inci gibiydi öyle güzeldi ki eğer yeryüzünün halkı onu görse eyvah ölüyoruz der. Ve tatlı süt acı kımız olurdu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti, yüreğine ateş düştü onu sevdi aldı.*”²³⁹ Oğuz Kağandan alınan bu örnekte ağaç kavuğundan bir kızın türediği anlaşılır ve dolayısıyla da ağaçtan türemenin günümüz inançlarına kadar geldiği görülür. Çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes ve heybetli bir ağacın dibinde ak boz at derisi üzerinde yerin ve göğün sahibi olana yalvarıp yakarırlar. Bu yalvarma ve yakarmadan sonra çocuğu olan kadınlar bunun ağaç ruhlarından verildiğine inanırlar.²⁴⁰ Kars yöresinde de ağaçlarla ilgili birçok inanış mevcuttur. Ağacın Tanrıyla doğrudan inancının olduğu düşüncesi Anadolu’nun birçok kesiminde Ağaçlara bağlanan çaputlardan anlaşılır. Ağaçlara dilek dilemek amacıyla

²³⁷ İbrahim, Taşpınar, *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006.

²³⁸ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.169.

²³⁹ Yaşar, Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 177.

²⁴⁰ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.170.

bağlanan çaputların aslında ağaçtan değil Tanrıdan isterler, ağaç burada Tanrının simgesi görevini üstlenir. Kars yöresinde ağaç kültürüyle ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Kutsal gördükleri ağaca bez bağlayıp dilek dilerler **(K32,K43,K45,K56,K57,K67,K68,K70,K72,K77,K78,K80,K90,K91)**.
- Sünnet olan çocukların yaraları tez kabuk bağlasın diye ağacın kökünden toprak alınıp yaraya sürülür. Bu işlemi yaparak yaranın çabuk iyileşeceğine inanılır **(K2,K5,K17,K18,K19)**.
- Ağaç köklerine mum yakılıp dilek dilenir **(K56,K57)**.
- Kutsal saydıkları ağaçların toprağından bir parça yenilir. Bu işlemi yapanların şanslı olacağına inanılır **(K4,K13,K12,K14,K34)**.
- Çocuğu olmayan kadınlar ceviz ağacının yapraklarını kaynatıp içtikleri zaman çocuklarının olacağına inanılır **(K22)**.

Değerlendirme

Yörede ağaçlara büyük saygı gösterildiği görülmektedir. Ağaçlara bez bağlama ritüeli Göktanrı inancıyla ilgili olup ağaç iyesine bir kansasız kurban sunma olarak görülür. Aynı zaman da sünnet olan çocukların ya da göbek bağı yeni kesilmiş çocukların yaraları çabuk kabuk bağlasın diye ağaç kavuğunun tozu koyulur bu işlemi yapmalarında ki amaç ağacın iyileştirme gücünün olduğuna inanmalarıdır. Ağaçların dibinde mum yakmak yine atalar kültürüyle uyusmakta ve eski Türk inançlarıyla bağdaşmaktadır.

2.1.6. Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar

Geçmişten bugüne kadar gökyüzünde meydana gelen astronomik olayları toplumlar kendi inançlarına göre yorumlamıştır. Doğanın kendi kurallarına göre meydana gelen yağmur yağması, yıldız kayması, güneş ve ay tutulması, gök kuşağının çıkması, depremlerin ve doğal felaketler gibi olayları insanlar farklı zamanlarda kendi düşünce sistemlerine göre değerlendirmişlerdir. Geçmişten edindiği ve atalarından kalan bilgilerle insanoğlu tabiat ve tabiat unsurlarıyla ilgili tahminlerde bulunmaya, hangi tabiat olayının hangi olaydan sonra geleceğini söylemeye başlamışlardır. Anadolu'nun birçok yerinde tabiat unsurları ve gök cisimleriyle ilgili birçok inanış mevcuttur. Eski Türk topluluklarının kültürlerinde de bu gök olaylarıyla ilgili çeşitli inanışlar mevcuttur. Yakutlara göre güneş ve ay iki kardeştir. Her ikisi de tanrıdır. Güçlü kahramanların ay

ve güneşten meydana geldiğine inanılır.²⁴¹ Dadalı Türkmenlerinde güneşten sonra, kuşların yuvaya dönüş vakti geçtikten sonra defin yapılmaz, ertesi gün defin yapılır inancı vardır.²⁴² Urenha, Kazak ve Kırgız kadınları ilkbaharda ilk şimşek çaktığı ve gök gürlediği gün çadır çevresinde süt, ayran, kımız dolu kapları gezdirir saçı yaparlar. Müslüman Türklerden Başkurt kadınları ise bu gök olaylarında beyaz renkli içeceklerin üzerini örterler. Süte ve ayrana yıldırım düşeceğine inanırlar.²⁴³ Samsun yöresinde gök kuşağının altından geçenlerinin ömrünün uzun olacağı inancı vardır.²⁴⁴ Derinkuyu yöresinde dolunay çıktığı zaman uğursuzluk olacağına, işlerin kötü gidileceğine inanmışlardır.²⁴⁵

Kars yöresinde gök cisimleriyle ilgili inanışları bir kaynak kişi şöyle aktarır:

Bizim burada sabah güneşi çıkmadan önce çok parlak ve çok kızıl bir ışık gökyüzüne yayılır biz ona Ülker Yıldızı deriz. Ülker Yıldızı'nın nazarı çok olur. Sabah kim o yıldızı görse ya hasta olur ya da ölür. Bizim çoban koyunlarımızı yayladan köye getirdiği zaman bu ışığa maruz kalmış hem çoban hem de koyunlar çok kötü bir hastalığa yakalandı. Çoban bu hastalıktan kurtuldu ama koyunların yarısı öldü (K58).

Kars yöresindeki gök cisimleriyle ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Gökkuşağının altından kim geçerse onun cinsiyet değiştireceğine inanılır. Kadın geçerse erkek, erkek geçerse kadın olacağına inanılır **(K24,K58,K59, K77,K83,K84,K85,K96,K98)**.
- Gökyüzünde herkesin bir yıldızı olduğuna inanılır. Yıldız kaydıği zaman o kişinin öldüğüne inanılır **(K24)**.
- Gökkuşağının altından geçenlerin kel olacağına inanılır **(K2,K3,K4,K5, K6,K7,K24,K25,K32,K34,K69)**.
- Yıldırım çarpanları toprağın içinde bir gün bekletirler. Toprağın o kişiyi iyileştireceğine inanılır **(K19,K24,K58)**.

²⁴¹ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.30.

²⁴² Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.41

²⁴³ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.30.

²⁴⁴ Bekir, Şişman, *“İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”*, Türk Kültürü Dergisi, 1996, S.401, s. 563-574.

²⁴⁵ Turgay, Kabak, *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2011, s.86.

- Çok şiddetli dolu yağdı zaman gökyüzüne Kur'an- ı Kerim gösterilir böylece dolunun duracağına inanılır **(K4,K7,K10,K11)**.
- Güneş tutulmasında depremlerin olacağına inanılır **(K88,K89,K90)**.
- Ay tutulmasında dünyanın sonunun geleceğine inanılır **(K24)**.
- Gökkuşağının çıktığı yerde hazine olacağına inanılır **(K77,K98)**.
- Yıldız kayarken dilek tutulur böylece dileklerinin kabul olacağına inanılır **(K1,K2,K3,K14,K15,K25,K26,K32,K33,K34,KK75,K88,K92,K94)**.
- Bulutların melekler tarafından at gibi binildiğine inanılır **(K24)**.
- Güneş batarken uyuyanların başına uğursuzluk geleceğine inanılır. Uyuyan insanlar uyandırılır **(K2,K3,K24,K25,K32,K33,K34,K35)**.
- Güneş batarken etraf çok kızıl olursa ertesi gün çok sıcak olacağına inanılır **(K12,K13,K14,K15,K16,K17,K18,K19,K20,K21,K24,K43,K47,K48,K49,K54,K55,K56,K57,K58)**.
- Güneşin ilk ışıklarının uğurlu olduğuna inanılır **(K100)**.
- Ayın şeklinden ve renginden hangi mevsimde oldukları tahmin edilir **(K59)**.
- Ay tutulmasında tencerenin altına kaşıkla vurulur, ses çıkarılır **(K67,K79,K83)**.
- Gökkuşağının altından geçenlerin dileklerinin kabul olacağına inanılır **(K33,K45,K46,K56,K77)**.
- Güneş tutulmasında göğe ateş edilir **(K54,K80)**.

Değerlendirme

Gök cisimleriyle ilgili derlenen inanışların temelinde insanların deneyimler sonucu edindiği bilgiler yatmaktadır. Bunun yanı sıra hava olaylarını etkileyebilmek için de birtakım İslami uygulamalar yaptıkları görülmektedir. Örneğin çok şiddetli yağmur ve dolu yağdığı zaman gök yüzüne Kur'an gösterilir bunun amacı Allah'ın bu kutsal kitaba zarar gelmesin diye yağmuru ve doluyu durduracağına inanmış olmalarıdır. Ay tutulmasında tencerenin altına kaşıkla vurulması, güneş tutulmasında havaya ateş açılması gibi uygulamaların temelinde eski Türk inanç sisteminin yattığı görülmektedir²⁴⁶. Eski Türkler, ay ve güneşin tutulmalarında kötü ruhların ve canavarların onları yendiğine bu yüzden de bu kötü ruhları korkutmak amacıyla gürültü

²⁴⁶ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.25-30.

yapılıp ses çıkarılması gerektiğine inanmışlardır. Yıldırım çarpan bir kişiyi toprağa koymaları da yine tabiatın ve toprak ananın iyileştirici özelliğindedir.

2.1.7. Mevsim Bayramlarıyla İlgili İnanışlar

Geçmişte ve günümüzde yaşayan Türk toplumlarının bazı tabiat olaylarındaki geçiş dönemlerini şenlikler ve kutlamalarla yaptığı görülmektedir. Eski Türk inançlarında da Tanrıya verdiği nimetlerden ötürü adaklarda bulunup kurban kestikleri, baharın gelmesiyle birlikte toprağa saç yaptıkları uygulamalar günümüze kadar gelmiştir. Bu inançların çoğu İslamiyet'in kabulüyle birlikte yok olmuş, çoğu ise İslamiyet'le harmanlanıp günümüze kadar devam etmiştir. Doğanı canlanması, baharın gelişi, toprağın uyanması, tabiatın yeniden yeşermeye başlaması gibi olaylardan ötürü Tanrıya bir nevi şükranlarını sunmak için törenler düzenlenir kutlamalar yapılır. Bugün bu törenlerin ve kutlamaların hala devam ettiği Hıdırellez ve Nevruz şenliklerinde görülür.

2.1.7.1. Nevruz

Anadolu'da yeryüzüne cemre düşmesi ve baharın gelmesiyle Nevruz şenlikleri başlar. Geçmiş dönemlerden bu zamanlara kadar Nevruz Türk dünyasının yeni yılı, baharın gelişi, tabiatın uyanışı gibi olaylardan dolayı bayram coşkusuyla kutlanılır ve hala da kutlanmaya devam eder. Nevruz bünyesinde iki önemli konuyu barındırır. Bunlardan ilki Nevruz, Mart ayının gelmesiyle birlikte baharın gelişini, tabiatın kış uykusundan uyanışını, bolluk ve bereketin etrafa yayılmasını ve doğanın canlanmasını temsil eder. Diğerisi ise Türklerin Ergenekon'dan çıkması, kötülüğe karşı iyiliğin zafer kılması olarak karşımıza çıkar. Öte yandan bu bolluk ve bereketi veren tanrıya şükürlerini sunmak için bir araç, birlik ve beraberliğin de temsili olmuştur.

Türk toplumlarında önemli bir yere sahiptir. Tanrıya adak adama ya da saç yapma gibi uygulamalarda ateş yakılır. Dolayısıyla da Nevruz günü Nevruz ateşi yakmak Tanrıya bir nevi şükürlerini sunmak olarak nitelendirilir. Nevruz sadece Anadolu'da değil Türk coğrafyasının hemen hepsinde büyük bir coşkuyla kutlanılır, yöresel kıyafetler giyilir bu kıyafetler genelde sarı, kırmızı ve yeşil renklerde olur. Sarı

ve kırmızı ateşi, yeşil ise doğayı temsil ettiğine inanılır. Yöresel yemekler hazırlanır, Nevruz ateşi yakılıp, dilekler dilenir ve ateşin üzerinden atlanılır²⁴⁷

Nevruz kimi kaynaklarda Nuh peygamberin gemisinden çıkıp yanındakilerle birlikte Ağrı'nın tepesinden Sürmeli çukuruna indiği gün olarak sayılmaktadır. Başka bir inanışta ise Hz. Ali'nin dünyaya geldiği gün olarak görülür²⁴⁸

Kars yöresinde Nevruz ile ilgili inanışları kaynak kişiler şöyle aktardılar:

Nevruz çerezi alıp dam üstlerine çıkardık aşağıya bir kova sallandırırđık ve şöyle derdik;

“Sere male

Bine male

Derkeve u li nuvruza pir binere

Dapir bibe qurbana kefa kale te

Derkeve u binere kı li ser bani li benda para xwe ye”

‘Evin altı

Evin üstü

Hele çıkın bakın Nevruz dedeye

Nenen kurban olsun dedenin şapkasına

Hele çıkın bir bakın damın üstündeki payı bekleyene’

Onlarda bizim kovalarımıza çerez koyarlardı. Sonra evlerin bacalarında ateş yakardık. Dilek dileyip ateşin üzerinden atlardık. Sönen ateşin küllerini de damın üstünden etrafa saçardık bereketli ve uğurlu olsun diye. Bacadan inip evlerin kapılarını dinlemeye giderdik. Daha sonra ahırlarda ki koyunların yanına gizlice giderdik, dilek dileyip koyunun hapşurmasını beklerdik koyun hapşurduğu zaman dileğimizin kabul olacağına inanırdık. Ben sevdiğim adamla evlenecek miyim diye dilek dilemiştim aradan biraz zaman geçti onunla evlendim (K5).

Kars yöresi diğer inanışlar şu şekildedir:

- Yöresel yemekler hazırlanır, gelecek misafirler beklenir (K2,K4,K67,K78, K88).

²⁴⁷ Betül, Arıcı, *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Uşak, 2018, s.67-68

²⁴⁸ Pertev Naili, Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s.137.

- Ateşler yakılıp üzerinden atlanılır (K1,K2,K3,K4,K5,K20,K22,K24,K34,K44,K45,K47,K78,K98).
- Yumurtalar renk renk boyanır ve tokuşturulur (K96,K97,K98).

Değerlendirme

Baharın gelişini karşılamak için yapılan Nevruz kutlamaları Anadolu'nun hemen her yöresinde yapılmaktadır. 21 Mart'ta baharın gelişini coşkuyla ve şenlikle karşılamak için ateşler yakılır, eğlenceler ve şenlikler düzenlenir. Genellikle sarı, kırmızı ve yeşil renkte kıyafetle giyilir. Bu renklerden sarı ve kırmızı ateşi, yeşil ise baharın kendisini simgelediğine inanılır. Ateşler yakıp üzerinden atlanır bunun temelinde kötü ruhlardan arınılacağına, tazelenip bahar gibi yenide canlanılacağına inanılır.

2.1.7.2. Hıdırellez

Hıdırellez, baharın gelişini ve önemli bir tabiat olayının geçiş dönemini bir dizi ayin ve kutlamalarla gösteren, Türk dünyasında coşkuyla kutlanan önemli bir gün olduğuna inanılır. Tarihin en eski toplumlarından beri günlere, yıllara, mevsimlere geçiş hep bir kutlama, ayin ya da bir şenlikle gerçekleşmiştir. Geleneksel ve toprağa bağlı bütün toplumların kültüründe toprak için, bolluk-bereket için, yazdan kışa, kıştan yaza geçmek için birçok şenlik ve kültürel aktiviteler yapılır. Hıdırellez de bu şenliklerden biridir. Eski dönemlerde yaşayan insanlar, haytalarını temel uğraşlar üzerine şekillendirirdi. Bunlar; baharın gelmesi, ekin ve biçin zamanı, koç katımı, döl bayramı, ilk karın yağması gibi olaylardır. Bu olaylar eski zamanda yaşayan insanların hangi yılda hangi mevsimde olduğunu gösteren şenliklerle kutlanılır²⁴⁹

En eski dönemlerden günümüze kadar bolluk ve bereket, toprak ve baharın gelişini için kutlanan Hıdırellez baharın gelişiyile yeniden dirilişin bir simgesi olduğuna inanılır. Türklerin İslamiyet öncesinde baharın gelişini için yaptıkları birçok ayin ve inanış mevcuttur. Müslüman Kazak-Kırgızlarda ilkbaharın gelişini Mayıs ayında “kırmızı murunduk” adıyla yapılan bir bayramla kutlanırdı. Bu bayrama sadece kadınlar katılır “karga toy” adıyla kutlanırdı. Kargalara darı ve süt verilirdi.²⁵⁰ Daha sonra bu ayin ve inanışlar İslamiyet'in kabulüyle birlikte yardıma muhtaç insanlara yardım eden, bolluk

²⁴⁹ Erman, Artun, *Türk Halk Kültüründe Hıdırellez*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji, Adana, 2007, s.1.

²⁵⁰ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.97.

ve bereketin temsili olan, keramet sahibi vs. gibi özellikleri olan Kur'an da geçen Hızır ve İlyas etrafında şekillenmeye başladığı düşünülür.

Hızır, bazı İslam bilginleri için bir peygamber olup asıl adı “Elyasa”dır. Bazıları içinse bir melek ya da ermiş kişi, bazıları için ise Dede Korkut'un ta kendisidir. Rivayete göre Hz. Hızır ve Hz İlyas ab-ı hayat suyundan içip ölümsüz olmuşlardır. Hızır karadakilere, İlyas denizdekilere yardım edermiş. Her sene Mayıs ayının 6'sında buluşurlarmış ve bu buluşmada tüm dünya yeşillenirmiş.²⁵¹ Hızır Kültüyle ilgili bir başka rivayette şu şekildedir:

İskender Ab-ı Hayat'ı aramaya başlar. Çeşitli nedenlerden dolayı ordusundan ayrılan İskender'in yanında sadece aşçısı Andreas vardır. Aşçı yemek yapmak için bir çeşmeye gider ve orda tuzlu balığı yıkar. Tam yıkarken balık canlanır ve suya atlar. Bu suyun hayat çeşmesi olduğunu anlayan aşçı bu sudan içer ve İskender'e haber vermeye gider. Döndüklerinde çeşmenin orada olmadığını gören İskender sinirlenir ve aşçısını denize atar. Aşçı bir deniz cini olup sonsuza kadar yaşar. Bu deniz cinin Hızır olduğuna inanılır.²⁵²

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Hıdırellez şenlikleri Kur'an 'da geçen Hızır etrafında şekillenmeye başladığına inanılır. Kur'an'da geçen Hz. Musa ve ismi verilmek istenmeyen “kullarımızdan bir kul” olarak geçen kişinin Hızır olduğuna inanılır.²⁵³ Kış mevsimi zorlukları ve güçlükleri bakımından bir nevi insanlar için ölümü simgeler. Dolayısıyla kış mevsiminden çıkıp bahar mevsimine geçmek insanlar tarafından bir coşku ve heyecanla karşılanır. Türk coğrafyasında ve Anadolu'nun birçok yerinde baharın gelişiyle birlikte yeniden dirilişin ve doğanın yeniden canlanmasının her sene 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez'le bir şenliğe dönüşmesi Türk coğrafyasında önemli bir ritüeldir. Anadolu'nun hemen her yerinde ortak bir payda da toplanan Hıdırellez kutlamaları, temelinde baharın gelişi, doğanın canlanması ve bolluk bereket istemi yatar. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Kars yöresinde de Hıdırellez şenlikleri ve kutlamaları yapılır.

²⁵¹ Şerafettin, Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s.15.

²⁵² Güzel, Özlem, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021.

²⁵³ Selahattin, Döğüş, “*Anadolu'da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdırellez Geleneği*”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmalar Dergisi, 2015, C.74, s.77-78.

Kars yöresinin Göldalı Köyünde Hıdırellez’le ilgili yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şöyle aktarır:

Hıdırellez günü geldiği zaman evdeki herkes erkenden kalkardı. Biz annemle beraber evi temizler, yemek yapardık babamlarda ateş yakmak için bahçeyi temizlerdi. İşimiz bittiği zaman herkes güzelce banyo yapıp temiz kıyafetlerini giyerdi. Daha sonra annemle ben temiz ve kimsenin girmeyeceği bir yerde Hıdırellez gelip yesin, içsin diye hazırlık yapardık. Evimizde bolluk ve bereket olsun diye buğdayı kavurup kavut haline getirirdik. O kavutu temiz sinilerin üzerine koyup üzerine de kırmızı çarğat örterdik. Onun yanına da ayna koyardık, tarak koyardık, temiz bir şişede su koyardık. Hıdırellez’in atı içinde bir çuval arpa koyardık. Daha sonra dilek dileyip mum yakar onu da aynanın yanına koyar kapıyı çeker çıkardık. Babamlar ateş yakardı, misafirlerimiz gelirdi herkes dilek dileyip o ateşin üzerinden üç defa atlardı. Hem dileğimizin kabul olacağına hem de dertlerimizin ve tasalarımızın gideceğine inanırdık. Ertesi gün herkes evinde Hıdırellez için hazırlık yaptığı yiyecekleri kontrol ederdi. Eğer bir eve gelip su içmişse ya da kavuttan yemişse o ev halkı kurban keser ve bütün köye dağıtırdı (K25).

Yine Kars yöresinin Çanakı Köyünde Hıdırellez için yapılan uygulamaları bir kaynak kişi şu şekilde aktarır:

Bizim burada Hıdırellez’e Kara Çarşamba denir. Kara Çarşamba günü geldiği zaman köyümüzde bir bayram havası olur. O gün herkesin evinde Kaz ve bulgur pilavı pişer. Bizim evde de annem bulgur pilavı pişirir içerisini de demir para atardı. O demir para kimin tabağından çıkarsa o kişinin başında devlet olacağına, işlerinin hayırlı olacağına inanılırdı. Birde ambardan un, merekten buğday, çeşmeden de su alır karanlık bir yere koyardık. Sabah uyandığımız zaman hangisinin üzerinde Hıdırellez’in elinin izi varsa onu götürüp yerine dökerdik ki bolluk ve bereketli olsun (K6).

Kars yöresinin Arazoğlu Köyünde Hıdırellez inanişini kaynak kişiler şu şekilde aktarırlar:

Hıdırellez günü bir çuval unun ağzını açar dama koyardık. Ertesi gün gider bakardık Hızır Dedenin atının nalının izi un çuvalında varsa o sene evimizde bolluk olacağına inanırdık eğer yoksa bizim eve uğramamış derdik. Annem o gün kavurga kavurur içerisine de çekirdeksiz üzüm koyar evde ki gençlere yedirirdi. Daha sonra tuzlu gılık yapıp bekâr kız ve erkeklerle verirdi. “Bir parçasını yiye bir parçasını da yastığının altına koyun eğer rüyanızda sevdiğiniz kişi size su verirse onunla evleneceksiniz” derdi. Uyandığımız zaman kimisi gördüm, kimisi görmedim derdi. Yastığımızın altındaki gılığ de köpeklere atardık köpek o gılığ nereye götürürse biz de o tarafa gelin gideceğimize inanırdık (K5).

Kars yöresinde Hıdırellez ile ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Tuzlu ekmek yapıp yüksek bir duvarın üzerine koyulur karganın gelip o ekmeği alması beklenir. Karga o ekmeği ne tarafa götürürse ya o tarafa gelin gidileceği ya da o taraftan kız alınacağına inanılır **(K1,K2,K3,K5,K7,K8,K11,K13,K14, K16,K17,K18,K20,K22,K24,K25,K32,K35,K46,K48,K49,K61,K78,K98).**
- Ketenin içerisine para koyulur ve dilimlenir kimin diliminde para çıkarsa devlet onun başında olduğuna inanılır **(K1,K2,K3,K4,K5,K6,K7,K25,K41).**
- Bir dilek tutulup kimsenin haberi olmadan bir evin kapısı dinlenilir o evde iyi şeylerden bahsedilirse dileğinin gerçekleşeceğine kötü şeylerden bahsediliyorsa dileğinin gerçekleşmeyeceğine inanılır **(K5,K7,K8,K9).**
- Hıdırellez günü kapıya gelen hiçbir yaşlı eli boş gönderilmez. O gelen kişilerin Hıdırellez olduğuna inanılır **(K25,K41).**
- Hıdırellez günü kapı eşiğinde çok karınca varsa o sene bolluk olacağına inanılır **(K37,K38,K39,K40).**
- Hıdırellez günü ateş yakılıp üzerinden atlanır. Bütün dertlerin ve sıkıntıların yok olacağına inanılır **(K2,K5,K35,K36).**

Değerlendirme

Baharın gelişini kutlamak için yapılan bir başka şenlikte Hıdırellez'dir. Anadolu coğrafyasının hemen her yerinde kutlanan bu olayın temelinde yine Doğanın kışı atlatması ve tekrar canlanmasını kutlamak için yapılan bir takım uygulamalardır. Eski Türk toplumlarından bu zamana kadar Hıdırellez hakkında birçok inanış ve efsane bulunmaktadır. Kars yöresinin farklı yerleşkelerinde de Hıdırellez ile ilgili birçok inanış ve ritüeller mevcuttur. Hıdırellez günü kapıya gelen yaşlıların Hıdırellez olabileceği inancı vardır dolayısıyla da o kişinin isteği her şey verilir eli boş gönderilmez. Hıdırellez günü ateş yakılıp üzerinden atlanır bunun sebebi olarak ateşin o kişinin üzerinde olan kötü ruhları ve uğursuzluğu yok edeceği inancı yatmaktadır.

2.1.8. Yağmur Duası

Kutsal olmak ve kutsanmanın dışında hayatın sağlıklı bir şekilde devam etmesi için iyi bir hava şartları ve iklim gelmektedir. Özellikle geçmiş dönemler ele alındığı zaman iklimin ve hava şartlarının yaşam koşulları üzerinde doğrudan bir etkisi vardır.

Özellikle bu hava şartlarından biri olan yağmur tarımla uğraşan insanlar için, toprağın verimliliğini sağlayan önemli bir doğa olayıdır. Yaşamını doğanın düzenini bağlayarak yaşayan toplumlar bu düzenin bozulması karşısında sekteye uğrar. Bu sebeplerden dolayı insanoğlu doğanın düzenini sağlamak için çeşitli ritüellere başvurmuştur.

Yağmurun kutsallıkla ilişkilendirilmesi, yağmurun yağmayışı ve kuraklık tanrının insanoğluna bir gazabı olduğuna bir ceza verdiğine inanılır. Kuraklık olması insana hem maddi hem manevi bir zarar verir dolayısıyla da yağmur insanoğluna rahmet ve bereket olarak gönderildiğine inanılır. Yağmur yağdırmak için yapılan uygulamalar toplumlara ait inanç sistemlerinin ürünü olarak görülmektedir. Yağmur yağdırmak için özellikle farklı din ve mezheplerden yapılan yağmur duası ve uygulanan ritüeller mevcuttur.²⁵⁴ Yağmur duasıyla ilgili Anadolu’da birçok inanış mevcuttur. Diyarbakır’ın Kocaköy ilçesinde yağmur duası için ya şeyhşeraffettin türbesi ya da Ulu Camii’nde toplanırlar. Orada eller gökten yere düşecek rahmeti sembolize etmek üzere ters açılır. Herkes hoca efendinin yaptığı duaya âmin diyerek iştirak eder. Ayrıca kazanlar dolusu yemekler pişirilir, yenir ve geri kalan yemekler de fakir fukaraya dağıtılır.²⁵⁵

Kars yöresinde yağmur duasıyla ilgili inanışları bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır:

Bizim buralarda büyüklerimiz derlerdi ki yağmur yağmıyor yer yurt kavruldu kalkın bir şeyler yapın derlerdi. Bizde ne yapalım diye sordüğümüzde “kalkın bir kamış süpürgenin içine ince bir çubuk takın, iki tane çocuğa verin onlarda kapı kapı dolaşıp;

Godi godi geldin mi

Godiye selam verdin mi

Godi burdan geçende

Godiye merhaba dedin mi

Yağ verenin oğlu

Yumurta verenin kör bir kızı olsun

Desinler” derdi. Bizde kalkıp aynısını yapar köyün içine çıkardık insanlar kafamıza su döküp heybemize hediyeler koyardı. Yağmurda yağardı. (K5).

²⁵⁴ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 229.

²⁵⁵ Salih, Almaz, *Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2019, s.66.

Yine Kars yöresi yağmur duasıyla ilgili bir başka inanışta bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır:

Yağmur yağmadığı zaman her sene Haziran ayının 15'inde ziyarete çıkarız. Köyün camisinden insanlara haber verirler. İnsanlarda kurbanlarını hazırlar, ketelerini, çöreklerini, ekmeklerini pişirirler. Traktörlerin arkasına römorkları bağlarız ve bütün eşyalarımızı içerisine yerleştiririz. Bütün köy hep beraber yağmur duası için ziyarete gideriz. Köyden herkes çıkmak zorundadır eğer herkes çıkmazsa yağmur duasının kabul olmayacağına inanırız. Kurban alamayan hali vakti yerinde olmayan insanların misafir olarak alırız. Yolda herkes çobanlara kete ve çörek vermek zorundadır. Böylece dualarımızın kabul olacağına inanırız. Ziyaret yerine geldiğimiz zaman çadırlarımızı kurup kurbanlarımızı keseriz. Köyün imamı da dua için herkesi ortak bir yerde toplar dua edildikten sonra pişen yemekler diğer insanlara ikram ederiz. Yağmur yağmaya başladığı zaman da toplanıp köyümüze geri döneriz. (K17).

Değerlendirme

Yağmur bütün toplumlarda rahmetin ve kutsallığın bir sembolü olmuştur. Özellikle tarımla uğraşan insanlar için ayrı bir öneme sahip olan yağmur, yağmadığı zaman tanrının bir cezası olarak görülmüş ve çeşitli ritüellere başvurulmuştur. Yapılan bu ritüellerin başında yağmur duası gelmektedir. Anadolu coğrafyasının hemen hepsinde yapılan bu uygulama Kars yöresinin bazı yerleşkelerinde de mevcuttur. Yukarıda yağmur yağsın diye kurban kesme ritüelli aslında atalar kültürüyle doğrudan ilişkilidir. Atalara sunulan bir adaktır. Diğer yandan süpürge dolaştırmanın da temelinde yatan unsur, süpürge bitkisi yağışın bol olduğu zamanlarda çıkan bir bitkidir kapı kapı bu bitki dolaştırılması yağmurun yağması ve tekrar bu bitkinin çıkmasıyla ilişkilidir.

2.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Anadolu coğrafyasına bakıldığında zaman Türklerin gerek benimsedikleri dinler gerek içinde bulundukları kültür ve ananeler gerekse ekonomik ve coğrafi yaşantılarından dolayı hayvanlarla çokça etkileşim halinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla da bu durum “Hayvan Kültünün” meydana gelmesine sebebiyet vermiştir.²⁵⁶ Göçebe bir toplum olan Türkler yerleşik hayata geçmeden önce avcılık ve toplayıcılıkla uğraşmış, geçim kaynakları avcılık olan ve atıcılıkla uğraşan bu insanlar dolayısıyla da hayvanlarla

²⁵⁶ Turgay, Kabak, *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2011, s.95.

fazla etkileşim halinde bulunmuşlardır. Yerleşik hayata geçildiği zaman insanlar tarımla uğraşmaya başlamış, dolayısıyla da hayvanlarla olan etkileşim artmıştır. Yaşanılan coğrafya ve orada yaşayan hayvanlar dolayısıyla halk inanışlarına da dâhil olmuştur.²⁵⁷ Hayvanlar geçmişten bugüne kadar insanoğluna hem faydalı hem de zararlı olmuştur. Faydalı ve zararlı olarak ikiye ayrılan hayvanlar Türk toplumlarında uğurlu ve uğursuz olarak iki sınıfta toplanır. Örneğin İslamiyet'te domuz kesinlikle günah ve haram olarak kabul edilirken Türk toplumlarında ise özellikle at ve kurt kutsal hayvanlar olarak görülür.

İslamiyet'ten önce Şamanist toplumlar da hayvanlara ayrı bir kutsiyet katılmış, onları kutsal ve ulu bir varlık olarak görmüşlerdir. Öyle ki ayinlerinde hep onları kullanmış, tanrıya adak olarak hep onları sunmuşlardır. Hayvanlar, sadece insanlara yardım etmek ya da onları korumak için değil aynı zaman da yol gösterici olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Türkler 'de kurt ve at ulu ve yüce hayvanlar olarak görülür. Kurdun yol gösterici ve insanlara yardımcı olduğu, atın koruyucu ve sadık olması Türk destan ve anlatılarında sıkça karşımıza çıkar. Uğurlu ve yüce olarak görülen bu hayvanlarla ilgili birçok inanışta beraberliğinde süre gelmiştir.

Türk toplumlarında kurda çok önem verilir ve saygı duyulur. Cesareti ve yüceliği simgelediği için Türklerin sembolü haline gelmiştir. Kurt Türker'in atası olarak görülür, kimi zaman yol gösterici kimi zamanda bir kurtarıcı olarak karşımıza çıkar. Geçmişten günümüze kadar kurtla ilgili birçok inanış ortaya çıkmıştır. Kimi destan ve anlatılarda kurt bir hayvan ata, hayvan ana ya da hayvan baba olarak karşımıza çıkar. Bunun en belirgin örnekleri Türeyiş ve Ergenekon Destanlarında mevcuttur.²⁵⁸ Soyun devamı olarak ya da üremenin ve çoğalmanın simgesi olarak ta yine karşımıza kurt motifi çıkar bunun en belirgin örneği de Bozkurt Destanıdır. Bozkurt Destanı'nda Çinliler Türkler üzerine ani bir baskın yapıp hepsini öldürdüler. Bir erkek çocuğunu bırakır, onunda kollarını ve bacaklarını kesip bataklığa bırakırlar. Onu bir dişi kurt bulur

²⁵⁷ Betül, Arıcı, *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Uşak, 2018, s.35.

²⁵⁸ Betül, Arıcı, *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Uşak, 2018, s.36.

ve büyütür. Ondan hamile kalır. Çocuğu öldürmek için geri gelen Çinlilerden onu kaçıırır, bir mağarada çoğalırlar.²⁵⁹

Anadolu'nun birçok yerinde kurtla ilgili hala birçok inanış görülür. Hastalıklardan, nazardan, büyüden, kötü ruhlardan korunmak için günümüzde bile hala kurtla ilgili inanmalar mevcuttur. Derinkuyu yöresinde evlere ve çocuklara nazar değmesin diye kurt dişi asılır. Yine aynı yörede kurt uluduğu zaman ayaz olacağına inanılır.²⁶⁰ Kars yöresinde de kurtla ilgili birçok inanış mevcuttur bunlardan en belirginini “kurtağzı bağlama” diye bir inanıştır. Bu inanışa göre kaybolan hayvanları kurt yemesin diye kurdun ağzı bağlanır.

Bu işlemi bir kaynak kişi şu şekilde aktarır.

Benim nenemin okula gitmemişti ama okumayı ve yazmayı bilirdi. “Benim gönlüme Allah o ilhamı vermiş derdi.” Kur'an'ı çok güzel okurdu. Bir gün komşumuzdan biri bize geldi; “Sona Bacı bizim koyunlar kayboldu, kaç saattir de gelmedi. Sana zahmet kurdun ağzını bağla da koyunlara zarar vermesin” dedi. Nenem de “tamam” dedi. Kur'an'ı getirip tam ortadan ikiye açtı, üzerine bir bıçak koyup bir şeyler okumaya başladı. Aradan biraz zaman geçti ve bıçağı katlayıp kadına verdi. “Sakin bu bıçağı koyunlar gelmeden açma dedi. Eğer açarsan kurdun ağzı açılır koyunlarını hep yer ”dedi (K17).

Yörede kurt ile ilgili şu inanışlarda mevcuttur:

- Kışın hava çok sisli olduğu zaman kurdun pusunun havaya indiğine inanırlar(K34, K36, K46).
- Kurdun dişini yeni doğan bebeklerin boynuna takarlar böylece nazardan korunacağına inanırlar(K23)

Türk toplumlarında kurt kadar at da önemli ve kutsal bir hayvan olarak kabul edilir. Öyle ki Şamanist dönemlerde at şamanı göklere ya da yer altına götüren, yeri geldiği zaman da tanrıya sunmak için adak olarak kullanılan kutsal bir varlık olarak görülür. Tanrıya sunulan en güzel ve en önemli kurban attır. At, Türk anlatı ve destanlarında sürekli karşımıza çıkan ve kahramana yardım eden yardımcı bir karakter olarak kendine yer bulur. Dede Korkut hikâyelerinde, Oğuz Kağan Destanı'nda ve Manas Destanında da kahramanlara yol gösteren ve yardımcı olan bir karakterle

²⁵⁹ Adem, Balkaya, *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*, Fenomen Yayınları, 2015, Erzurum, s.138-139.

²⁶⁰ Turgay, Kabak, *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2011, s.97.

karşımıza çıkar. At sahibine çok bağlı ve itaatkâr bir hayvan olarak bilinir sahibi öldüğü zaman atın kuyruğu kesilir ya da atla beraber gömülür. Öyle ki Orta Asya Türklerinde ölen bir kimseyi gömdükleri zaman kurban edilen hayvanların kafataslarını bir sıraya geçirip mezarın başına dikerler. Kurban edilen bu hayvan genellikle at olur.²⁶¹

Kars yöresinde at ile ilgili inanışı bir kaynak kişi şu şekilde anlatır:

Benim kocamın çok güzel bir atı vardı. O at kocama o kadar bağlıydı ki yanından bir saniye bile ayrılmazdı. Kocam uzun yol şoförüydü ömrü yollarda geçti, bir gün haber geldi kocan kalp kriz geçirmiş diye. İstanbul'dan köye getirdiler. Köyün girişine geldiği zaman atı onu karşılamak için önüne gitti. Cenazeyi arabadan indirdiklerinde atının ağladığını herkes gördü. Kocamı kefenleyip atını da süslediler, kıyafetlerini ve değerli eşyalarını atın üzerine koyup tabutu da atının üzerine yerleştirip mezarlığa öyle götürdüler. Mezara koyuncaya kadar atının gözünün yaşı durmadı. Aradan bir ya da iki ay geçti altında öldü (K2).

Kars yöresindeki diğer inanışlar şu şekildedir.

- Ahırların ya da ambarların kapılarına at kafatası takılır. Böylece nazardan korunacağına ve bereketli olunacağına inanılır(K2,K5).
- Sahipleri ölen atların kuyrukları kesilir ve serbest bırakılır(K78,80).
- Kapı üstlerine at nalı çakılır böylece kötü ruhlardan korunacağına inanılır(K67,K59,K87,K54).

Kars yöresinde uğurlu olarak gördükleri hayvanların yanı sıra uğursuz olarak gördükleri birçok hayvanda mevcuttur. Bu hayvanların başında en çok yılan, akrep ya da kertenkele gelir.

Kars yöresinde uğursuz hayvan olarak gördükleri kertenkeleyle ilgili inanışı kaynak kişi şu şekilde aktarır:

Subatan köyünde yaşayan bir adam varmış. Bu adam kahveden evine geldiği zaman kapısının eşiğinde yatan köpeği görmüş. Köpeği kapının eşiğinden çekmek için her şey yapmış, köpek çekilmeyince de kafasına vurmuş, köpekte inleye inleye oradan uzaklaşmış. Gecenin bir yarısı adamın kapısı çalınmış, kapıyı açınca karşısında iki jandarma görmüş. “Komutanım gece gece hayırdır inşallah” demiş. Jandarma da cevap vermiş “ Senin bir duruşman var oraya çağırılıyorsun” demiş. Adam giyinmiş kuşanmış askerlerle beraber Subatan köyünün tarlalarına gitmiş. Orada kapısının önünde yatan köpeğin bir an da insan olduğunu görünce bunların cin olduğunu anlamış. Cinler o tarlalara çok büyük bir mahkeme salonu kurmuşlar.

²⁶¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 2006, s.196.

Jandarmalar bu adamı salona getirip yanında beklemişler. Hâkim olan cin sormuş “Sen bugün çok kötü bir şey yaptın, ne yaptığını anlat.” demiş. Adam da “ Valla ben bir şey yapmadım” demiş. Hâkim olan cin “Bugün neler yaptığını anlat” demiş. Adam da “Sabah kalktım, kahvaltı yaptım, kahveye gittim, eve geldim, kapının önünde yatan köpeğe seslendim ‘çekil’ diye çekilmeyince ben de başına vurdum sonra eve geldim, uyudum.” demiş. Hâkim olan cin “Sana yol vermedi mi evine geçesin diye” sormuş. Adam da “Hayır izin vermedi ben de o yüzden vurdum” demiş. Cin “Tamam sen artık evine git suçsuzsun” demiş. Adam giderken de olup bitenleri göz ucuyla izlemiş. Cin “Sen bize öyle anlatmadın adama yol vermemişsin o yüzden idam edileceksin” demiş. Hemen darağacı hazırlanmış ve adamı idam etmişler. Ertesi gün adam başından geçen bu olayı hanımına anlatmış hanımı çok inanmamış. Adam Subatan’ın tarlalarını çok iyi bildiği için dün yaşanan olayların olduğu yere gitmiş. Orada bir ağacın üstünde boynundan asılı bir kertenkele görmüş. Aradan birkaç sene geçmiş adam da ölmüş(K19).

- Yılan birini soktuğu zaman kertenkelenin ona zehir taşıdığına inanılır(K24).
- Köpeklerin cinlerle çok yakın arkadaş olduğuna inanılır(K17).

Kars yöresinde köpek ile ilgili inanışı bir kaynak kişi şu şekilde anlatır:

Yusuf dedemin siyah renkli bir köpeği varmış. Bu köpek her gece ortadan kaybolur, sabaha doğru eve gelirmiş. Bir gün dedem bu köpeği takip etmeye karar vermiş. Gece olunca köpeğin peşinden gitmiş. Derelerden, tepelerden geçip bir kayalığa gelmiş orada mağara ağzı gibi bir yerden geçmiş, dedem de peşinden geçmiş. İçeride türlü türlü yemekler, şarkılar, kadınlar varmış. Köpek içeri geçince oradaki insanların hepsi ayağı kalkıp “Basarağa hoş geldin” demişler. Köpek biran da karakaşlı, kara gözlü bir delikanlıya dönüşmüş. Dedem bütün gece bunları izlemiş, tekrar köpekle beraber eve gelmiş. Ertesi sabah olunca dedem “Hoş geldin Basarağa” deyince köpek bir anda ortadan kaybolmuş, bir daha da kimse görmemiş(K19).

Yörede bazı hayvanlarla ilgili inanışlar şunlardır:

- Yılan kabuk değiştirdiği zaman, kabuğunun nazara iyi geleceğine inanılır(K1, K2,K4,K6,K24,K19,K56,K67,K78).
- Yılan derisini duvara asarlar, böylece uğursuzluk olmayacağına inanılır(K89, K90,K92,K98).
- Siyah yılanın uğursuz olduğuna inanılır(K45,K67,K88,K89).
- Erkek yılan öldüren bir kişinin peşine mutlaka dişi yılanın takılacağına ve o kişiyi zehirleyeceğine inanılır(24).
- Baykuş gören kişinin başına uğursuzluk geleceğine inanılır(K1,K2,K3,K10, K13,K34,K39,K58).

- O sene alacakarga çok varsa kıtlık olacağına inanılır(K44,K45,K46,K67,K68,K79).
- Gece vakti kara kedi görmenin uğursuzluk getireceğine inanılır(K35,K37,K47,K67,K78,K79,K84,K87,K98,K100).
- Öküz kafası ahırlara ve evlerin bacalarına takılır, böylece nazardan korunacağına inanılır(K4,K12,K14,K22,K23,K26,K27,K28,K48,K57,K59,K89,K90).
- Koçboynuzunun nazara iyi geldiğine inanılır(K2,K5,K18,K19,K46,K48,K51,K77,K85,K86,K88,K96).

Değerlendirme

İnsanoğlu içinde yaşadığı doğadaki birçok hayvan hakkında farklı inançlar geliştirmişler ve bu inanışlar, tarihsel süreçte çeşitli etkilerle farklılıklar oluşturmıştır. Kars yöresinden derlenen hayvanlarla ilgili inanışlar diğer Anadolu coğrafyalarındaki inanışlarla benzerlik göstermesinin yanı sıra eski Türk inancının izlerini de bünyesinde barındırmaktadır. Yörede büyük baş ve küçükbaş hayvancılık yapıldığı için inanmalarda genelde bu hayvanlar üzerinden olmuştur. Öküz kafası ya da koç boynuzunun nazara iyi geldiği düşünülerek duvara asılması buna bir örnektir. Yılan genelde kötü ve uğursuz bir hayvan olarak değerlendirilir ancak Kars yöresinin bazı yerleşkelerinde yılan deri değiştirdiği zaman çıkan o derinin nazara iyi geldiğine inanılır. Bunun altında yatan sebep olarak eski dönemlerde yılanın halk hekimlerinin insanları tedavi etmede en çok kullandıkları bir hayvan olması yatmaktadır. Hayvanlarla ilgi olarak yine yörede kurt ve at uğurlu hayvanlar olarak görülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARS YÖRESİ ZİYARET, TÜRBE, YATIR VE NAZARDAN KORUNMA NESNELERİYLE İLGİLİ HALK İNANISLARI

3.1. Ziyaret, Türbe ve Yatırlarla İlgili İnanışlar

Dünya yaratıldığından beri insanoğlu, gizemini bir türlü çözemediği doğaya çeşitli anlamlar yüklemiştir. Sonra doğanın her şekilde üstün olduğunu kabullenip insanoğlunun da o doğanın bir parçası olduğunu düşünmüşlerdir. Daha sonra başboş olmadıklarını hissetmek için kendilerine birer sahip yaratmış, her dilek ve isteklerini bu sahiplerden istemişlerdir. İsteklerinin ve ihtiyaçlarının giderilmediği durumlarda ise seslerini tam duyurabilmek için birtakım araçlara gerek duymuşlardır. Bundan dolayı her toplum kendi bünyesinde bazı kimselerin kutsal olduğuna inanmıştır. Bu husustan dolayı bu kimselerin kutsallığı giderek yayılmış ve tüm dinî törenler ve ayinler bu kişilerin önderliğinde yapılmıştır. Bazı toplumlar ise bu din önderlerinin yanında yaşamış ve dini bütünlüğüyle ün kazanmış o yörede bulunan kişilerin ruhlarının da birer aracı olduğuna inanmışlardır. Günümüzde Müslüman Türklerde görülen ve hala devam eden yatır inancı buna örnek olarak verilebilir.²⁶² Türk kültüründe ziyaret ve yatır yerleriyle ilgili inanışlar oldukça fazladır bunun temelini Şamanizm kökenine dayandığı düşünülmüştür.²⁶³ Anadolu'nun hemen yerinde bulunan bu yatır ve ziyaret yerleri Kars yöresinde de oldukça fazladır.

3.1.1. Ziyaret ve Yatırlarla İlgili İnanışlar

3.1.1.1. Çoban Tepesi

Halk arasında Nahirçı Tepesi olarak da bilinen Kars yöresinin Esenkent Köyünde bulunan bu tepe insanlar tarafından her sene Haziran ayında ziyaret edilir ve o tepede kurban kesilir. Yağmur yağsın, hastalıklar yok olsun ve her sene bereketli geçsin diye yapılan bu ziyarete Kars yöresinden ve çevresinden herkes katılır. Bu tepenin zirvesine kadar çıkan kişilerin dileklerinin gerçek olacağına inanılır.

Rivayete göre o tepenin üzerinde çok büyük bir çiftlik ve o çiftlikte yaşayan bir çoban varmış. Hayvanlarını o kadar çok severmiş ki onlara vurmaya kıyamamış. Bir sabah

²⁶² İsmail, Abalı, *Koçarlı Halk Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2011, s.111.

²⁶³ Abdülkadir, İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.233.

uyanınca hayvanlarının yarısının öldüğünü diğer yarısının da kaybolduğunu görmüş ve oracıkta üzüntüden ölmüş. Allah da onun için o senen bereketli olsun, hayvanlar aç kalmasın diye yağmur yağdırmış. O tepenin bereketli olduğunu düşünen insanlarda her sene orada kurban kesip dua etmişlerdir (K57).

Bu tepeye ilgili başka bir rivayet de şu şekildedir:

Vakti zamanında bir ağa kendine bir çoban tutmuş. O dönemlerde para ya da altın için değil karın tokluğuna ya da bir çift çarık için çalışılmış. Bu çoban bir gün koyunlarını yüksek bir tepeye sürmüş orada otlatmaya başlamış. Koyunlar bu yüksek tepede otlarken çoban da suyun kenarına oturmuş, kuru ekmeğini suya banarak yemeye başlamış. Yemeye başladığı sırada bunun yanına yaşlı, üstü başı yırtık, yalın ayak, ayaklarına dikenler batmış bir derviş gelmiş. Çoban kendisinden daha kötü bir halde olan bu dervişe acımış ve gel beraber ekmeğimizi paylaşalım demiş. Derviş utana sıkıla gelmiş, çobanın kuru ekmeğinden yemeye başlamış. Çoban, dervişin ayaklarına bakmış ki kanlar içinde. Dervişin bu haline üzülen çoban heybesinden ağasının ona verdiği çarıkları çıkarıp “senin durumun benden daha kötü ben ağama bir sene daha çalışır bir çift çarık yine alırım, sen bunları giy ayaklarına bir şey batmasın” demiş. Gel zaman git zaman çoban ölmüş, ağası çobanı bu tepeye gömmeye karar vermiş. Defin için mezarlığa gidilirken, tabutun arkasından bir çift çarık geldiğini görmüşler. Bunu gören halk şaşırmış ve ne yapacağını bilememiş. Çobanı defnettikten sonra çarıklar da onunla beraber mezara girmiş. O dönemin âlim bir padişahı varmış kulağına bu hadise gidince “beni götürün, mezara koyun. Ben size çarıkların hikmetini söylerim” demiş. Halka haber salınmış padişah öldü diye. Halk padişahı defnetmek için mezarlığa giderken, tabutun kapağı birden açılmış ve içerisinden padişah çıkmış. Padişahın ölmediğini gören halk şaşkına dönmüş. Padişah çarıkların hikmetini anlamış ve halkına şöyle seslenmiş; “Bu dünyada ne verirsən elinle o da gelir seninle ben bir şey vermedim o yüzden benim tabutumun yanında bir şey gelmedi ama o çoban vermiş ki o çarıklar onunla beraber gelmiş.” Halk o günden sonra çobanı âlim biri olarak görmüş ve mezarının olduğu tepeye çıkıp dualar edip dilekler dilemiş (K14).

Bu tepenin uğurlu olduğu düşünen yöre halkı her sene oraya gelip adak ve dileklerde bulunur duaları kabul olsun diye de kurban keserler. Genellikle hasta olan kişiler ya da kısmetinin bağlı olduğunu düşünen kişiler tarafından ziyaret edilir.

3.1.1.2. Samet’in Ziyareti

Kars’ın Subatan Köyünde bulunan bu yeri yaz kış demeden herkes ziyaret eder dilek dileyip, çaput bağlar. Oraya giden insanlar Allah’ a yalvarır dua eder ve dualarının kabul olması için kurban keserler.

Rivayete göre Subatan Köyünde yaşayan Samet adında bir adam varmış. Bu adam köyün öküz çobanlığını yaparmış. Yine bir gün öküzlerini önüne katıp Sulu Taş denen yaylaya götürmüş. Orada büyük bir ağaçtan ince bir dal kesip çubuk yapmış. Üç adım ya atmış ya atmamış oracıkta ağzı eğilmiş ve düşüp bayılmış. Akşam olunca Samet Amca'nın gelmediğini gören köylüler onu aramaya başlamış. Yaylada baygın olarak bulmuşlar. Köylü ne olduğunu, nasıl olduğunu sormuş. Samet Amca da “ağaçtan bir dal kestim, öküzlerin peşine giderken birden düştüm” demiş. Köyde de Molla Hüseyin adında âlim bir zat varmış. Molla Hüseyin Samet Amca'ya demiş ki “sen bir günah işlemişsin bir kurban al ve Sulu Taşta kes, iki rekât namaz kıl, niyet et ve orada uyu.” Samet Amca da Molla Hüseyin'in dediklerini yapmış ve gece orada uyumuş. Rüyasına bir tane asker gelmiş ve demiş ki “sen benim dalımı neden kestir, o benim kolumdu kolum hala kanyor.” Samet Amca yalvarmış yakarmış bilerek yapmadığını söylemiş. Asker de “biz iki arkadaş savaştan çıkıp buraya geldik. Baktık ki her yerde askerlerimizi şehit etmişler. Bizde üzerimize düşman askerinin geldiğini görünce arkadaşım ile beraber toprağın altına saklandık Allah da bizim üzerimizden bu ağacı çıkardı” demiş. Samet Amca sabah uyandığında ağzının düzelmiş olduğunu fark edip hemen köye gelmiş ve gördüğü rüyayı anlatmış. O günden sonra orası Samet'in Ziyareti olarak anılmaya başlamış (K34).

Bu yerin kutsal olduğunun bilincinde olan insanlar dileklerinin ve dualarının kabul olması için buraya gelip namaz kılar ve saatlere Allaha yalvarırlar. Çoğu kişiler ise oradaki askerler için mevlit okutup lokma dağıtırlar.

3.1.1.3. Keloğlan

Kars'ın Meydancık Köyünde bulunan bu yer yöre halkı tarafından sık sık ziyaret edilir. İki mezardan oluşan bu yer zamanla türbe haline getirilmiş ve ziyaret yeri olmuştur. Böylece herkesin ibadetini rahatça yaptığı ve duasını rahatça ettiği bir yer haline dönüşmüştür.

Söylenene göre Kars'ın Meydancık Köyünde yaşayan bir ağa vardır. O ağanın da Keloğlan adında saf ve temiz kalpli bir çobanı vardır. Bir gün ağa hacca gitmeye karar verir, eşinden dostundan helallik alıp yola çıkar, develerle kırk güne hacca gider. Ağa hacdayken bir gün canı sıcak helva çeker. Keloğlan da o gün rüyasında ağasını görür ve ağası ondan helva getirmesini ister. Sabah olunca Keloğlan Hanım ağasının yanına gidip rüyasında ağasını gördüğünü ve ondan helva getirmesini istediğini söyler. Kadın da Keloğlanın helvayı kendisi için istediğini ancak utandığından söyleyemediğini düşünüp “tamam, yapayım da ağana götür” der. Kadın helvayı yapıp Keloğlana verdiği gibi Keloğlan ortadan kaybolur. Ağa karşısında Keloğlanı görünce şaşırır. Keloğlan “ağam, rüyamda benden helva istedin ben de hanım ağama yaptırıp sana getirdim.” der. Ağa helvayı alır ve hala sıcak olduğuna görünce şaşırarak “tamam Keloğlan, sen eve git bende geleceğim” der ve Keloğlan tekrar ortadan

kaybolur. Keloğlan eve gelince hanım ağasına “ağama helvayı verdim” der. Kadında helvayı Keloğlanın yediğini düşünüp “iyi yapmışsın Allah razı olsun ” der. Kırk gün sonra ağa hacdan gelince eşi dostu onu ziyarete gelmeye başlar. Ağa gelen bütün misafirlere “Siz beni değil Keloğlanı ziyaret edin asıl hacı odur.” der ve başından geçenleri anlatır. İnsanlar hep beraber kalkıp Keloğlanın üzerine gidince Keloğlan korkar ve olduğu yerde ortadan kaybolur ve onu bir daha kimse görmez (K24).

O günden beri yöre halkı Keloğlan’ın kaybolduğu yeri ziyaret yeri olarak görüp dilek dileyip dua ederler.

3.1.1.4. Ali Taşı

Kars’ın Üç Bölük köyünde bulunan bu taş insanların sürekli uğrak yeri olan bir ziyaret yeridir. Rivayete göre Hz. Ali’nin bu bölgeye geldiği söylenir. Bu bölgeye geldiği zaman o zamanlar Hristiyan ve çok güçlü bir pehlivan olan birisiyle ağırlığı yaklaşık olarak üç ton gelen bir taşı ne kadar uzağa atacağız diye iddiaya girer. Bunun üzerine pehlivan ben kaybedersem senin dinini, sen kaybedersen de benimseyeceğiz der. Hz. Ali taşı yaklaşık olarak iki yüz metre uzağı atar taş yuvarlanır yuvarlanır pehlivanın attığından çok uzağa gider Hz. Ali dur der ve taş çok küçük bir kaya parçasının üzerinde eğik bir şekilde durur. Hristiyan pehlivan yenildiğini anlayınca kaçmaya başlar Hz. Ali onu yakalayıp o taşın üzerinde başını keser. Her yağmur yağdığı zaman o taştan kan geldiği ve Hz Ali’nin dizinin izinin çıktığı söylenir.

Bazı kaynak kişiler bu taşla ilgili şunları aktarırlar:

Benim hiç çocuğum olmazdı. Doğan bütün çocukların bir yaşına geldiği zaman ölürdü. Bir gün yine hamile kaldım ama hiç kimsenin umudu yoktu çocuğumun yaşayacağından. Çocuğum dünyaya geldi altı aylık olduğu zaman ben bir rüya gördüm Rüyamda çok yüksek bir tepeye iki oğlan çocuğunun elinden tutmuş çıkıyordum. Bir taşın gölgesine geldim orada uyandım. Bizim burada Hatice Ana vardı rüyamı ona anlattım o da “Orası bir ziyaret yeri oraya çocuğunu götürmen lazım” dedi Bende “Her hangi bir yakın ziyarete götüreyim” dedim o da “Olmaz senin gördüğün yer Ali Taşdır” dedi. Bende kocama anlattım kocam da “O zaman oraya gidelim hanım” dedi. Arabamız yoktu yürüyerek çocuğu yorgana sarıp oraya gittik. Tıpkı rüyamda gördüğüm gibi yüksek bir tepeye tırmandık ve yine rüyamda gördüğüm taşın altına geldik çocuğu o taşın altından akan suyla yıkayıp bir iki saat orada uyutup geri geldik. O günden sonra doğan çocuklarıma hiçbir şey olmadı (K1)

Bizim köyde eskiden Ermeniler çok varmış dedemin de bir tane Ermeni arkadaşı varmış. Bu arkadaşı Ali Taşıyla sürekli dalga geçip ben gidip o taşı yıkıp, getirip değirmen yapacağım bakayım bana kim karışacakmış demiş. Gece uyurken Hz. Ali bu adamın rüyasına gelmiş sen

eğer o taşa bir zarar verirsen bu parmaklarımı senin gözüne sokarım demiş. Adam sabah uyandığında tövbe edip Müslüman olmuş. Ali Taşın'a gidip kurban kesip fakirlere dağıtmış (K17).

3.1.1.5. Küçük Ziyaret

Kars'ın Soylu köyünde bulunan bu ziyaret, rivayete göre o çevrede yedi tane daldan büyümüş olan yedi ağacın sonuncusudur. Yedi ağaç altısı depremde ve felaketlerde yok olup gitmiş geriye sadece o kalmıştır. Geceleri üzerinde ışık yandığı söylenen bu yer yöre halkı tarafından kutsal olarak görülür. Bu yerde gerçekten inanan ve gönülden dilek dileyip çaput bağlayanların dileklerinin kabul olacağına inanılır.

3.1.1.6. Üç Ağaç

Kars'ın Sarıkamış İlçesinde üç tane ağaç vardır. Bu ağaçları kesmeye çalışanların başına uğursuzluk geleceğine inanılır. Rivayete göre onları kesmeye gidenlerin inleme sesleri duyduklarına ve her hangi bir yerini kestiklerinde de kan akıttıklarını söylemektedirler. Bundan dolayı yöre halkı o ağaçları kutsal sayıp, her sene dilek dileyip, ziyaretlerde bulunurlar.

3.1.1.7. Sarı Balık

Kars'ın Kürekdere köyünde akan sudan çıkarılan sarıbalığın şifalı olduğuna ve sarılık hastalığına iyi geldiğine inanılır. Bu balık tutulur tutulmaz diri diri yutulur. Çıkarılan bu balık için yapılan diğer bir uygulamada sarılık hastalığı olan kişi karanlık bir ortamda üzerine ince bir tül örtülüp balığa bakar böylece sarılık hastalığının gideceğine inanılır.

Değerlendirme

Yörede tespit edilen, mezarların yüksek yerlerde ve etrafının çevrili olması eski dönemlerde yaşayan şaman mezarlarını hatırlatır. Göktanrı inancına sahip toplumların inanışına göre Şaman mezarları Tanrı'ya yakın olmak için yüksek yerlere yapılır ve diğer mezarlardan farklılık gösterir. Bu mezarların başucundaki ağaçlar ise atalar kültü ve ağaç iyesiyle ilişkilidir. Kars yöresinde bulunan yukarıdaki ziyaret yerlerinde ağaçlarla ilgili inanışlar mevcuttur. Bu ağaçlara en az mezarda yatan insanlar kadar saygı gösterilir ve kesinlikle ağaca zarar verilmez, zarar veren kişilerin de başlarına uğursuzluk geleceğine inanılır. Eski Türk inanç sistemine göre ölen ataların ruhları, yaşayan kişilere çeşitli konularda yardım eder. Ziyaret yerlerinde bir parça toprak alınıp

yenilmesi de temas büyüsuyle ilişkilendirilir. Ziyaret yerleri ve yatırlarla ile ilgili olarak ayrıca yukarıda bahsettiğimiz geçiş dönemleri ile ilgili olan inanış ve ritüeller de yöredeki ziyaret yerleri ile ilgili inanışların hala canlı ve yoğun olduğunun birer kanıtıdır.

3.1.2. Türbelerle İlgili İnanışlar

3.1.2.1. Ebu'l Hasan Harakani

Ebu'l Hasan Harakani Bistam'ın kuzeyinde olan Harakan köyünde tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ali künyesi Ebu'l Hasan nisbeti Harakanidir. Peygamber efendimizin soyundan gelir. Hem devrini hem de devrinden sonrakileri etkileyen Harakani çocukluğundan beri yaşlıların farklı bir ahlaka ve edebe sahiptir. Çocukluğundan beri her gün oruçlu olan ve farz namazları dışında her gün nafile namazı kılan Harakaniye her şey Allah'ı hatırlatır. Kendisinden doksan yıl önce yaşamış olan Beyaziti Bestami hazretlerine büyük bir muhabbet duymaya başlamıştır. Türkmenistan'dan Anadolu'ya M.S.11.yüzyılda Selçuklu akınları sırasında (1018-1021) geldiği anlaşılan Ebul Hasan Hicri 425 Miladi 1033 yılında Kars'a 15 km. uzaklıktaki Yahnı dağının eteğinde Bizans ordusu ile yapılan bir savaşta yaralanarak Kars'ta şehit olmuştur. Şahadet mertebesine erişen ilk Anadolu evliyelerinden birisi olan Ebul Hasan için 1064 yılında Sultan Alpaslan'nın Kars'ı fethetmesinden sonra bugünkü Kaleiçi mahallesinde bir türbe yaptırılmıştır. Evliyanın Kars merkezinde Kaleiçi mahallesindeki türbesi Ortaçağın sonlarına kadar Kars ve Doğu Anadolu'da geçen siyasi mücadele ve savaşlar sebebiyle zamanla unutulmasına yol açmıştır. Ancak 1579 yılında Osmanlı Padişahı III.Murad doğu sınırlarındaki siyasi istikrarsızlığa son vermek için Lala Mustafa Paşa komutasında gönderdiği 100 bin kişilik Osmanlı ordusu Kars'ı eyalet merkezi yapmak için imar çalışmaları yaptırır. Bu imar çalışması sırasında Anadolu evliyasına ait kabir bulunarak Ebul Hasan'ın ismine izafeten Evliya Camii inşa edilerek evliyanın kabri de camii bahçesindeki türbeye defnedilmiştir. Basit örgü sistemi ile tuf taşından dörtgen planlı olarak yapılan Ebul Hasan Harakani türbesi 1998 yılında Evliya Camisinde başlatılan yenileme çalışmaları sırasında türbenin basit örgü duvarları kaldırılarak kubbeli bir şadırvan içerisine alınmış ve Evliya mezarının sandukasının etrafı ahşap çerçeve ile çevrilmiştir. Sandukanın üzerindeki kavuk ve kadife örtü de tamir edilerek orijinal hali ile yeniden sanduka

üzerine konulmuştur. Evliyanın türbesi bu onarımdan sonra halkın ziyaretine açılmıştır.²⁶⁴

Sadece Kars halkı değil çevre illerden de çok fazla ziyaretçi gelip dua eder. Peygamber soyundan gelmesinden dolayı insanların büyük saygı duyduğu bir zat haline gelmiştir. İnsanlar buraya adak adayıp dilek dilerler. Dilekleri kabul olduğu zaman kurban keser ve oradaki herkese dağıtırlar. Özellikle Cuma günleri türbenin etrafında Cuma namazı kılınır namazdan sonra yardıma muhtaç olan insanlara yardım edilir.

3.1.2.2. Celal Baba Türbesi

Kars Kalesinin kapısından içeri girer girmez sağ tarafta duran kahraman Celal Baba türbesi şehre tepeden bakan, göz kulak olan bir edayla yapılmıştır. Kıpçak- Gürcü savaşında şehit düştüğü bilinir. Bu kişi hakkında Anadolu'nun birçok yerinde de karşılık bulan kesik baş efsanesi bilinmektedir. Kıpçak-Gürcü savaşı sırasında Celal Baba, Kars Kalesinde kapı muhafızı olarak görev alır. Ermeniler Karadağ tarafından kalabalık ve güçlü bir orduyla Kaleye doğru gelmeye başlar. Celal Baba kapı muhafızı olduğu için ilk onlarla o karşılaşır ve saatlerce Ermenilerle çarpışır. En sonunda bir Ermeni askeri arkadan gelerek kafasını gövdesinden ayırır. Başının yere düştüğünü gören Celal Baba başını yerden alıp koltuğunun altına koyarak savaşmaya devam eder. Ölmediğini ve kelle koltukta savaştığını gören Ermeniler korkup kaçarlar şehrin düşmandan temizlendiğini gören Celal Baba olduğu yere düşer. Onu oraya gömerler ve adına türbe yaptırırlar²⁶⁵. Yöre halkı savaştığı yeri terk etmeyip sonuna kadar şehrini savunduğu için ona büyük saygı ve minnet duyarlar. Türbeye sadece Kars'tan değil çevre illerden de herkes gelip dilek dileyip dua ederler. Türbenin hemen yanında olan ağaca da çaput bağlayıp dilek dilerler.

3.1.2.3. Üçler Şehitliği

Kars'ın Üçler mahallesinde bulunan bu türbe Kurtuluş Savaşı sırasında şehit edilen ikisi erkek ve biri kız olmak üzere üç kardeşe ait olduğu söylenir. Cuma ve mübarek günlerde bu türbede beyaz ışık yandığı ve bir ses geldiği söylenir. Yöre halkının bu türbeye ilgisi oldukça yoğundur. Cuma günleri bu türbeye ziyarete gelinir, dilek dilenip, mum yakılır.

²⁶⁴ <http://www.kars.gov.tr > sehirkartlariebulhasanharakani>

²⁶⁵ Saim Sakaoğlu, *101 Anadolu Efsanesi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 252-253

3.1.2.4. Sal Baba(Sarı Evliya) Türbesi

Karadağ mezarlığında bulunan bu türbe üzerinde ki büyük ve düz taştan ismini almıştır. Kim olduğu hakkında kesin bilgi olmamasına rağmen Sarı Evliya denilmektedir. Yöre halkı tarafından her zaman ziyaret edilip, dua edilir. İnanişâ göre yedi gün boyunca o türbeyi ziyaret edenlerin dileğinin kabul olacağına inanılır. Cuma günleri türbenin başına mum yakılıp şeker dağıtılır.

3.1.2.5. Arap Baba Türbesi

Türbe, Kars'ın Fevzi Çakmak Mahallesiinde İnci Eliş adlı bir kadının evinin bahçesinde bulunmaktadır. Arap Baba veya Üryan Baba olarak bilinmektedir. Doğumu ve ölümü hakkında kesin bir bilgi yoktur. İnci Eliş'in anlattığına göre türbenin hikâyesi şu şekildedir:

Kendisi henüz genç bir kızken bir rüya görür. Rüyasında bir şehit, beni bul der ve bulunduğu yeri tarif eder. Genç kız yanına bir yakınıni alarak şehidin tarif ettiği yere gelir. Türbeyi tespit eder ve türbe yaptırılır. (K100). Yıllar sonra kız evlenir ve türbenin yanında bulunan evi alır. Türbenin bakımıyla kendisi ilgilenmektedir. Mahalle halkının anlattığına göre; burada yapılan dualar “ret olunmaz” inancı vardır. Yöre halkı buraya giden ve dilek dileyen herkesin dileklerinin kabul olacağına inanıyorlar.

3.1.2.6. Halil ve Tevfik Şehitliği

Kars kalesinin altında bulunan bu türbe Harakani'yle birlikte savaşa katılıp kaleden düşüp şehit olan Halil ve Tevfik adından iki askerin mezarıdır. Kars yöresinde askerlik yapan bir komutanın rüyasına giren askerler “ Yerimiz rahat değil bizi bul ve türbelerimizi yaptır.” demesi üzerine komutan mezarlarını bulup türbelerini yaptırmıştır. Yöre halkı tarafından Cuma günleri ziyaret edilip dua okunur.

Değerlendirme

Yörede derlenen türbelerle ilgili inanişlar Anadolu coğrafyasında yapılan uygulamalarla benzerlik gösterir. Kutsal ve mübarek günlerde bu türbelere gidip dua edilip adak adanır. Bazı yerlerde mum yakılıp dua edilmesi de yine atalar kültüyle ilişkilidir.

3.2. Nazardan Korunma Nesneleriyle İlgili İnanişlar

Nazar inancının ne zaman ortaya çıktığı tam bilinmese de kökeninin insanlık tarihiyle aynı yaşta olduğunu söylemek mümkündür. Nazar toplum içerisinde kabul

edilmiş şekliyle insanların gözleriyle karşılarında gördüğü canlı ya da cansız cisimleri olumsuz yönde etkilemesidir.²⁶⁶

Nazar, halk arasında göz değme, göze gelme, nazara gelme, nazara uğrama olarak tanımlanır. Nazar, halk inançlarında çok yaygın olarak kullanılan bir inanıştır.²⁶⁷ Kars yöresinde nazardan korunmak için çeşitli uygulamalar yapılır ki bu uygulamaların başında nazarlık, üzerlik otu, kurşun dökme, iğne batırma gelir.

Anadolu coğrafyasında karasal iklim süren ve temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Kars yöresi için uğur ve bereket kavramları çok büyük öneme sahiptir. Uğur, uğursuzluk, nazar ve nazardan korunma inançları yörede yaşayan insanlar için hala inandıkları ve korktukları birer inanışlardır. Bu inanışlara dininde etkisinin olmasıyla birlikte tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin de etkisi fazladır. Hayvanlar, günler, tabiat unsurları, özellikle de rüyalar ile ilgili birçok inanış mevcuttur. Kırsal alanda ve özellikle geçmiş dönmlerde yaşayan insanların zamanla hayvanların hareketlerinden ve doğa olaylarından günleri ve bazı önemli zamanları edindikleri birikim ve tecrübelerle çözmeye çalıştıkları bilinmektedir. Bu insanların zamanla edindiği birikimler ve doğru tahminler yapmaları neticesinde insanları artık o kişilere saygı duymaya hatta onlardan korkmaya itmiştir. Bu insanlara zamanla büyü yaptıрма, nazardan korunma, muska yazdırma, kurşun döktürme gibi uygulamalar yaptırmışlardır.²⁶⁸

3.2.1. Üzerlik Otu

Kars yöresinde oldukça fazla yetişen bu bitkinin nazara iyi geldiğine ve kutsal bir bitki olduğuna inanılır. Yöredeki insanların bir kısmı Üzerlik otunu kurutup yakarak dumanını evlerinin, ahırlarının, hayvanlarının, çocuklarının üzerinde gezdirerek onları nazardan koruduklarına inanırlar. Bazı insanlar ise Üzerlik otunun tohumlarını çıkarıp iplere dizerek farklı şekiller verip evlerine, ahırlarına ya da arabalarına asarlar böylece onları nazardan koruduklarına inanırlar.

Üzerlik otunun neden bu kadar kutsal olduğunu ve nazara neden iyi geldiğini bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır:

²⁶⁶ Özlem, Güzel, *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 1.

²⁶⁷ Yavuz, Çoban, *Konya İli Kulu İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011, Adana, s.124.

²⁶⁸ Yavuz, Çoban, *Konya İli Kulu İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011, Adana, s.124.

Üzerlik otu her yerde bitmeyen bir bitkidir. Vaktin birinde bir âlim bu yörede kaybolmuş bir eseri araştırırken bir ağanın evine misafir olur. Ağa gelen misafirine hemen bir koyun kesip yemek hazırlar. Âlimin dikkatini çeken her yerde bir birine benzeyen aynı bitkilerin olmasıdır. Ağa'ya sorar “ Bu bitki tam olarak nedir” Ağa cevap verir “Valla bizde tam olarak bilmiyoruz ama her yerde bunlardan var” . Âlimin dikkatini çeken bu olay kafasını karıştırır ve bu bitkiyi araştırmaya başlar. Bu bitkinin en çok nerde olduğunu sorduğunda Ağa “kurbanlarımızı kestiğimiz yerde çokça var” der. Âlim hemen o yeri araştırdığında toprağın altında şehit olmuş bir sürü askerin kalıntılarına ulaşır. İşte o zamandan beri şehitlerin ruhlarının o bitkiye geçtiğini düşünen insanlar onu kötülüklerden korunmak için kullanırlar (K24).

Üzerlik otuyla ilgili diğer inanışlar şu şekildedir:

- Üzerlik tohumunu kurutup bir beze bağlayarak boyunlarından asarlar. Böylece nazardan korunduklarına inanılır (K1,K2,K3,K7,K10,K11,K22,K24,).
- Üzerlik otunu yeşilken toplayıp evin bahçesinde yakarlar, külünü de etrafa saçarlar (K18,K19,K20).

3.2.2. Kurşun Dökme

Anadolu'da nazardan korunmak için yapılan en sık uygulama kurşun dökmedir. Kurşun dökme işlemini genellikle ocaklı denilen kadınlar yapmaktadır. Bu kadınlara kurşun dökme ritüeli geçmiş dönemlerde ki atalarından onlara kalmış bir miras olarak görülür. Kars yöresinde de bu işlemi genelde kocakarılar yapmaktadır. Kurşun dökme işlemi genelde içine cin kaçan ya da nazara geldiğini düşündükleri kişilere yapılır.

Kars yöresinde bu işlemi bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır:

Ben küçükken yengeme kurşun dökmüşlerdi. Yengem kocasını yani abimi gördüğü zaman bağırıp evden kaçardı. “Nenemde bu gelinin içine cin kaçmış bir tas kurşun dökelim” demişti. Ertesi sabah olunca abim evden gitti yengem geldi. Annem, nenem, amcamın karısı hep beraber gelip yengemin başında durdular. Annemler bir beyaz çarşaf çıkardı nenem de gümüş bir tası yengemin başına tutup, bir şeyler okudu daha sonra kaynar bir şekilde kurşunu yengemin başındaki tase döktüler. Kurşun bir top gibi yuvarlandı tasın içinde, Nenem bu kızda çok göz varmış şükür artık geçti dedi. Yengem de artık abimi gördüğü zaman bağırmadı (K5).

3.2.3. İğne

Metal eşyaların özellikle iğnelerin kötü ruhları kovacağına ve nazara iyi geldiğine inanılır. Özellikle yeni doğum yapan kadınlara musallat olan Alkarısının iğneden çok korktuğuna inanılır. İğne batırma ya da iğneyi kimsenin göremeyeceği bir

yerine takma nazardan ve kötü ruhlardan korunduğuna ve kötü rüyalar görmeyeceğine inanılır. Kars yöresinde iğneyle ilgili inanışlar şu şekildedir:

- İğneyi yeleklerinin iç kısmına kimsenin göremeyeceği bir yere takarlar böylece kimsenin onlara nazar edemeyeceğine inanırlar (K2,K7).
- Uyurken iğneyi yastık altına koyarlar böylece kötü rüyalar görmeyeceklerine inanırlar (K41,K56).

3.2.4. Bıçak

Bıçak atma, bıçak alma, bir yere bıçak sokma işlemleri hep nazardan korunmayla ilgili inanışlardır. Bıçak uğursuz bir nesne olarak görülür. Kars yöresinde bıçakla ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Elden ele bıçak almanın uğursuzluk olduğuna inanılır (K67,K89,92).
- Elden ele bıçak alan insanların arasına kan gireceğine inanılır (K60,K83).
- Birisinin nazarına geldiklerini düşündükleri zaman duvara bıçak saplarlar böylece nazardan korunduklarına inanılır (K34,K58,K71,K89).

Değerlendirme

Kars yöresinde derlenen nazardan korunma nesneleriyle ilgili inanış ve uygulamalarda Eski Türk inançlarından izler görülmektedir. Mesela eski Türk inanışlarındaki kötü ruhları kandırma motifi bazı inanışlarda kendini belli etmektedir. Başka bir inanış ve ritüelde ise nazar eden kişi ya da kötü ruhu korkutma motifi dikkat çektiği görülmektedir. Özellikle albastı kötü ruhunu korkutmak ve o kişiyi korumak için kullanılan nesnelerin de nazar inancında da yer aldığı görülmektedir. Özellikle yukarıda belirtilen iğne motifi albastı ruhunu korkutmak ve kötü ruhları uzaklaştırmak için önemli bir nazardan korunma nesnesidir. Dikkati çeken bir başka unsur ise yörede üzerlik otu ismiyle anılan nazarı önleyici özelliğe sahip olan bir ottur. Bu otu çeşitli şekillerde kullanan insanlar vardır. Kimisi yakıp dumanının evin etrafında gezdirir kimisi ise evinin duvarına asar. Anadolu'nun bazı bölgesinde nazarlık olarak kullanılan bu bitki, Kars yöresinde de aynı işleviyle kullanılmaktadır. Yörede ayrıca, nazarı önleyebilmek için büyüsel sözler ve uygulamalar dikkat çekmektedir. Kars yöresinde nazardan kurtulma uygulamalarında büyüsel işlemlerden ve uygulamalardan söz etmek mümkündür. Kurşun dökmek buna örnek verilebilir.

SONUÇ

Kültür, yaşamı şekillendiren ve hayat tarzını nesilden nesile aktaran en önemli olgunun başında gelir. Şüphesiz kültürü meydana getiren en önemli unsurların başında da halk inanışları gelmektedir. Kültürün bu temel taşını oluşturan halk inanışlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması çok önemlidir.

Yapılan bu derleme çalışmasında Kars yöresi hakkında ilk önce genel bilgiler verilmiştir.

Kars yöresinin tarihi, coğrafi durumu ve sosyo- ekonomik durumu hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Yapılan bu derleme çalışmasının birinci bölümünü Kars yöresi geçiş dönemleri oluşturmaktadır. Daha sonra Kars yöresinde aktif bir şekilde devam eden Tabiat unsurları ve hayvanlarla ilgili inanışlar hakkında bilgiler verilir. Son bölüm olarak da ziyaret, yatır, türbe ve nazardan korunmayla ilgili inanışları değerlendirip Kars yöresi halk inanışları içerisinde incelenmeye çalışılmıştır.

Bundan önce yapılan çalışmalarda olduğu gibi geçiş dönemlerini ele alırken ilk önce bu dönemlerin Orta Asya Türklerinden Anadolu'ya kadar gelen halk inanışlarının yerini, niteliklerini, önemini ve hala aktif bir şekilde kullanımı aktarılmaya çalışılmıştır. Orta Asya Türk kültürü, Göktanrı inancı ve Şamanizm'in birer yansıması olarak Anadolu halk kültüründeki yerine değinip bu geçiş dönemlerinin Kars yöresi halk inanışlarındaki yeri ve önemi ele alınmaya çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmada kültürel değerlerin birbirinden farklı bir birinden kopuk olmadığını görülmüştür. Bu neticeden dolayı geçiş dönemlerinde olduğu gibi, diğer törenlerde, inanışlarda Türk kültürünü ve Anadolu halk kültürünü göz önünde bulundurarak Kars yöresi halk inanışları incelenmeye çalışılmıştır.

Her toplumda önemli olduğu gibi Kars yöresinde de oldukça önemli olan doğum kavramı geçiş dönemlerinin ilkidir. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası gibi dönemlerde yapılan birçok uygulama ve ritüeller derlenmeye çalışılmıştır. Anne ve baba olmak toplum içerisinde o bireyleri yücelten kavramlardır. Çocuğu olmayan insanları hor görmek onları eksik saymak geçmişte olduğu gibi bugünde yapılan bu çalışmada

devam ettiği görülür. Çocuğa özellikle erkek çocuğa aileye güç kattığı, soyun devam etmesini sağladığı için ayrı bir önem verilmektedir.

Kısırlık toplum için bir utanç bir kusur olarak görülür, bu konu hakkında fazla konuşulmamasına özellikle de büyüklerin yanında konuşulmamasına dikkat edilmektedir. Bu kusurun giderilmesi için birçok büyüsel yöntem ve halk hekimliğine başvurulmaktadır. Kars yöresinde kısırlığı gidermek için yapılan uygulamalar, inanışlar derlenmeye çalışılmıştır.

Çocuk sahibi olamamak kadar fazla çocuk sahibi olmakta bir sorun olarak görülmektedir. Geçmiş dönemlerde teknolojinin bu kadar gelişmediği zamanlarda Kars yöresinde yaşayan insanların bu sorunu nasıl çözdüklerini, hangi uygulamalar ve büyüsel işlemler yaptığını derlenmeye çalışılmıştır. Yörede Hamile kadının aşermesi, bebeğin cinsiyetinin belirlenmesi için yapılan uygulamaları ve inanışlar da derlenip aktarmaya çalışılmıştır.

Doğum sırasında ve doğumdan sonra, anne ve bebeğine yapılan nazardan korunma, kırkının çıkması, bebeğin adının koyulması, bebeğin ilk saç kesimi, ilk diş çıkarması, ilk tırnak kesilmesinde yapılan uygulama ve ritüelleri derlenip aktarılmaya çalışılmıştır. Anne ve bebek için zararlı olan Alkarısı inancının hala devam ettiğini ve ondan korunmak için yapılan ritüelleri kaynak kişilerden derleyip sunulmaya çalışılmıştır.

Yörede lohusaya iyi bakılması gerektiğine, lohusanın kırk gün boyunca tehlikede olduğuna ve ona zarar gelmemesi için birçok uygulama yapılmaktadır.

Erkek çocuk için askerlik ve sünnet olmak çok önemli unsurlar olarak görülür. Müslümanlığa ve erkekliğe ilk adım olarak görülen sünnet olma Kars yöresinde genelde düğün ya da mevlit okutmayla yapılmaktadır. Sünnet ile ilgili inanışlarda kirvelik çok önemli bir yer tutmaktadır. Kirve sünnet olan çocuktan kırk gün boyunca sorumludur. Çocuğun bütün ihtiyaçlarının kirvesi giderir. Öyle ki Karsta kirveliğe çok önem verilir kirve olan iki aile kardeş aile olarak görülür. Bir birlerinden kız alıp vermezler bunun günah olduğunu düşünmektedirler. Erkekliğe atılan ilk adım olarak sünnet görülse de adam olmak için askerliğe gitmek çok önemlidir. Öyle ki Kars'ta askere gitmeyen erkeklere kız verilmez, adam yerine koyulmaz. Askere giden gençlere kına yakılıp, kurban kesilir. Bir bayram coşkusuyla davulla zurnayla askerliğe uğurlanırlar.

Evlilik kız ve erkeğin yaşamını değiştiren onları da artık sosyal hayatın içersine alan bir olgudur. Kars yöresinde geçmişten bugüne kadar yapılan evlilik uygulamaları hala devam etmektedir. Erkeklerin evlenme isteğini gösteren fazla agresiflik, kızların evlenme isteğini gösteren fazla süslenme hala uygulandığını görülmektedir. Görücü usulüyle evlenme, severek evlenme, kaçarak evlenme ve berdelle evlenme hala varlığını sürdürmektedir. Ama yörede yaygın olan evlilik biçimi görücü usulüyle evlenmedir. Bu evlenme biçimi artık evlenme yaşı gelmiş, belli bir olgunluğa ulaşmış, güzel, hamaratlı kızlara gönderilen elçilerle gerçekleşmektedir. Elçi gönderme, kız isteme, tatlılık yeme, söz kesme, nişan bohçası hazırlama, nişan yapma, geline bayramlık götürme, geline kıyafet ve takı alma, gelinin çeyizini gösterdiği saçısını yapma, kına yakma, düğün yapma ve gerdek gibi birçok süreçten geçen evlilik uygulamasını bu süreçte yapılan uygulamalar ve ritüeller kaynak kişilerden derlenip sunulmaya çalışılmıştır. Gelinin baba evinden çıkarken yanına aldığı şekeri, gelinin koca evine gelirken ayağının altında koyulan tabağı, gelinin kafasına saçılan meyveyi, gelinin başına atılan elmayı hepsi kaynak kişilerden derlenip aktarılmaya çalışılmıştır.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm hakkında da yine yapılan uygulama ve ritüelleri derlemeye çalışılmıştır. Doğa olayları, hayvanların ölüm üzerindeki etkileri, görülen rüyalar, hissedilen duygular gibi birçok süreci Kars yöresinde ölüm anında yapılan uygulamaları, cenazenin duyurulması, defin işlemleri, cenazeden sonra yapılan bütün uygulamaları ve inanışlar derlenip sunulmuştur.

Halk inanışlarının, halkın kültürel yapısıyla doğrudan bir ilişkisinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Halk kültürü bakımından halkın duygu ve düşünce yapısını, inanç yapısını ve yaşam standartlarını etkileyen en önemli etkenlerin başında halk inanışlarının geldiğini söylemek mümkündür.

Teknolojinin bu kadar gelişmediği dönemlerde insanlar tabiat olayları ve hayvanların hareketlerinden bazı fikir ve yargılara varmaktaydılar. Hangi ayda olduklarını, ne zaman kar yağacağını, ne zaman dolu düşeceğini, kurban bayramının ne zaman olacağını bunların hepsini tabiattaki olaylara, gökyüzüne bakarak ve hayvanların davranışlarına inceleyerek öğrenmiş oldukları görülmektedir. Yine çalışma alanı olan Kars yöresinde de tabiat ve hayvanların insanoğlu üzerindeki etkilerini tabiata karşı yapmış olduğu uygulamalar ve inanışlar derlenip aktarılmıştır.

İnsanoğlu yatırlar, türbeler ve ziyaret yerleri gibi kutsal olarak gördükleri mekânlara gitmeyi ve oralarda yatan var olduğuna inanan bireylerden bir şeyler istemeyi kendilerine bir inanç bellemişlerdir. Atalarına saygılarını sunma ve bunun karşılığında dilekte bulunma gibi inanışlar yörede mevcuttur. Yörede ki türbelerde ve yatırlarda, belli bir sıkıntısı olan, şifa arayan, kısmet açmak isteyen herkesin gittiği dilek dileyip, mum yaktığını bezen de eşarp ya da bir bez parçası bağladığı görülmüştür. Bu inanışların atalar kültürüyle bağlantılı olduğunu ve İslam inancıyla bütünleşmiş bir şekilde devam ettiği görülmüştür.

Kars yöresinde uğur, bereket, nazar, uğursuzluk gibi inançların hala devam ettiğini görülür. Yöre insanının uğur ya da şans getirsin diye yaptığı ritüeller veya nazardan ve kötü ruhlardan korunmak için yaptığı uygulamalar kaynak kişilerden derlenip bu çalışmada sunulmaya çalışılmıştır. Yörede nazardan korunmak için en çok kullanılan üzerlik otu da yine kaynak kişilerden edinilen ve derlenen bilgilerle aktarılmaya çalışılmıştır.

Kültür, insan hayatını şekillendiren bir özellik taşıdığı için zaman içerisinde toplumların hayat tarzları ve kültürel değerleri değişiklik göstermeye başlamıştır. Ancak bu değişikliklerle beraber halk kültürü ve inanışları geleneklerinin kaybolmaya yüz tuttuğu görülür. Başta bu yörede yaşayan insanların kültürel değerlerine, gelenek ve göreneklerine, örf ve adetlerine sahip çıkması gerektiğine inanıyoruz. Kars yöresi çok zengin bir kültüre ve geleneğe sahip bir şehirdir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve her medeniyetten bünyesinde bir takım değerler barındırmıştır. Bu değerler ve inanışlar zamanla kendi kültürünü oluşturmuştur. Ancak bu zengin kültür zamanla yok olamaya başlamıştır. Maalesef bu olumsuz durumu görüp insanları bilinçlendirmek, ne kadar zengin bir kültürümüzün olduğunu onlara göstermek ve bu kültürümüzün yok olmaması için ona sahip çıkma, koruma ve gelecek nesillere aktarmak için bu derleme çalışmasını yaptım. Kars yöresine ait yapmış olduğum bu çalışmayı yörenin kültür hayatına katkı sağlamasını umuyorum.

KAYNAKÇA

- Abalı, İ., (2011). *Koçarlı Halk Kültürü*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın.
- Abdurrezzak, A.O.,(2020). *Mitolojik Boyutu ve Çeşitli Yönleriyle Kara İye*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale,
- Akalın, P., (2019). *Menemen Yöresi Geçiş Dönemleri Adetleri*. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Almaz, S., (2019). *Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnışları*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Dinbilimleri Anabilim Dalı, Elazığ, s.66.
- Altunsabak, E., (2016). *Karapapak Türklerinde Şah Kaldırma Geleneğinin Mitik Çözümlemesi*. Milli Folklor, 28(12). 12.
- Altunsabak, E., (2016). *Karapapak Türklerinde Şah Kaldırma Geleneğinin Mitik Çözümlemesi*. Milli Folklor Dergisi, 28(12), 121.
- Ankışhan, G., (2013). *Bingöl Geleneksel Kültüründe Evlenme*.Yüksek Lisan Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep. 42.
- Arıcı, B.,(2018). *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanişları*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Uşak.
- Artun, E., (2017). *Türk Halk Kültüründe Hıdırellez*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji, Adana, s.1.
- Balkaya, A., (2015). *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*. Fenomen Yayınları, Erzurum, 168.
- Bayat, F.,(2007). *Türk Mitolojik Sistemi*. Ötüken Neşriyat, Ankara.

- Belli, O., (2013).*Kars Adının Kökeni*. Kars Ardahan Iğdır Kalkınma Vakfı Dergisi:KARS, 0(5), 10-11.
- Belli, O.,(2012).*Kars Bölgesinde Kaz Kültürü ve Kaz Etinden Yapılan Geleneksel Yemekler*. Atolye Ofset Matbaacılık, İstanbul, 27.
- Boratav, P.N., (1984).*100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul,
- Boratav, P.N., (2012). *Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenisten Türklerinin Mitolojisi*, Bilgesu Yayınları, Ankara,
- Çifcibaşı, S., (2018).*Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*. Yüksek Lisans Tezsi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı , Zonguldak.
- Çoban, Y., (2011). *Konya İli Kulu İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi,Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana. 124.
- Çobanoğlu, Ö., (2021).*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çoruhlu, Y.,(2017).*Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 57.
- Dikme, N., (2018). *Pülümür ve Çevresindeki Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. 112.
- Ergin, M., (2019).*Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları,İstanbul, 77.
- Ergöz, R., (2019). *Bitlis'te Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*. Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.
- Eriz, Y., (2018). *Horasan İlçesinde ki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Kars.
- Esmâ, Şimşek, *“Ölümsüzlük İlacı Elma”* Turkish Studies, 3(5). 194-195.

- Eyuboğlu, İ.Z., (1998). *Anadolu İnançları*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 99.
- Fromm, E., (1992). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar(Sembol Dilinin Çözümlemesi)*, Ç.Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul. 7.
- Gerek, H.G., (2012). *Adana İli Pozantı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi , Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Adana.
- Gülten, S.,(2020). *Türklerin Hz. Ali'si “Destanlar, Efsaneler ve Menkıbeler”*. Yedi Tepe Yayınları, İstanbul, 184.
- Güngör, H., (2017). *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*. Kimlik Yayınları, Kayseri, 100.
- Güven, F., (2021).*Kars Halk kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kriter Yayınları, İstanbul, 21.
- Güzel, Ö., (2021). *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller*, Nobel Yayınları, Ankara,
- Işık, R., (1994). *İslam Öncesi Türklerde Tabiatla İlgili İnanışlar*. Yüksek Lisan Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri. 1.
- İnan, A., (1985). *Manas Destanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İnan, A., (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Altınordu Yayınları, Ankara, 172
- Kabak, T., (2011). *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*. Yüksek Lisan Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir. 74.
- Kabataş, F., (2006). *Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ.
- Kalafat, Y., (2006). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil yayınları, Ankara, 33.

- Kalafat, Y.,(1994). *Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da Orta Toroslar’da “Kırk Motifi”*. Milli Folklor, 5(22), 16.
- Karabüber,T., (2017). *Tosya Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çankırı.
- Kurt, B., (2012). *Malatya İli Doğan Şehir İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Maraşlıoğlu, H., (2018). *Geleneksel Türk Dini İnanışlarında Ateş Kültü*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta. 10.
- Memişoğlu, F., (1956). *Harput’ta Oğlan Evinde Erkekler için Kına Gecesi*. Türk Folklor Araştırmaları, S.75, 75.
- Menteşeoğlu, E., (1998). *Giresun’da Köy Düğünü*. Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri, Mega Basım Yayınları, İstanbul. 373.
- Oğuz, Ö.,(2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 145.
- Ögel, B., (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, c.II, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 495.
- Ögel, B., (2010). *Türk Mitolojisi*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi c.I, Ankara, 63.
- Örnek, S.V., (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara
- Örnek, S.V., (2020). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Bilgesu Yayınları, Ankara, 142.
- Örnek, S.V.,(1977). *Türk Halkbilimi*. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Özkan, Z., (2012). *Bafra ve Çevresi Halk inançları ve Uygulamaları*. Yüksek Lisan Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Samsun.
- Parlatır, İ., (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yargı yayınları, Ankara, 737.

- Parlayan, M., (2012). *Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ.
- Sakaoğlu, S., (1976). *101 Anadolu Efsanesi*. Damla Yayınevi, İstanbul, 252-253.
- Saltaş, E., (2006). *Ardahan'ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan. 2006.
- Şişman, B., (1996). *İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri*. Türk Kültürü Dergisi, S.401, 563-574.
- Tanrıkulu, İ., (2017). *Dişarbakır'ın Terkan Yöresi Geçiş Dönemleri(Doğum, Sünnet Evlenme, Ölüm) Adetleri ve İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan. 105.
- Taşkın, M.E., (2004). *Pamukova İlçesinde Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ.
- Taşpınar, İ., (2006). *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ.
- Turan, M., (2020). *Kars Halk Kültürü ve Edebiyatı*. Ürün yayınları, Ankara, 40.
- Turan, Ş., (1990). *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 15.
- Türbedar, Ö., (2011). *Düzce Halk Kültürü Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Türkmen, F., *Batı Anadolu'da Doğumdan Ölüme Bazı İnanmalar Üzerine*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı VI., 21.

Yeşildal, Ü.Y., (2018). *Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri*. Milli Folklor, 30(19), 51.

Yıldız, F.N., (2019). *Halk İnanışlarında Dinin Etkisi; Çorum İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı, Çorum.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://karsogretmenevi.com.tr>

<https://tr.wikipedia.org> >

<http://www.kars.gov.tr> > [sehirkartlariebulhasanharakani](#)

KAYNAK KİŞİLER

K1

Adı: Necmiye

Soyadı: Anır

Yaşı: 78

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K4

Adı: Gönül

Soyadı: Aydın

Yaşı: 65

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Subatan Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K2

Adı: Lalizar

Soyadı: Zengin

Yaşı: 65

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Arazoğlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K5

Adı: Makbule

Soyadı: Zengin

Yaşı: 64

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Arazoğlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K3

Adı: Emine

Soyadı: Aydın

Yaşı: 65

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K6

Adı: Yazgül

Soyadı: Tağı

Yaşı: 62

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Arpaçay-Çanakı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K7

Adı: Menendi

Soyadı: Şengül

Yaşı: 58

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez- Ani Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K10

Adı: Haşhaş

Soyadı: Kara

Yaşı: 92

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Ani Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K8

Adı: Devlet

Soyadı: Kara

Yaşı: 62

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Esenkent Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K11

Adı: Miyase

Soyadı: Kara

Yaşı: 62

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Ani Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K9

Adı: Rabia

Soyadı: Kara

Yaşı: 89

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Esenkent Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K12

Adı: Sürmeli

Soyadı: Sever

Yaşı: 58

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Subatan Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K13

Adı: Gülnaz

Soyadı: Daşdemir

Yaşı: 92

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Subatan Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Annesinden

K16

Adı: Aysel

Soyadı: Çiftçi

Yaşı: 73

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K14

Adı: Hasan

Soyadı: Ayyıldız

Yaşı: 78

Mesleği: Emekli Memur

Derme Yeri: Merkez-Subatan Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K17

Adı: Muzaffer

Soyadı: Aydın

Yaşı: 89

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K15

Adı: Zeki

Soyadı: Zengin

Yaşı: 70

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Merkez-Arazoğlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K18

Adı: Yılmaz

Soyadı: Çiftçi

Yaşı: 79

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K19

Adı: Feramuz

Soyadı: Aydın

Yaşı: 65

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Merkez-Ani Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K22

Adı: Bergüzar

Soyadı: Şengül

Yaşı: 79

Mesleği: Ev Hanımı

Derme Yeri: Merkez-Bulanık Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K20

Adı: Merdan

Soyadı: Emir

Yaşı: 77

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Merkez-Ani Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K23

Adı: Dilek

Soyadı: Kaya

Yaşı: 52

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Soylu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K21

Adı: Hasan

Soyadı: Şen

Yaşı: 69

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Merkez-Karakaş Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K24

Adı: Oktay

Soyadı: Kara

Yaşı: 55

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri:Merkez- Ani Köyü

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K25

Adı: Zekiye

Soyadı: Yumruktay

Yaşı: 79

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Arpaçay-Göldalı Köyü

Eğitim Durumu: Okur-yazar

Kimden Öğrendiği: Nenesinden

K28

Adı: Nurettin

Soyadı: Ölmez

Yaşı: 68

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Merkez- Halefoğlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K26

Adı: Aziz

Soyadı: Bozkurt

Yaşı: 91

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Merkez-Halefoğlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Dedelerinden

K29

Adı: Gülsüm

Soyadı: Şen

Yaşı: 67

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Karakaş Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K27

Adı: Tevrat

Soyadı: Ölmez

Yaşı: 62

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Merkez-Halefoğlu Köyü

Eğitim Durumu: Okur-yazar

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K30

Adı: Turan

Soyadı: Işık

Yaşı: 74

Mesleği: Tornacı

Derme Yeri: Merkez- Karakaş Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K31**Adı:** İsmet**Soyadı:** Gönel**Yaşı:** 67**Mesleği:** Taksici**Derleme Yeri:** Kağızman-Aydıncavak Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K34****Adı:** Celal**Soyadı:** Denli**Yaşı:** 85**Mesleği:** Çiftçi**Derme Yeri:** Merkez-Subatan Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K32****Adı:** Günnaz**Soyadı:** Gönel**Yaşı:** 52**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Akyaka-Kızılçakçak Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K35****Adı:** Solmaz**Soyadı:** Zengin**Yaşı:** 50**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Merkez-Arazoğlu Köyü**Eğitim Durumu:** Lise Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K33****Adı:** Hacer**Soyadı:** Zengin**Yaşı:** 50**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Merkez-Arazoğlu Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K36****Adı:** Tome**Soyadı:** Zengin**Yaşı:** 88**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Merkez-Arazoğlu Köyü**Eğitim Durumu:** Okur-yazar**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden

K37**Adı:** Yeter**Soyadı:** Doğu**Yaşı:** 76**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Digor- Derinöz Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K40****Adı:** Neslihan**Soyadı:** Çalkendir**Yaşı:** 83**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Digor-Mahirbey Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K38****Adı:** Hazal**Soyadı:** Babir**Yaşı:** 58**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Digor- Derinöz Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezzunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K41****Adı:** Hediye**Soyadı:** Koçkara**Yaşı:** 52**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Arpaçay-Göldalı Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K39****Adı:** Güvercin**Soyadı:** Babir**Yaşı:** 87**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Digor-Derinöz Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K42****Adı:** Nurten**Soyadı:** Öker**Yaşı:** 50**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Arpaçay-Kümbet Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden

K43

Adı: Balabey

Soyadı: Boy

Yaşı: 92

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Arpaçay-Kümbet Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K46

Adı: Makbule

Soyadı: Akay

Yaşı: 65

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri:Arpaçay- Gülyüzü Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K44

Adı: Ayşe

Soyadı: Mahmutoğlu

Yaşı: 51

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Susuz- Kayalık Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K47

Adı: Volkan

Soyadı: Keser

Yaşı: 47

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Arpaçay-Kümbet Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K45

Adı: Nadiye

Soyadı: Öker

Yaşı: 85

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Arpaçay-Kümbet Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K48

Adı: Metin

Soyadı:Mahmutoğlu

Yaşı: 55

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Susuz-Kayalık Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K49

Adı: Atıf

Soyadı: Keser

Yaşı: 50

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Arpaçay-Kümbet Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K52

Adı: Reyhan

Soyadı: Daşdemir

Yaşı: 60

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Arpaçay-Büyükçatma Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K50

Adı: Maya

Soyadı: Boy

Yaşı: 87

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Arpaçay-Kümbet Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K53

Adı: Aliye

Soyadı: Çetinkaya

Yaşı: 60

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Arpaçay-Büyükçatma Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K51

Adı: Sevcan

Soyadı: Çetinkaya

Yaşı: 43

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Büyükçatma Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K54

Adı: Adnan

Soyadı: Okçu

Yaşı: 40

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Akyaka-Kalkankale Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K55

Adı: Mesut

Soyadı: Okçu

Yaşı: 52

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Akyaka-Kalkankale Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K58

Adı: Yakup

Soyadı: Demirkaya

Yaşı: 47

Mesleği: Hayvancılık

Derme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K56

Adı: Turgay

Soyadı: Çetinkaya

Yaşı: 58

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Arpaçay-Büyükçatma Köyü

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K59

Adı: İdris

Soyadı: Tağı

Yaşı: 68

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Arpaçay-Çanaksu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K57

Adı: Şirin Dost

Soyadı: Kara

Yaşı: 89

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Merkez-Esenkent Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K60

Adı: Nazlı

Soyadı: Kara

Yaşı: 45

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Merkez-Anı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K61**Adı:** Zehra**Soyadı:** Çiftçi**Yaşı:** 75**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Merkez-Bekler Köy**Eğitim Durumu:** Okur yazar**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K64****Adı:** Ali Ekber**Soyadı:** Yılmaz**Yaşı:** 76**Mesleği:** Çiftçi**Derme Yeri:** Merkez-Bekler Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K62****Adı:** Antika**Soyadı:** Oktan**Yaşı:** 54**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Merkez- Bekler Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K65****Adı:** Namaz**Soyadı:** Şık**Yaşı:** 80**Mesleği:** Demir Ustası**Derleme Yeri:**Merkez- Bekler Köy**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K63****Adı:** Sevim**Soyadı:**Aslan**Yaşı:** 70**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Merkez-Bekler Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K66****Adı:** Halil**Soyadı:** Barış**Yaşı:** 68**Mesleği:** Çiftçi**Derme Yeri:** Digor-Dağpınar Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden

K66

Adı: Halil

Soyadı: Barış

Yaşı: 68

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Digor-Dağpınar Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K69

Adı: Sevdakar

Soyadı: Demirkaya

Yaşı: 76

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Akyaka-Duraklı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K67

Adı: Kurban

Soyadı: Bulut

Yaşı: 70

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derleme Yeri: Akyaka-Küçükdurduan Köyü

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K70

Adı: Gülebatın

Soyadı: Aydemir

Yaşı: 76

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Arpaçay-Carcıoğlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K68

Adı: Cemile

Soyadı: Demirkaya

Yaşı: 68

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Akyaka-Duraklı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K71

Adı: Gülçiçek

Soyadı: Demirkaya

Yaşı: 68

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Akyaka-Duraklı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K72

Adı: Suat

Soyadı: Köse

Yaşı: 60

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri:Akyaka-Demirken Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K75

Adı: Cafer

Soyadı: Doğu

Yaşı: 75

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri:Digor- Derinöz Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K73

Adı: Mahmut

Soyadı: Sapka

Yaşı: 80

Mesleği: Bakkalıcı

Derleme Yeri: Akyaka-Kürekdere Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K76

Adı: Kemal

Soyadı: Keskinsin

Yaşı: 80

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Digor-Derinöz Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K74

Adı: İslam

Soyadı: Öztürk

Yaşı: 80

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri:Akyaka-Kürekdere Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K77

Adı: Süleyman

Soyadı: Dalga

Yaşı: 76

Mesleği: Bakkalıcı

Derleme Yeri: Digor- Derinöz Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K78

Adı: Sürmeli

Soyadı: Çalkendir

Yaşı: 85

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Digor-Mahirbey Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K81

Adı: Cemile

Soyadı: Alkan

Yaşı: 50

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Sarıkamış-Çardakçatı

Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K79

Adı: Nurettin

Soyadı: Kaya

Yaşı: 57

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Digor-Sorkunlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K82

Adı: Yadigar

Soyadı: Alkan

Yaşı: 50

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Sarıkamış-Çardakçatı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K80

Adı: İsmail

Soyadı: Çağlısu

Yaşı: 60

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Digor- Sorkunlu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K83

Adı: Nurettin

Soyadı: Kalacı

Yaşı: 75

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Sarıkamış-Çardakçatı

Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K84

Adı: Müslümat

Soyadı: Kalacı

Yaşı: 68

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Sarıkamış-Çardakçatı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K87

Adı: Asya

Soyadı: Cengiz

Yaşı: 60

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Yeri: Sarıkamış- Çatak Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K85

Adı: Burhan

Soyadı: Cengiz

Yaşı: 65

Mesleği: Çiftçi

Derleme Yeri: Sarıkamış- Çatak Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K88

Adı: Muzaffer

Soyadı: Doğan

Yaşı: 67

Mesleği: Çiftçi

Derme Yeri: Sarıkamış- Belencik Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K86

Adı: Aysel

Soyadı: Çiftçi

Yaşı: 60

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri: Sarıkamış- Çatak Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K89

Adı: Makbule

Soyadı: Doğan

Yaşı: 63

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Yeri: Sarıkamış-Belencik Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K90**Adı:** Ceylan**Soyadı:** Doğan**Yaşı:** 65**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Sarıkamış-Belencik Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K93****Adı:** Yasin**Soyadı:** Kılıç**Yaşı:** 70**Mesleği:** Çiftçi**Derleme Yeri:** Selim-Koşapınar Köyü**Eğitim Durumu:** Ortaokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K91****Adı:** Seren**Soyadı:** Aladağ**Yaşı:** 55**Mesleği:** Ev hanımı**Derleme Yeri:** Sarıkamış- Belencik Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K94****Adı:** Sakine**Soyadı:** Tağı**Yaşı:** 55**Mesleği:** Ev hanımı**Derme Yeri:** Arpaçay-Çanaksu Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K92****Adı:** Mehmet**Soyadı:** Doğan**Yaşı:** 55**Mesleği:** Çiftçi**Derme Yeri:** Sarıkamış-Belencik Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**K95****Adı:** Yılmaz**Soyadı:** Zengin**Yaşı:** 72**Mesleği:** Çiftçi**Derleme Yeri:** Merkez- Arazoğlu Köyü**Eğitim Durumu:** İlkokul Mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden

K96

Adı: Yosma

Soyadı: Ayrıbaş

Yaşı: 75

Mesleği: Ev hanımı

Derme Yeri:Merkez- Soylu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K99

Adı: Gürbüz

Soyadı: Oymak

Yaşı: 67

Mesleği: Kahveci

Derleme Yeri:Merkez- Esenkent Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K97

Adı: Seyfettin

Soyadı: Yolcu

Yaşı: 85

Mesleği: Emekli Muhtar

Derleme Yeri: Merkez-Soylu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K100

Adı: İnci

Soyadı: Eliş

Yaşı: 78

Mesleği: Ev hanım

Derme Yeri: Kars

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

K98

Adı: Köroğlu

Soyadı: Ayrıbaş

Yaşı: 82

Derme Yeri: Merkez-Soylu Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

EKLER

Fotoğraf 1. Keloğlan ziyaretinde dilek dileyip taş yapıştırırlar

Fotoğraf 2. Keloğlan Ziyaretinde duvara yapıştırılan taşlar

Fotoğraf 3. Gelin önünde kesilen kurban

Fotoğraf 4. Sağdıç ve damadın gelinin başına serptiği çerez

Fotoğraf 5. Kayanak kişi Zekiye Yumruktay (K25)

Fotoğraf 6. Arazoğlu köyü kaynak kişileri

Fotoğraf 7. Subatan köyünde bulunan Küçük Ziyaret

Fotoğraf 8. Kurutulmuş Üzerlik otu ve tuz

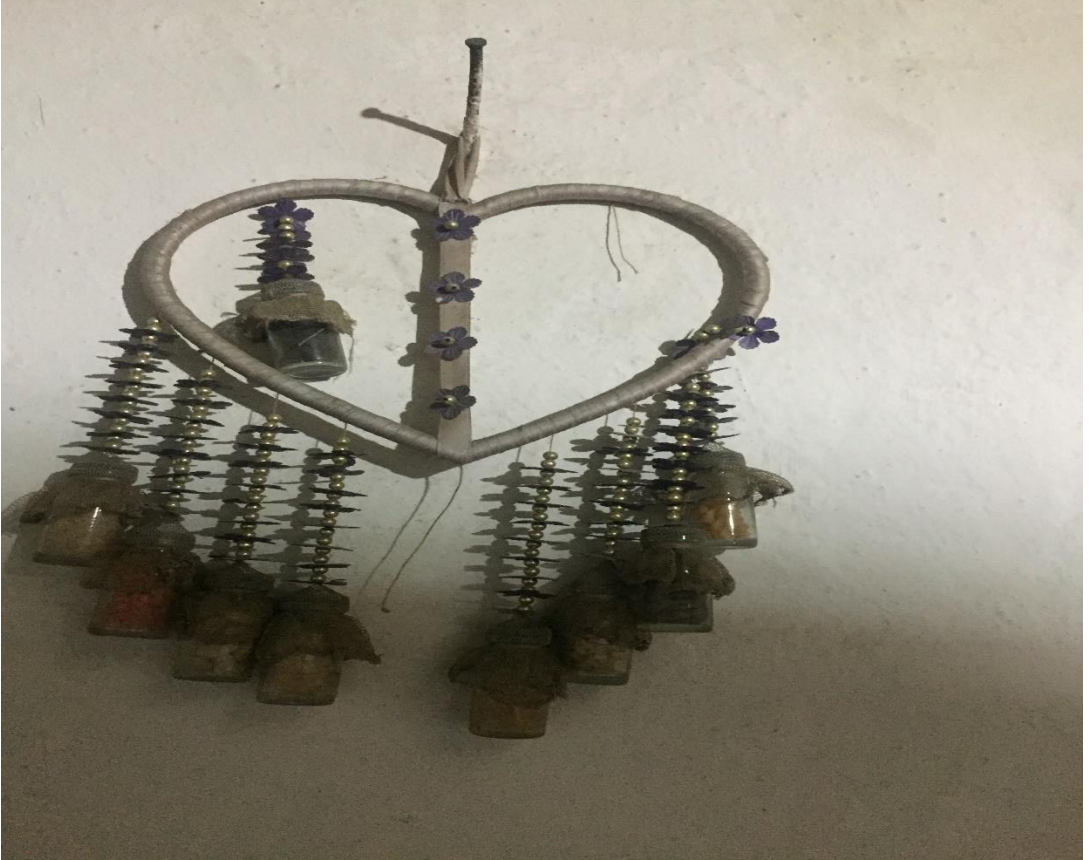
Fotoğraf 9. Ahır kapısına çakılan at nalı

Fotoğraf 10. Bahçeye asılan öküz kafası

Fotoğraf 11. Kaynak kişi Muzaffer Aydın (K17)

Fotoğraf 12. Nevruz günü duvara asılan on çeşit kuru bakliyat

Fotoğraf 13. Ani köyünde bulunan ziyaret

Fotoğraf 14. Evin kapısına asılan nazar boncuğu

Fotoğraf 15. Market kapısına asılan koç boynozu

Fotoğraf 16. Evin duvarına asılan Üzerlik otu

Fotoğraf 17. Sünnet yemeği çadırı

Fotoğraf 18. Sünnet çocuğu ve kirvesi

Fotoğraf 19. Yağmur duası için namaz kılan insanlar

Fotraf 20. Yağmur duası için kesilen kurban

Fotoğraf 21. Bebeğin kırkının çıkması

Fotoğraf 22. Gelinin önünde oynatılan ayna

Fotoğraf 23. Gelinin kırıdığı tabak

Fotoğraf 24. Gelinin önünde kaşıkla çalınan tabak

Fotoğraf 25. Mezarlıkta kuran okuyan kadınlar

Fotoğraf 26. Kaynak kişi Yasin Kılıç (K93)

Fotoğraf 27. Hasan Harakani Türbesi

Fotoğraf 28. Celal Baba Türbesi